RASİH NURİ İLERİ

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ GERÇEĞİ VE BİLİMSELLİK

Quo Vadis İbrahim Topcuoğlu ?

anadolu A yayınları

ANADOLU YAYINLARI

ANADOLU YAYINLARI 18

Bu kitap İshak Basımevinde dizildi, basıldı, ciltlendi, 27 73 37
Birinci basım: Mart 1976.

ANADOLU YAYINLARI LTD. Şti.
Himayeietfal Sok. Mirat Han 201, Cağaloğlu
Tel: 48 66 37
P.K. : 323 Osmanbey - İstanbul

RASİH NURİ İLERİ

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ GERÇEĞİ VE BİLİMSELLİK

ÖNSÖZ

Yıllardır Türkiye'deki sol hareket hakkında ciddî bir eser yazılması isteği yeni yetişen genç kuşaklardan yükselmektedir. Ben bu konu üzerinde çok durmuş kişilerden biriyim. Hiç olmazsa genel hatları ile gelecekteki, fikir özgürlüğü günlerindeki, tarihçilere bazı işaret taşları sağlamaya, bu arada T.K.P. ve legal partiler hakkında bazı ip uçları vermeğe uğraştım. Çünkü çok açıkdır ki, 141, 142 ve diğer T.C.K. maddeleri gölgesinde, D.G.M.leri döneminde bu konularda objektif tarih yazmak olanakları azdır. Ancak bununla beraber ve insan hafızasının ne kadar aldatıcı bir araç olduğunu bildiğimden, bu olayların içinden geçmiş kişilerin hiç olmazsa sonradan yayınlanabilecek veya en doğrusu yapılacak ciddî bir araştırmaya temel olabilecek, hatırat değilse bile, aydınlatıcı notlar bırakmalarını isterdim. Merhum Reşat Fuat Baraner buna haklı olarak karşı çıkıyor, böyle bir çalışma düzeyine girmek istemiyordu. Olsa olsa inandığı kişilerin sorularına, bazı konularda cevap veriyordu. Bu tutumunun nedeni gayet açık idi: «biz parti olarak mahkemelerde örgütün varlığını kabul etmemek ilkesine sahibiz, mahkeme dosyaları çözülenlerin yalan yanlış ifadeleri ile doludur, olayların içyüzü daima kapalı kalmıştır, zaman aşımı bile olsa

polisin bilmediği açıklamalar yapmak, birçok kişiyi ortaya çıkarmak bize yakışmaz, zaman aşımı olsa bile çok kişinin huzurunu kaçırırlar», derdi. Ayrıca gizli bir arşivin tutulmasını da çok tehlikeli görmekte idi. Nazım Hikmet de bildiklerini yazmamış, «Yaşamak Güzel Şey Kardeşim» kitabında olayları ve kişileri karıştırmak yöntemini izliyerek gerçekleri dile getirmiştir. Kaldı ki, Türk arşivlerinde ve Enternasyonalin arşivlerinde gizli kongrelerin, mücadelelerin, yayınların tümü «dosyalarında» uymaktadır, yani aslında kaybolan birşey yoktur.

Böylece eski solun tarihi, hele ayrıntıları ile, hele sübjektif yargılarla yazılacak yayınlanacak birşey değildir. Eski yazılar, belgeler, brüt veriler yazılabilir, yayınlanmalıdır, ancak bunlar ciddi bir bilimsel eleştiri süzgecinden geçirilerek, objektif olarak, faydaları iyice düşünülerek kaleme alınmalıdır. Yoksa ben dedim, sen dedin, o demişti gibilerden dedikodu ve sataşmaların, ispat edilemiyecek iddiaların tarihcilikte, devrimcilikte yeri yoktur. Bunun sonucu biribirini kötülemeğe ve iftiraya varır, hatta provakasyona bile varabilir.

Bu arada tarihi bilimsel yöntem de çok önemlidir, iyi niyetli de olsa hatıra, hafıza insanı çok yanıltabilir, üstelik insan çok keş olanı değil, bilmeden arzuladığını hatırlayıverir. Nerede kaldı kötü niyetle yazılanlar... Örneğin İbrahim Topcuoğlu yeni çıkan kitabının önsözünün daha ilk sahifesinde bilimsel bir yöntem karmaşıklığı içinde olduğunu kendi kalemi ile açıklıyor, diyor ki :

«57 yıllık tarihten yararlanarak hazırladığım bu kitaptaki; her olay, HER SÖYLENTİ, her vesika değiştirilmeden, aslına uygun olarak yazılmıştır.»

Böylece tarih ilim olmaktan çıkıyor, dedikodu düzeyine indirgenmiş oluyor. Ve bu yüzden İbrahim Topçu-

oğlu kitabında, sayısız yanılgılara düşüyor. Bunları ileride göstereceğiz, ancak şimdiden bir iki örneğini verelim: (Sa: 85) Ali Rıza Keskin hatıratında Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürtülmesi plânının İnönü ve Sakarya zaferleri şenliği yapılırken hazırlandığını söylemektedir. Oysa Mustafa Suphinin katli 28-29 Ocak 1921 günlüdür. Sakarya zaferi ise sekiz ay sonra sağlanmıştır. Aynı şekilde (Sa: 138) Mustafa Börklüce'nin anlattıklarını nakledilirken; T.K.P. 3. Kongresine Şark Üniversitesinde bulunan Reşat Fuat'ın delege gönderildiği ve kendisinin kongreye katıldığı yazılıdır. Hikmet Kıvılcımlının savunmasını yapmak üzere davet edildiğini, onun ise «müdafaa edecek bir şeyim yok Kongrenize de iştirak etmiyeceğim» dediği yazılıdır. Topçuoğluna göre Kongre Şubat 1932'de toplanmıştır. Oysa o tarihte Reşat Fuat ve Dr. Hikmet cezaevinde bulunmaktadırlar. Onuncu yıl affı ile serbest kalacaklardır.

Biz bu tür edebiyata çoktandır alışmış bulunuyoruz. 12 Mart'tan az önce «Sosyalist» dergisinde imzasını kullanmayan bir arkadaşım babamın Sosyalist Partisinden C.H.P.'ye adam transferi yapmak istediğini yazmıştı. Oysa Sosyalist Partisi 1946'da kuruldu, babam ise 1945 yılında ölmüştü. Görüldüğü gibi tarih yazmak da, polemik yapmak da çocuk oyuncağı, amatör işi değildir, ciddi bilimsel yöntemler gerektiren bir iştir.

Ben bu kısa kitabımda T. K. P. tarihini yazmak sevdasında değilim, kısır bir polemik yapmaya da hiç niyetim yoktur. Karşılıklı suçlamalar modası geçmiş bir basın oyunu, bir satış artırma yöntemidir. Sadece bazı gerçekler hatırlatacağım ki, meseleyi bilmeyen okuyucular bu konuların o kadar basit olmadıklarını anlasınlar. Ayrıca GERÇEĞİN SESİ dergisinde ve de kitabında Sayın Topcuoğlu şahsen bana sataştığın-

dan, bunu yaparken de tahrifata baş vurduğundan bu konuya da değineceğim, çünkü bu yöntem kendisinin sadece yaşlılığın verdiği akıl bulanıklığı ve saplantılarla değil bazı başka kasitlerle de hareket ettiğini açığa vurmaktadır. Yoksa kendisine cevap verebilecek o konularda yetkili olan kişiler, örneğin Laz İsmail (Mara) ile T.E.K.S.P. teşkilât sekreteri hâlâ hayattadırlar, gerek görürlerse konunun özüne girebilirler.

Aclan Sayılgan ise aksi hataya düşmektedir; o, bol belge sunduğu halde bunları değerlendirmesini bilmemekte, üstelik Topçuoğlu gibi subjektif yargılarını, birer gerçek olarak sunmaktadır, bu konuyu da inceleyeceğim.

Ayrıca bir parti tarihi niteliğinde olmamakla beraber TKP tarihi hakkında ve Mustafa Suphi, Ethem Nejat, Dr. Şefik Hüsnü hakkında brüt bazı veriler sunacağım.

Bir de Mustafa Suphi olayı üzerinde duracağım ve böylece, önceden basılmış belgeleri değerlendirmeden, okumadan tarih ve bilim olamıyacağını göstermeğe uğraşacağım.

BİRİNCİ BÖLÜM

TİPİK BİR ÖRNEK
İBRAHİM TOPÇUOĞLU OLAYI

12 Mart dönemini izleyen Anayasal Afdan sonra bir gün Anadolu Yayınları idarehanesine yaşlı bir bey, bir hapishane arkadaşımla birlikte geldiler, bu yaşlı kişi İbrahim Topçuoğlu idi ve ısrarla benden Dr. Şefik Hüsnü'nün 1920'lerde Aydınlık Dergisinde çıkan yazılarının eksik bir derlemesi olan «Seçme Yazılar» kitabını istedi. Sözü gelmişken şunu da belirteyim ki, eski harfleri ve Osmanlıcayı pek iyi sökemeyen genç derleyiciler bütün iyi niyetlerine rağmen bu kitapta sayısız transkripsyon hataları yapmışlardı ve bunlar yeni baskıda tekrarlandı (*). O sıralarda kitap bende yoktu, söyledim. İbrahim Topçuoğlu kızdı, sinirlendi, ısrar etti, «bulursam veririm» dedim, gitti ve kendisini bir daha görmedim. O olaydan sonra bu yaşlı başlı kişi

(*) Birinci Dünya Savaşında: «Rus Genel Kurmayı... sayı üstünlüğü ile TEKNİK üstünlüğü yenmek» istiyordu cümlesinde Kitapta TEKNİK yerine TAKTİK yazılmış mana bozulmuştur. Fark eski yazıda bir nokta farkıdır. (Baskı 1, Sa: 192).

GERÇEĞİN SESİ dergisinin yayınlanan üç sayısında sahifelerle yazı yazdı, bunlar arasında ilginç açıklamalar ile birlikte Dr. Şefik Hüsnü'ye karşı şiddetli bir kin ve kendisinin T.K.P.'den uzaklaştırılan eski muhalefetin önemli bazı kişileri ile yakınlığı olduğu sezinleniyordu. Artık bütün değerleri devirmek, Zemzem kuyusunu kirletmek dönemine girdiğimizden şaşmadım, sadece üzüldüm. Üzüldüm çünkü yazılanların birçoğunun ayrıca yanlış olduğunu biliyordum. Kardeşi, Mustafa Suphi ile yakın arkadaşlık etmiş, kırkardeşi Safiye Topçuoğlu T.K.P. 1932 kongresinde bulunmuş ve Merkez Komitesine seçilmiş, 1932'de, 1946'da Parti dâvâlarında sanıklık etmiş bir kişiye, yaşlı bir kişiye karşı sadece hürmet duyabilirdim. Ancak 27 Mayıs döneminden sonra ismini işitmemiştim, birden bire Anayasal Afdan sonraki faşist baskılı, D.G.M.lerin kurulduğu, gençlerin öldürüldüğü bir dönemde yazı hayatına atılı verdi, dedikodu yüzeyini aşamayan yazılar yazdı; bu yüzden de dergi kendi kendine kapanınca adeta rahatladım. Neden nisbî bir özgürlük dönemi olan 1965-1970 de bunları yazmamıştı. Bunun sebebi ap açıktı. O dönem Reşat Fuatlar, Hüsamettin ustalar, Dede Ahmetler, Emin Sekünler hayatta idiler ve ondan yazamadı, bugün yazabileceğini sandı.

Gerçeğin Sesi dergisinin 13 Mart 1975 günlü üçüncü sayısında yayınlanan karmakarışık ve yanlışlarla dolu yazısından başka, imzalı olarak, beni hedef alan «Gerekli Bir Açıklama» yazısı çıktı, bu yazıda neden gocunduğunu açıkca belirten bir cümle bulunmaktadır

«Bunlar (yani T.K.P. kongreleri, demek istiyor) tarihi yazımda bütün teferruatıyla anlatılacaktır. Emekçi dergisinde ileri sürülen 1932'deki T.K.P. III. Kongresine geleceğim ve gerekli olanı anlatacağım. Gıcığı

olanlar biraz ferahlasınlar. *Ben Baku Kongresini aydınlatıp Türkiye'ye gelmeden, bunlar ortaya döküldü.*» (Yani Baku, T.K.P. 1925 ve 1932 Kongreleri, demek istiyor). Az sonra da âdetâ tehdid edası ile «Yolumun üzerine sıçıranmadıkça, yoluma moloz dökülmedikçe çatışmam.» Göz dağı veriyor, solun tarihini imtiyazı altına, «Kopiraytına» almak istiyor. Benim hakkımdaki bu yazısı gerçekten ilginçtir, çünkü bu yazısında değil tarih yazmak, bir dergide yayınlanmış bir yazıyı anlamaktan bile aciz olduğunu gösteriyor, bu yüzden üzerinde durmak istiyorum. Yaşlılığa hürmetim vardır, ancak insan son yıllarında bu duruma düşerse dur demek gerekir.

«Emekçi» dergisinde çıkan yazı KURTULUŞ adı ile yayınlanan 1919 - 1920 yıllarındaki dergi derlemesinin önsözünden aktarılmış kısımlardı. Sözü edilen, Almanyada yetişmiş Türk talebe ve işçilerin önce Berlinde, sonra da İstanbulda yayınladıkları ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisinin nüvesini teşkil edecek olan Kurtuluş dergisi faaliyeti idi. Bu dergide Baku T.K.P. kongresine delege olarak gönderilen Ethem Nejat ve Sadrettin Celâl bulunduğu gibi Parisden dönen ve Çanakkale savaşında vatanî görevini yapan Dr. Şefik Hüsnü de bulunuyordu. Bu dergi yazı kadrosunda bulunanların birçoğunun sonraları sosyalist mücadelenin dışına çıkışları ise gayet olağan, her memlekette görülen bir olgudur. Bu yazı kurulu ve dergi yazarlarını bir Parti ve hele Dr. Şefik Hüsnü'nün «burjuva yol arkadaşları» olarak göstermeğe yeltenmek en azından gayrı ciddidir. Bir kasdın ürünüdür (*).

Baku Kongresinde hazır bulunmayan Dr. Şefik

(*) İlerde Mustafa Suphi'nin bu konudaki yargısını göreceğiz.

Hüsnü'nün İbrahim Topçunun kitabına göre (Sahife 76) T.K.P. Merkez İcra Komitesi birinci sekreteri seçilmesi ve onun delege olarak kongreye yolladığı Kurtuluş dergisi yazarı Ethem Nejat'ın ikinci sekreter olması bu kişinin, yani Topçuoğlu'nun fikir bulanıklığından başka birşey ispat etmemektedir. T.İ.Ç.S.P. bir küçük burjuva partisi olacak, Enternasyonalca makbul olmıyacak ve sonra onun delegeleri T.K.P. Baku kongresine davet edilecek, Topçuoğlunun boy hedefi Dr. Şefik Hüsnü Parti Sekreterliğine getirilecek, az sonra da, Suphi ve arkadaşları öldürüldüğünde Moskovada makbul kişi sayılmıyacak ve hemen sonra Akaretlerdeki evinde toplanan 1925 kongresinde yine Parti sekreterliğine getirilecek...

Ne yazıkdır ki, Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcısı Naci Gür, İbrahim Topçuoğlu ile aynı değerlendirmeyi yapmamış, toplattırılan KURTULUŞ kitabı hakkında yazdığı iddianamede T.C.K.nun 146 ncı maddesinin birinci fıkrasını aynen aktarmıştır. Cumhuriyetin ilânından çok önce çıkan yazıları 1975 yılında Anayasayı tamamen veya kısmen taygir, tebdil veya ilgaya... ve T.B.M.M.ni iskata veya vazifesini yapmaktan cebren men'e teşebbüs eder nitelikte görmüştür.

Topçuoğlunun bu yazısına YENİ DÜNYA dergisinde yaptığım bir incelemede sözü gelmişken cevap vereyim dedim. Dergi yöneticisi arkadaşım o kısımları kırpmamı istedi, kalanın aynen çıkması şartıyla kabul ettim. Ne yazıktır ki, birisi, yazımın anlamını geniş ölçüde değiştiren ve hatta bana yanlış şeyler dedirten kesintiler yapmış.. Noterlikten ihtarname çekmek zorunda kaldım, eksik kısımlar buna rağmen yayınlanmadı.., bu da basın ahlâkı kuralımız. Konu ne idi? Hüsamettin Özüdoğru arkadaşım dışında, T.K.P.'den ihraç edilen

bazı kişilerin toplandığı Türkiye Sosyalist Partisini tutan Topçuoğlu, Dr. Şefik Hüsnünün, legal T.E.K.S. Partisi'nin (1946), davasında örgüt hakkında bilgi verdiğini iddia ediyordu ve bunu poliste ifade vermek, teslim olmak şeklinde değerlendirmeğe yelteniyordu. Unuduyordu ki, legal, bütün yöneticileri poliste kayıtlı bir partinin savunmasını yapmak başka bir şeydir, ilegal bir parti davasında çözülmek bambaşka bir şeydir, oysa kendisi bir zamanlar T.E.K.S.P. İzmir teşkilâtındandı. Şefik Hüsnü'nün de, Topçuoğlu'nun iddiası doğru ise, söylediği bundan ibaretti...

Bundan sonra İbrahim Topçuoğlunun «*Türkiyede İlk Sendika Sarıkışlada 1932*» kitabını yayınladı alıp okudum. Kitabın ismi bile yanlış çıktı, sözü edilen sendika kurulmamıştı bile, bazı arkadaşlar sendika kurmak teşebbüsünden, daha doğrusu gizli örgüt kurma teşebbüsünden tutuklanmışlardı, İbrahim Topçuoğlu da onlardandı. Önsözünde İZMİR İŞÇİLERİ BİRLİĞİ SENDİKASI'nın kurulduğunu iddia eden Topçuoğlu kitapta kendi kendini yalanlamaktadır. Dahası var bu kişinin kitap yazmasını bilmediği de ortaya çıkmıştı. Birinci kısım bir hikâye olarak başlıyor, adeta sürükleyici; sonra tür değişiyor bir dava ele alınıyor, sonra da bilinen baskılar, ekonomik baskılara sıra geliyor. Nihayet 1936'ya ait gazete havadisleri ve en sonunda da Kerim Soyka'nın ölümü üzerine 1971'de yazılan bir yazısı. İnsan kitap yazarken belirli bir tür seçer, roman, hikâye, hatırat, tarih, dava zaptı bunlar başka şeylerdir. Çok usta romancılar, romanlarına daha dramatik bir hava vermek için bazen bu türleri karıştırabilirler. Ancak ismi bile yanlış olan Topçuoğlunun kitabı bunların hiçbiri değil, asdece bir karışımdan ibaretti.

Artık asıl konumuza gelebiliriz: GERÇEĞİN SESİ dergisinde yayınlanmaya başlayan ve nihayet kitap olarak okuyucuların eleştirisine sunulan eser! 240 sahifelik bu kitabın ismi dahi bir salatayı andırıyor. Aynen verelim :

«*Neden 2 Sosyalist Parti 1946 - T.K.P. Kuruluşu ve Mücadelesinin Tarihi 1914 - 1960 — I —*». Yani Topçuoğlu Türkiye Komünist Partisinin tarihini yazmak büyük iddiası ile karşımıza çıkıyor ve bu işe ortasından, 1946 legal Partilerin dedikodusundan başlıyor, sonra 1914'e (?) dönüyor... aynı zihin bulanıklığının bir örneği daha.

Bu kişinin Türkiyedeki eski sol hareket ile ilgili bazı kişilerle ağabeysi dolayısıyla tanıştığı, bazı olaylara katıldığı, bazı kişilerle konuştuğu, belki bazı notlar aldığı ortada. Ancak hiç bir şekilde bir tarihçi niteliği olmadığı da aynı derecede kitabı ile meydana çıkmaktadır. İşitilen her hikâyenin tarihi bir belge niteliği taşıyamıyacağını, bunların olsa olsa rivayetlerden ibaret olacağını, insanın kendi hafızasının bile belgelere dayandırılması gerektiğini herhalde işitmemiş olacak. Hele üstünden yıllar geçtikten sonra hafızanın insanı nasıl yanıltabileceğini hiç bilmediği ortada. Başka kişilerin anlattığı olayların, yani rivayetlerin değil de, insanın kendi yaşadığı gerçeklerin anısının bile yıllar geçtikten sonra ne dereceye kadar aldatıcı olabileceğinin farkında değil, belgelerin ve hatıratın karşılaştırılması, kontrol edilmesi, zıt kaynaklarla doğrulanması gerektiğini bilmiyor, kısacası tarihçilikle ilişkisi yoktur. Elindeki veya hafızasındaki hatıratın belgeler ve gerçeklerle karşılaştırılıp, objektif yöntemlere göre değerlendirilmesi

gerektiğini hiç de bilmiyordu. Tek bildiği eski taraf tutmaları, düşmanlıkları ve hisleri idi ve bu sübjektif temel üzerine T.K.P.nin 1930'larda ihraç edilen muhalefetinin pek bilmediği çizgisini T.K.P.nin temeli olarak görmek, Enternasyonal'in o dönemde ihraç ettiklerini T.K.P., T.K.P.yi ise küçük burjuva bir sapma olarak göstermek sevdasında idi ve o yolda başarısızlıkla yürüdü...

Enternasyonalin 1936 SSCB büyük dâvâlarından sonraki dönemi ise, üzerinde çok dikkatle konuşulması gereken bir dönemdir, çünkü Stalin'in ölümünden sonra bu dönem hakkında SSCB Parti kongrelerinde bile çok çelişkili iddialar, temize çıkarmalar ortaya atılmaktadır. Nazım Hikmet, Salih Hocaoğlu, Elektrikçi Nuri dahil birçok Türk militanının öldürüldüğünü ve sonradan temize çıkarıldıklarını iddia etmiş, onların leyhine cesaretle mücadele etmişti.

İbrahim Topçuoğluna gelelim, kendisinin elindeki notlar bir bilim adamı tarafından, bilimsel bir süzgeçten geçirilebilselerdi bunun bazı, hatta önemli yararları olabilirdi. Örneğin maddi hatalarından arıtıldıkları takdirde, bir Ali Rıza Keskin'in kendisine anlattıkları arasından değerli veriler ve bilgiler çıkartılabilirdi. Bir Sarı Mustafanın anlattıkları —kişiliği dolayısıyla— aynı değeri olmamakla beraber başka hatıralarla ve belgelerle karşılaştırıldığında tamamlayıcı bir değerleri olabilirdi. Ben de kendisinden Mustafa Suphi'ye ve sonraki muhalefetlere ait çok şey işitmiştim, sadece ikinci derecede önemi olan, Mustafa Suphi'nin karısı Semra yoldaş hakkındaki gerçeği Reşat Fuat'ın da doğrulaması üzerine «Atatürk ve Komünizm» kitabımda açıklamıştım. Ancak Sarı Mustafa (Börklüce) nin ve onunla birlikte muhalefette bulunup ihraç edi-

lenlerin sözlerinden kafasında kalan bulanık izlerin artıklarını tarih kitabı olarak sunmak olanaksızdır. Hüsamettin usta ve 1975 Aralığında Emin Sekün öldülerse, Faik ustanın hafızası artık pek işlemiyorsa, işçi militanı Laz İsmail (Mara) hâlâ hayattadır, ölenlerin hatıratı, bazı teyp bandları ve hele arşivler mevcuttur. Mustafa Suphi ile birlikte Türkiyeye gelmemek için hastalık bahane ettiğini söyleyen, partide durmadan hızip çıkartan, 1945 - 1946 yıllarında Esat Adil'in üzerinde çok olumsuz ve bölücü etkide bulunan ve bu yüzden ikinci bir parti çıkmasında büyük payı olan bir Sarı Mustafanın dedikoduları tarih belgesi niteliği taşımamaktadır. Bunu az sonra somut örnekleri ile göreceğiz.

Öte yandan Dr. Şefik Hüsnü'nün Mustafa Suphi'nin ölümünden sonra çok uzun bir dönem için T.K.P. nin tartışılmaz şekilde lideri olduğu, Partinin Genel Sekreteri olduğu, Enternasyonal'in İcra Komitesi üyeliğine kadar yükseldiği, V.E.B.'in, yani Batı Avrupa Bürosunun Başkanı olduğu bilinen gerçeklerdir. Bunun dolaysız ve dolaylı ikrarı ise Topçuoğlunun kitabının içinde bulunmaktadır.

İBRAHİM TOPÇUOĞLU'NUN ÖNSÖZÜ

İbrahim Topçuoğlunun kitabının önsözü bize bu «eser»in anatomisini ve oynanmak istenilen oyunu açıkca göstermektedir (Sahife : 15).

«T.K.P. olarak kuruluşundan itibaren, Komintern'e (Enternasyonal'e) kaydedilmiş ve devam etmiş Parti'nin, sırasıyla Kongre ve Genel Sekreterleri şunlardır» dendikten sonra :

1 — Birinci Kongre (Baku) 10.9.1920, Genel Sekreter Mustafa Suphi,

2 — İkinci Kongre (İstanbul) 1.1.1925 Genel Sekreter Şefik Hüsnü,

3 — Üçüncü Kongre (İstanbul) 6.2.1932, Genel Sekreter Şefik Hüsnü (*).

4 — «Parti Likide edildiğinde «Plenum» kararıyla İstanbul şehrinde ve 1.1.1937 tarihinde Nazım Hikmet Genel Sekreter seçilmiştir.»

5 — «Plenum» kararıyla ve İstanbul şehrinde 1.1.1946 tarihinde de Mustafa Börklüce Genel Sekreter seçilmiştir. Bundan başka Türkiyede KOMİNTERN'ce TANINMIŞ hiç bir kongre yapılmamış ve GENEL SEKRETER seçilmemiştir.» diyor İbrahim Topçuoğlu.

Bunların neresine cevap verelim :

1 — Ben de Baku Kongresinde Mustafa Suphi'nin genel sekreter seçildiğini biliyordum. Oysa Topçuoğlu (Sahife 75 - 76) önce 21 kişilik Merkez komitesi üyelerinin isimlerini verdikten sonra, Merkez Komitesince seçilen 7 kişilik Merkez İcra Komitesinden söz ediyor ve yukarıda da belirttiğimiz gibi Birinci Sekreter Şefik Hüsnü, İkinci Sekreter Ethem Nejat'tır, diyor.

Bu listeyi doğrulayan bir belgeden söz etmek istiyorum. «Atatürk ve Komünizm» kitabında yayınladığım, Mustafa Kemal Paşa'ya Kasım 1920 tarihinde T.K.P. adına yollanılmış bir mektup var (Sa: 202 - 206) Bu mektubun altındaki imzalar şöyledir : «Türkiye Komünist Partisi Merkez Hey'eti, Başkan Mustafa Suphi,

---

(*) Bütün bu tarihlerin sorumluluğu İbrahim Topçuoğlu'na aittir.

Sekreter Ethem Nejat.» Bu da İbrahim Topçuoğlunun Ethem Nejat hakkındaki iddiasını doğrulamaktadır (*). lu'na aittir.

Bu arada 15 Ağustos 1922 günü önce legal olarak toplanacağı ilân edilen Halk İştirakiyun Partisi Kongresinin yasak edilince gizli olarak toplandığı söylenmektedir. Baytar Salih Hocaoğlu Partinin Genel Sekreteri ve Enternasyonal üçüncü kongresi temsilci hey'eti başkanı imzasını kullanmıştır. Bu kongre kitapta yer almamıştır. Ancak, etkisi bakımından toplanmışsa da bu kongrenin T.K.P. resmi kongreleri arasında sayılmamasını hoş görelim. Oysa Enternasyonalden Fransız Sadoule, Zorin ve tercüman Ahmet Cevat bu kongreye gelmişlerdi.

Türkiyedeki sol hareketin gerçek başlangıcı saydığım 1925 kongresi hakkında, önsözde geçtiği şekliyle fazla bir diyeceğim yok, ancak Emin Sekün'ün unutulmuş olması bir rastlantı değildir, bu konuda da eksik ve yanlışlıklar çoktur.

Reşat Fuad'ın asil ve Zeki Baştımar'ın yedek üye seçildikleri ve V.E.B. başında olan Şefik Hüsnü'nün bulunmadığı 1932 kongresinde Parti sekreterliği tornacı Emin Sekün'e tevdi edilmiştir. Bu kongrede İbrahim Topçuoğlu bulunmadığı halde kız kardeşi Merkez Komitesine girmiştir, bu kongre Türkiyede toplanan son kongredir. Ancak burada muhalefetten söz etmeden ne T.K.P. tarihini ve ne de İbrahim Topçuoğlunn uydurmalarını değerlendirmeğe olanak yoktur. Muhalefet adeta parti kadar eskidir. İbrahim Topçuoğlu ise işi tâ baştan karıştırmaktadır. Çünkü Parti ve Muhalefet ikilisi gerçeğini inkâr etmek zorundadır. Örneğin Şefik Hüsnü'nün topladığı Viyana konferansı kararları

(*) Merkez Komitesi üyelerinin bu listesi tartışma konusudur.

İsmail Mara ve Hüsamettin Özüdoğru'nun Merkez komitesine alınmaları, buna rağmen Vedat Nedim'in Parti çizgisini hiçe sayması üzerine «menşevik» seka'nın düşürülüşü ve ihbar olayı meydanda iken, Vedat Nedim grubunu «Şefik Hüsnü'nün takımı» olarak yutturmağa uğraşmak gerçeğe aykırıdır.

Muhalefet 1932 kongresinden az önce ve Enternasyonalin kararına aykırı olarak Pavli adası kongresini toplamış, İbrahim Topçuoğlunun başlıca arkadaşları, örneğin Hamdi Şamilof bu kongrede bulunmuşlar, Nazım Hikmet bu «işçi muhalefetine» katılmış, Zeki Baştımar da Kongreye gitmiş, ancak Enternasyonalin kararını kabul ederek bu gruptan ayrılmıştır. 1932 Kongresinde ise Pavli adası kararları orada görevlendirilen Seyfettin Osman tarafından açıklanmıştır.

Kongrede Şefik Hüsnü'nün liderliği tartışılmamıştır bile, ancak V.E.B. başkanı olduğundan, yani dünya çapında bir görevi bulunduğundan icra organında yer almamıştır.

İbrahim Topçuoğlunun sözünü ettiği dördüncü ve beşinci kongre diye birşey yoktur, zaten kendisi dahi bunlara «Plenum» kararı demektedir. Ancak 1936 yılında partinin likidasyonu söz konusu değil idi. Merkez Komitesi çalışmalarını dağınık düzen şeklinde sürdürme kararı almıştı, o kadar. Partiden ihraç edilmiş olan muhalefetin ise Genel Sekreter seçmesi ve bunun Nazım Hikmet oluşu (1937), bir fanteziden ibarettir, kaldı ki parti dışındaki bazı kişiler aralarında bu gibi bir karar aldılar ise buna Nazım Hikmetin katıldığını hiç sanmıyorum, böyle birşey yoktur. Üstelik Enternasyonal'in böyle bir hareketi tasvip etmesi de söz konusu değildir. 1946'da Mustafa Börklüce'nin Genel Sekreter seçilişi aynı fantezinin ürünüdür. Önce Nazım Hikmet

1938'de tevkif edildiğine göre aradaki boşluk niye? Sonra kafadan yazı yazan İbrahim Topçuoğlu bu konuda tam olarak yakayı ele veriyor, BUNLAR KOMİNTERNCE TANINMIŞ.. GENEL SEKRETER SEÇİLMİŞTİR diyor, oysa KOMİNTERN, yani III. Enternasyonal 1943 yılında Stalin tarafından kapatılmıştır. 1946'da partiden çoktan ihraç edilmiş bulunan Sarı Mustafanın Genel Sekreter tanınması söz konusu değildir. O dönemde partinin başında Reşat Fuat Baraner bulunuyordu, sekreter oydu, 1946 tevkifatından sonra ise 1944'de beraat eden Zeki Baştımar Teşkilât Sekreteri olmuştur ve bu görevi 1951 dâvâsına kadar sürmüştür. Parti ise Dr. Şefik Hüsnü'nün liderliğini tartışmaz bir biçimde tanımaktaydı. T.K.P. gibi bir partiyi bir lâf ebeliği ile yok edip, çoktan ihraç edilen bir muhalefeti parti diye göstermeğe kalkmak, işte İbrahim Topçuoğlu gibilerinin yapabileceği karıştırma görevi budur. Kaldı ki bütün parti kongrelerinde Enternasyonal delegesi bulunurdu, örneğin 1932 de bu delege Alman Margereta Vilda idi.

T.K.P. KONGRELERİ

I

BAKU KONGRESİ

Eleştirimizde kitabın sunuluş şeklini izlemek anlamsızdır çünkü önsözden sonraki sahifeler : (16 - 52) Legal partilere ait dedikodularla doludur onları ayrı bir bölüm olaraktan ele almak gerekir. T.K.P.nin kuruluşuna gelelim. Bu bölüm olduğu gibi Ali Rıza Keskin'den naklen alınmıştır. Bu bölümün doğruluk derecesi, yazılış yöntemi bilinmemektedir. Ya İbrahim Topçuoğlunda Ali Rıza Keskin'in çok eskiden yazdığı bazı notları vardır ve bu takdirde bunların belge değerleri artmaktadır. Veya hikâye edildikleri sırada İbrahim Topçuoğlu tarafından not edilmişlerdir, ki bu olanak daha uzaktır, çünkü, örneğin hapishanede söylendi ve yazıldıysa aramalarda ele geçmesi tehlikesi artmaktaydı. Ya da İbrahim Topçuoğlu muhtelif dönemlerde işittiklerini çok sonradan yazmıştır. Bu üçüncü olanak bize daha akla yakın gelmektedir, ancak burada da, verdiği listelerin hafızada kalmış olması düşünülemez. Kaldı ki, örneğin Baku Parti Kongresi zabıtları mevcuttur. Bu bakıma kitabın en tutarlı kısmı saydığım bu bölüm resmi belgelerle kontrol edilerek kabul edilmelidir. Örneğin önsözde de belirttiğim gibi Ali Rıza Keskin kitaptaki-

leri söylediyse, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Sakaryadan sonra öldürüldükleri iddia edilmektedir. Bu en azından gayrı ciddidir ve bütün anlatılanların niteliğini tehlikeye düşürür.

Baku Doğu Halkları Kurultayına gelince bu Kurultayın 1921 de basılmış stenografik zabıtları Koral yayınları tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bu konuda Ali Rıza Keskin'in Kurultay hakkındaki sözleri Sovyet zabıtların tercümesine hiç uymamaktadır. Mustafa Suphinin Birinci Başkan yardımcılığı, 9 kişilik başkanlık divanına Maksut Ekşi ve İsmail Hakkının seçilmeleri. 10 kişilik irtibat komitesine Hilmi Celâl, Kadir ve MUSTAFA BÖRKLÜCE'nin seçilmelerinden Kurultay hakkındaki kitapta söz edilmemektedir, olabilir. Ancak daha önemlisi var : (İbrahim Topçu, Sa : 68 - 69) Enver Paşa konuşmak için kürsüye gelirken bir Türk çok sert bir konuşma yapıyor, Enver'in elindeki kâğıtları kapıyor, Başkana vereceği sanılırken kendisi okuyor, bu kişi Mehmet Emin'dir. Oysa zabıtlara göre durum bambaşkadır. Divan başkanı iki Türk şahsiyetinin bildirgeleri olduğunu söylüyor, önce Ostrovski okuyor, sonra başkan : «söz Enver Paşanın bildirgesini Türkçeye çevirecek yoldaş Mehmet Emin'indir» diyor ve Türkçesi okunuyor. Sonra da İbrahim Tali (Öngören)in bildirgesi okunuyor (Sa : 119 - 127), bunun üzerine Macar Bela - Kun Enver Paşanın bildirgesi hakkında Kurultaya sunulacak karar tasarısını okuyor ve bu karar kabul ediliyor (Sa : 128 - 129). Kurultayın beşinci günü ise Naciye Hanım ismindeki bir Türk kadını söz alıyor. Oysa Kurultayın aynı beşinci günü hakkında Topçuoğlunun kitabında Maksut Ekşi'nin bir konuşması yer almaktadır ve çok alkışlandığı söylenmektedir (Sa: 69 70). Resmi zabıtlarda böyle birşey yoktur... Bu iki kitabın

hangisinin doğru olduğu hakkında fikir yürütecek değilim. Ancak biri resmi bir belgenin tercümesidir. Öteki ise Topçuoğlunun Ali Rıza Keskin'den naklen rivayetler. Kaldı ki, «Atatürk ve Komünizm» kitabında yer alan bir belgede Baku kongresinden önce 19.7.1920 günlü Mustafa Suphi ve Mehmet Emin imzalı bir telgrafın Mustafa Kemal Paşaya yazıldığı görülmektedir, aynı kişi Mustafa Suphi ile birlikte Türkiye'ye gelen ve Suphi'yi ihpar edip Erzurumda kalan, böylece canını kurtaran eski bir ittihatcıdır. Bu kişi hakkında da Ali Rıza Keskin'in bilgisi yeterli değildir.

Öte taraftan T.K.P. Baku kongresi hakkındaki bilgiler ilginçtir. Çünkü Ali Rıza Keskin'in, Sarı Mustafanın ve de İbrahim Topçuoğlunun Dr. Şefik Hüsnü'ye karşı olan kinleri bilindiğine göre, T.İ.Ç.S.P. hakkındaki yargıları bilindiğine göre, Ethem Nejat ve Mustafa Nermi'den Dr. Şefik Hüsnü tarafından yetki belgesi istenmesi ve haber yollanılıp Sadrettin Celâl'ın bu yetki belgesi ile gelmesi ve hele Kongrede hazır bulunmayan Dr. Şefik Hüsnü'nün Merkez Komitesine ve sonra İcra Komitesi Birinci Sekreterliğine seçilmesinin kitapta belirtilmesi ilginçtir. Öte yandan Türkiyeye gelenlerin en uzun listesini İbrahim Topçuoğlunun kitabında gördüm. Bu listeyi sonra eleştireceğim.

Buradaki tez de ilginçtir: Suphi'nin öldürülmesinin nedeninin Karabekir Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa ile Lenin'in arasını açmak olduğu söylenmektedir. Ayrıca 8 ay sonraki Sakarya zaferinin bu cinayete sebep olduğunu söylemek büyük bir bilgisizliktir. Görüldüğü gibi bu kitap en tutarlı tarafı ile bile çok şüphe ile karşılanmalıdır. Sahife 91'de yine amacı açıkça belli bir sataşma var: Ali Rıza Keskin 1924 yılında Komintern Bürosuna çağırılıyor, orada Radek: «Eh

gözünüz aydın Parti Sekfeteriniz geldi, gördünüz mü?» diyor ve Dr. Şefik Hüsnü'nün Komintern'in V. Kongresine T.K.P. Sekreteri olarak katılmak istediğini söylüyor. Ali Rıza kendisini adetâ tersliyor «Türkiyedeki İcra Komitesi Birinci Sekreterliğine seçtik» ancak kendisini tanımıyoruz temas etmedik diyor ve «büromuza dahi uğramadan size gelmiş» diye ilâve ediyor. Radek Şefik Hüsnü'yü Ali Rıza'yı tanıştırınca «Şefik Hüsnü renkten renge girmiş, evet duymuştum, memnun oldum diye bana elini uzatmıştı,» diye anlamı olmayan sözler sıralıyor, sonra da Radek'in «tertibatınızı alın, kongrenizi yaparak Sekreteri seçin ve programınızla birlikte gelin, kaydınızı yenileyelim, diye bizi uğurladı,» diyor ve Şefik Hüsnü ile Sadrettin Celâl'in 22 Haziran 1924 günü Türkiyeye döndüklerini belirtiyor.

Görüldüğü gibi bütün bunlar çelişki ve hırs dolu dedikodulardan ibaret, önce Radek «Genel Sekreteriniz geldi» diyecek, sonra da «Sekreter seçin» diye ilâve edecek, Topçuoğlu uydurmasını bile beceremiyor.

Bütün bunları hapishanede not ettiğini, Ali Rıza Keskin gibi tecrübeli olması gereken bir kişinin de buna göz yumduğunu söylemek hiç de inandırıcı değil. Gerçek kaynak hâlâ bana şüpheli geliyor. Mustafa Börklüce ise Ali Rıza Keskin İstanbul'a geldikten sonra Dr. Şefik Hüsnü'ye «Siz ne karar verdiniz Burjuva partisini (T.İ.Ç.S.P.) kapatıp Kongreyi toplayacak mıyız? yoksa biz, siz olmadan 2 Kongreyi düzenliyelim mi? dedik. Şefik Hüsnü, bu partiyi kapatacağız, zaten çoğu Halk Partisine geçti, biz Kongremizi toplar ve Partimizi düzenleriz, demişti. Bu cevabı üzerine parti evraklarını çıkartıp kendisine teslim ettim.» dediklerini İbrahim Topçuoğluna anlatmış. Bu zehir hafiye maceralarını insan nasıl uydurur, çok merak ediyorum, Topçuoğlunun tek belirgin niteliği sonsuz bir cürrettir herhalde.

BAKU KONGRESİ VE YURDA DÖNÜŞ

Baku kongresi hakkında bir hayli yazı çıktı, hatta kongre zabıtları kitap olarak basıldı, bunlar Ali Rıza Keskin'in hatıratına hiç de uymamaktadır. Kongredeki Mustafa Suphinin demeçleri Türkçe olarak yeni yayınlandı. Kongre zabıtları «Türkiye Komünist Fırkasının Birinci Kongresi (Türkiye Komünist Fırkası Neşriyatından, Baku 1920)» kitabında mevcuttur. Bu zabıtlar bütün birleşimleri kapsamaktadır. Kongrede tam oy sahibi 32 delege ve istişari oylu 42 kişi bulunmaktadır. Oysa Topçuoğlu 45 delege ve bunların temsil ettikleri 30 kişi (?) den bahsetmektedir. (Sa: 74). Erzurum delegesi Cevat Dursunoğlu'nun ateşli konuşmasını (Belleten No. 140, Sa: 625-627) veren Hikmet Bayur bu ateşli Atatürkçünün sonradan mı caydığını yoksa görevli mi olduğunu kendisinden sormadım, demektedir.

Baku Kongresi faaliyet raporunda Mustafa Suphi : «İstanbul şubesi : 1919 senesi başından beri faaliyet halindedir. Haziran başında Baku'dan iki arkadaş gönderilmişti. İstanbul şubesinden bugün kongrede aşağıdaki vekiller bulunuyor.» dedikten sonra : «*...İstanbulda komünist arkadaşlar tarafından «KURTULUŞ» isminde bir de derginin yayınlanması başarısı sağlanmıştır. Beş sayısı çıkan bu mecmuada Üçüncü Enternasyonal ile ittifak halinde çalıştığı açıkca yazılmaktadır ki kongremiz, bu gazetelerin kurucu ve yazarlarından bazılarını faaliyeti içine almış olmakla şeref kazanır.*» demektedir; İbrahim Topçuoğlu ise bana karşı yazdığı polemik yazısında aynı dergi (T.İ.Ç.S.P. yayın organı Kurtuluş dergisi) ve onun yazarları için «Şefik Hüsnü'yü koruyalım ve yükselteyim derken, o pek yüksek (!) değerde kimseleri onun yanına koymakla kaş yapayım derken gözünü çıkardınız. Nedir bu dizdiğiniz...

Parti arkadaşları.» diyebiliyor, «Şefik Hüsnü Komintern sekreteri Radek tarafından «Yönetici isen, memleketine git ve yöneticisi bulunduğun burjuva partisini (T.İ.Ç.S.P.) kapat, buradaki yoldaşlarla birleş, oradaki mücahitleri de toplayıp Kongre yapın ve Genel Sekreterinizi seçip tam selâhiyelte gelin» dediğini naklediyor. İşte iki çelişkili değerlendirme...

Ben bu konuda Mustafa Suphinin yargısını yeğ tutarım.

Bakudaki Kongre delege sayısı, seçilenler ve görev taksimi İbrahim Topçuoğlunun kitabı ile Mahmut Goloğlu'nun Kitabında tamamen değişiktir. Ancak Goloğlu tam liste vermediğinden mukayese olanağı yoktur. Goloğlu Mustafa Suphi, Ethem Nejat, Maarifçi İsmail Hakkı'nın dışında Merkez Komitesi üyesi olarak Samsunlu Yüzbaşı Ağah, Yüzbaşı Yakup, Kafkasyalı Mehmet Emin, eski Zor valisi Salih Zeki ve Kuşçuzade Süleyman Sami'yi Cebesoya atfen Merkez Komitesi üyesi olarak saymaktadır. İbrahim Topçuoğlunun listesinde son beş tanesi yoktur. Oysa bu kişiler Erzuruma kadar gelen 19 kişinin arasında yer almaktaydılar. Goloğlu öldürülenlerin dördünün bilinmediğini söylüyor, Topçuoğlu ise Mehmet Emin ve üç arkadaşını partiden bile saymamaktadır. İki listeyi karşılaştırırsak Türkiyeye gelen heyette Mustafa Suphi, Semra Suphi, Ethem Nejat, Kayserili İsmail Hakkı, Sürmemeli Yakup Kınalıoğlu, Topçu Binbaşısı İsmail Hakkı, Kâzım Ali ve belki de Asker Nazmi (Nazmi İsmail Çıtakoğlu) iki listede de yer almaktadır. Yolda kalıp canlarını kurtaranların listesi de Goloğlunda vardır: Erzurumda kalanlar Süleyman Sami, Mehmet Emin, Bayburtta kalanlar Samsunlu Yüzbaşı Nedim Ağâh, Yüzbaşı Yakup, Maçka'da veteriner Yüzbaşısı Abdülkadir. Goloğlunun

listesinde bulunup Topçuoğlunda olmayanlardan ölenler Tayyareci Hilmi, Zor Mütesarıfı Salih Zeki'dir, ismini bilmedikleri arasında Moskovada basılan hatıra broşüründe ve Topçuoğlunda yer alan Borçkalı Şefik olduğu muhakkaktır. Oysa bilinmeyen daha üç kişi olması gerekirken Topçuoğlunun listesinde : Maksut Ekşi, Kadir Erzurumlu, Dursun Ali, Halil Aydınlı, Hilmi Celâl, Asker Hakkı ve asker Ali bulunmaktadır. Ne yazıktır ki, Topçuoğlu bu konuda çıkan yayınlarla ilgilenmeden kitap yazmıştır. «Atatürk ve Komünizm» kitabında Süleyman Sami ve Mehmet Emin'in ittihatçılığı üzerinde durmuştum. Bunların ismi Mustafa Suphi'nin Mustafa Kemal Paşaya yolladığı yazılarda bulunmaktadır. Resmi belgelere göre Mustafa Suphi'yi ihbar edenler bunlardır. Kuşçubaşızade Süleyman Sami Türkistanda Maarif komiserliği yapmış. Suphi'nin teşkilâtında siyasî ve askerî komiserlik yapmıştı. Mustafa Suphinin Mustafa Kemal Paşaya yazdığı mektubu o getirmişti. Sonradan Enver Para'yı Türkistana götürüp Sovyetlere karşı savaşa sokacak olan yine odur.

MUSTAFA SUPHİ

Mustafa Suphi hakkında artık ayrıntılı bir kitap yazmak zamanı gelmiştir, onun hakkında bir inceleme yapan Rozaliyev 1914'e kadar olan dönem hakkında yanılmakta 1907 - 1908 yıllarından beri Mustafa Suphiyi sosyalizme yakın görmektedir. Oysa o dönemdeki yazılarında böyle bir nitelik yoktur. Karabekir Paşa ise onu kötülemek için İhtilâfçı ve İngiliz dostudur propagandası yapmak istemiştir. Oysa Mustafa Suphi politik hayatına İttihatçı olarak girmiştir. Dr. Nazım'ın 15 Nisan 1921 günü eski maliye vekili Cavit beye yazdığı mektupta «Mustafa Suphi'yi elbette hatırlarsın, Selâ-

nikte toplanan (1911) İttihat ve Terakki kongresine Anadoludan delege olarak gelmiş ve İktisat vekilliğine getirilmemiş olduğu için sonradan bize muhalif olmuştu» (Belleten No. 140). Suphi, Ferit (Tek) ve Yusuf Akçora ile birlikte «Millî Meşrutiyet Partisini» kuracak ve İfham gazetesini onlarla birlikte çıkaracaktır. Parti Türkçü, hatta Turancı bir partidir. 11 Haziran 1913 günü Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi üzerine bütün muhalifler Sinop'a sürüldüler. Mustafa Suphi bunların arasında bulunmaktadır. Sürgün edilenler arasında, Amasya mebusu İsmail Hakkı Paşa, Ferit Tek ve Mustafa Suphi, Refik Halit Karay, Dr. Celâl Paşa, Refiî Cevat Ulunay (Suphi'nin ölümünden sonra sert bir yazı yazmıştır), Kadri Bey, Evkaf Müzesi müdürü, Diyanet İşleri Müdürlerinden Abdülkadir, Rıza Nur'un evinde oturan Hakkı Paşa, Halil Edip, Nemlizade Salim, Ahmet Bedevi Kuran Nevres bey (sonradan Paşa), sonra Bursa valisi olan Ziver bey, Rıfkı bey sürgünler arasında idi. Bedevi Kuran'a göre İttihatçıların milletler arası masonluğuna karşı Mustafa Suphi bir baskı aracı olarak Türk ve İslâm Farmasonluğu kurmayı tasarlamış, nihayet Sinoptan kaçmayı plânlamış ve sandal bulmuş. Sandala Ahmet Bedevi, Lütfü, Münür, Servet, Sıtkı, Raşit Mehmet ve bir çocuk alınıp Musafa Suphinin sağladığı bir yelkenliye doğru yola koyulmuşlar, ancak yelkenliye rastlamayınca, başka bir yelkenliyi deniz ortasında işgal edip Sivastopole götürülmeleri için anlaşmışlar. Mustafa Suphinin niyeti Kafkaslara gidip bir gazete çıkartmakmış. *(Bak: Ahmet Bedevi Kuran, İnkılâp Hareketleri - 1956)*. Az sonra, Dünya Savaşı başlayınca Batum'da olan Suphi önce Kalugaya oradan da Türk Savaş tutsakları ile Urallara sürülmüştür. Orada 1915'de Rus Sosyal Demokrat Partisinin Bolşevik kanadına kaydoldu, profesyonel devrimci, leninist

olarak yetişti. Sovyet devriminden sonra (1918) Mustafa Suphi «Yeni Dünya» gazetesini yayınladı, Kazanda Türk tutsaklarının bir kongresini düzenledi, 1918 Temmuzunda Moskovada Türk Sol Sosyalistleri Kurultayında başkan seçildi, Baku Doğu Halkları bürosunda çalıştı, Manifestoyu ve diğer kitaplar çevirdi. Komintern'in birinci Kurultayında bir demeç verdi. Kırımda «Yeni Dünya»yı yeniden çıkartmaya başladı ve dönmek isteyen Türklerin Türkiyeye gidişlerini sağladı. Başlayan dış müdahale ve iş savaşta savaştı, Moskova, Taşkent ve sonunda Mayıs 1920'de Bakuya geldi ve orada Türkiye Komünist Partisinin kuruluşuna koyuldu, yukarıda iki ayrı menbadan, Hikmet Bayur ve Topçuoğlundan naklen delege sayısını vermiştik, Rozaliyef 51'i Türkiyeden gelen 74 delegenin kurultaya katıldığını iddia etmekte, Mustafa Suphinin Başkan, Ethem Nejad'ın Genel Sekreter seçildiğini söylemektedir.

MUSTAFA SUPHİ'NİN SONU

«Atatürk ve Komünizm» kitabında Mustafa Kemal Paşa ile Mustafa Suphi'nin mektuplaşmasını, oradan yurda dönüşünü ve nihayet öldürülüşünü belgeler vererek ayrıcalı olarak aydınlatmıştım. Bu komploda Karabekir Paşa ile Erzurum valisi İttihatçı deli Hamit'in rollerini açıklamış ve çözüm noktasının Suphi ile Enver Paşa, yani ittihatçılar arasındaki düşmanlıkta bulunduğunu ortaya atmıştım. Gerçekten de İttihat ve Terakki'nin 1911 Selânik kongresinde başlayan bu düşmanlık, Mustafa Suphi'nin Sinop'a sürülmesi ile sonuçlanmış. İkinci karşılaşma ise Sovyet devriminden sonra yer almıştır, bu defa Mustafa Suphi Enver Paşa'nın bütün plânlarını altüst etmiştir. Enver komünizm maskesi al-

tında ve Rus yardımı ile Türkiyeye gelip eski İttihatçı teşkilâtı vasıtası ile de Mustafa Kemal Paşayı yenmeği son ana kadar gerçekleştirmeğe uğraşmıştır. Atatürk bu tehlikeye öncelik tanımaktaydı, bunun son perdesi İzmir suikastı dâvâsında İttihatçıların asılması ile kapandı. Enver'in bu projelerini Sovyet topraklarında yıkan kişi Mustafa Suphi'dir. Ancak burada da Mustafa Suphi bir hesap hatası yapmıştır, yanında bulunan savaş esirlerinin ve komünist geçinen eski subayların niteliğini unutmuştur. Baku Doğu Halkları kurultayında Enver yıkılmıştır ama, Süleyman Sami gibi Suphi'nin tarafına geçen eski subaylar ona oyun oynamışlardır, Karabekire jurnallemişler, Erzurumda Süleyman Sami ve Mehmet Emin Suphi'nin yanından kaçarken hazırladığı raporu Genel Kurmaya herhalde onlar iletmişlerdir.

«Atatürk ve Komünizm» yazıldıktan sonra bu konuda önemli iki eser çıktı ve ileri sürdüğüm tezleri doğruladı. Biri Mahmut Goloğlu'nun «Cumhuriyete Doğru» kitabı (1971). Diğeri Hikmet Bayur'un «Millî Mücadeleye El Koymaya Çalışanlar» incelemesi (Belleten No. 140). Şevket Süreyya'nın Milliyete kırparak verdiği Küçük Talat'ın mektubu ise bu incelemede verilip ciddi bir şekilde eleştirildiğinden ayrıca ondan söz etmiyorum. Olay İbrahim Topçuoğlu'nun yazdığı gibi olmamıştır. Ancak kitabında bazı ilginç sezgiler ve yeni bir değerlendirme vardır. Onu aktarayım ve sonra da asıl konuya geleyim. Topçuoğlu diyor ki, (Sa 84) «Kâzım Karabekir Paşa bu fırsattan istifade ederek Mustafa Kemal ile Lenin yoldaşın arasını açmayı plânlamış ve çok sinsice ve haince bir plân uygulamıştır.». Yine diyor ki: «uçan kuşu kafasından vuran kişilerden kurulu Mustafa Suphi grubu ile nasıl bir çatışma olmadı?» Bu soru beni de kurcalamıştır, son belgeler konuyu kısmen

aydınlatmaktadır. Ancak olayın Sakaryadan sonra oluşu (Sa: 85), Mehmet Emin Karstan ayrılışı, iki arkadaşın Bayburtta konvoydan ayrılışı iddiası; yukarıda gördüğümüz gibi kısmen yanlışdır. Yine aynı sahifede «yol boyunca hiç bir sataşma olmamış ve akşama doğru Trabzon'a gelmişler, bir otelin salonuna alınmışlar. Mustafa Suphinin eşi Semiramis (Semra) kadınlar bölümüne alınmış. Akşam üstü Sinop'a (*) gidecek motorun hazır olduğu söylenmiş, eşi için arkadan gelecek kadınlar motoru ile gelecek denmiş. Çarşaflı kadınlar ile Semiramis birinci motore yanaşmış, bunlar silâhlı kişilermiş ve çatışma olup ölüler karaya çıkartılıp bir çukura gömülmüş, (Sa 86). Bugün bu rivayetlerin doğru olmadığı bilinmektedir. Ne var ki, Topçuoğlu bilimsel bir incelemenin nasıl yapıldığından habersizdir. Hikâyeyi bırakıp gerçeğe gelelim.

«Atatürk ve Komünizm» kitabında (Sa : 222 - 229) komplonun Karabekir Paşa ve Erzurum Valisi Hamit bey arasındaki kısmı açıklanmıştı., Vali 2 Ocak 1921 günlü yazısında (Mustafa Kemal Paşa'nın kurduğu Komünist Partisinin dışında) bu gibi teşebbüslerin zararlı olacağını belirttikten sonra : «Bu kişilerin sınır dışı edilmesi zorunludur.. böyle olmakla Karsda Rusların gözlerinin önünde vukubulması (mahzurlu) bulunduğu, keyfiyetin bendenize havale buyurulması en iyi yoldur.» demektedir. 3 Ocak 1921 günlü cevap yazısında : «Sözü geçenin memlekette hiç bir kıymet ve nüfuza sahip olmadığı kanaatını Ruslara vermek fırsatı da elde edilmiş ve dışta çalışmasının devamı hakkında dahi kadrü kıymeti büsbütün düşmüş ve indirilmiş olacaktır.

(*) Topçuoğlu burada da yanılmaktadır, Ankara yolu denizden Trabzon - İnebolu, sonra da karadan devam ederdi. Sinop'tan geçmezdi.

Ancak yapılacak teşebbüslerin ve icraatın Komünist alemi ile ilgi ve ilişki kurmuş olan Mustafa Suphi ve arkadaşlarının sınır dışına çıkarılmasında özellikle Ruslara karşı kötü tesir ve tevile olanak yaratmamak için memleketteki halk cereyan ve efkârının doğrudan doğruya memleket devrimine zararlı sayılan Mustafa Suphi ve yanındaki şahsiyetlerin üzerinde gösterilmesini ve bu hususlaki gösteri ve teşebbüslerin Komünist devrim alemini okşıyacak bir tarzda idaresine dikkat edilmesini önemli görmekteyim. Buna göre Mustafa Suphi ve arkadaşlarının sınır dışına çıkarılmasında aşağıdaki BİR TERTİBİN İCRASI uygun görülmektedir.

Sözügeçen ve arkadaşlarının Erzurum'a vardıkları günden itibaren gerek gazete neşriyatı ve gerekse halkın münasip gösterileri ve tazyikleri ile daha içerilere seyahatın ve memlekette kalmak ve çalışmaklığın kabil olamıyacağı hakkında kendilerinde gereken etki hasıl edilir. Bu durumda halkı tatmin ve memleketteki birlik ve sükûneti muhafaza için sınır dışına çıkması gereğine dair uygun, gerekirse resmî takibat yapılır. Sınır dışına çıkarılmaları için arzu ederlerse Trabzondan dahi gidebilirler. Şu halde yoldaki mevkilerde ve Trabzonda da aynı gösterilerin yapılması ve Erzurum hareketinin pekleştirip birleştirilmesi uygundur. Özellikle Trabzonda Bolşeviklerin gözleri önünde sözü geçen gösterilerin istenilen şekilde idare edilmesi ve Bolşeviklik aleyhinden çok işbu kişiler hakkında olduğunun belirtilmesini uygun buluyorum. Üçüncü Enternasyonale bağlılık (Şifre görüşülmekte, olacak RN) imiş. Bir komünist olan Mustafa Suphi ve arkadaşlarının memleketten ihracı vesilesiyle dış komünist alemde inkisar ve tenkide sebep olunmaması için de ihraç teşebbüsünden sonra Mustafa Suphi ve arkadaşlarının halk gözün-

de ŞAHSEN SANIK HALİNE SOKULMALARINA ve memlekette sükûn ve birliğin muhafazası gereğine dayanarak halkın isteklerine boyun eğmek zorunluğundan söz eden resmi bir bildirinin yayınlanıp ilânı yerinde bir tedbir olacağını arzeylerim.

Doğu Cephesi Kumandanı
Kâzım Karabekir

(İn. Ta. Enst. 3344, 24 / 2213, Dr. S. Çoruhlu).

Bu tertibin oluşmasını da iki resmi belge ile verelim

Büyük Millet Meclisi (Reisi)

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Mustafa Suphi'nin yaklaşması ve Ankaradan Cafer'in hemşehrilerine «Süratle Bolşevik olun, kesiniz, kırınız, herkesi kendi seviyenize indiriniz» gibi hezeyanları kapsayan mektup, Erzurum halkını fevkalâde galeyana ve harekete getirmişti. Dün Millet Vekili Durak Beyin dahi dahil olduğu EŞRAFTAN kurulu bir heyet makamıma gelerek Hükümetin komünizme karşı siyaset tarzını sormuş ve ahalice bunun önüne geçmek için her türlü şiddet tedbirlerine başvurulacağı, gerekirse silâhla savunulacağı bildirilmiş ve yirmi dört saat sonra bu meselenin tartışılması için büyük bir toplantı yapılacağı ilâve edilmiştir. Önceden aldığım telgrafınızdaki görüş dairesinde hükümetin bu konudaki siyasetini ve Ankaradaki Fırkanın (Resmi Komünist Partisi RN) kuruluş maksat ve nedenini açıkladım ve kendilerini tatmin ettim. Mustafa Suphi meselesine gelince sözügeçenin fiil ve hareketlerinin kişisel ve özel olduğunu ve HİÇ BİR TARAFTAN HİMAYE GÖRME-

DİĞİNİ, kendisinin buraya geldiği takdirde zararının def'i için her türlü tedbirin alındığını bildirdim.

2 — Mustafa Suphi'nin yanındakilerden onaltı kişi Kars'dan hareket etmiştir. İki güne kadar buraya geleceklerdir. Bunlara ilişilmediği haberi alındıktan sonra kendileri hareket edecektir. Kâzım Paşa ile bu konuda cereyan eden yazışma sonunda karar verildiği üzere, galeyanda bulunan halkın taarruzuna yer vermiyerek, sözügeçenle yanındakileri mahfuzen sınır dışına sevk olunmak üzere Trabzon'a göndereceğim. Bu konuda başka bir mütalâa varsa tebliğ buyurulmasını rica ederim.

16 Ocak, sene 1337 (1921).

(Erzurum Valisi Hamit) (*)

Mustafa Suphi ve arkadaşlarının ölümünden sonra Kâzım Karabekir Paşa bir şifresinde tertiplediği plânın LEKELEME faslını uygulamaktadır.

Tiflis temsilcisi Kâzım Beyefendiye

Bakûdan gelerek Ankara'ya gitmek istiyen ve fakat Erzurum ve Trabzonda halkın nefretli gösterileri karşısında Batum'a kaçan Mustafa Suphi heyeti hakkında gerekenlere aşağıdaki bilgiyi verirsiniz :

Mustafa Suphi heyeti Türkiyeye ayak basar basmaz İstanbuldan ve Ankaradan komünist ve anarşist kişilerden bazıları ile ilişki kurdu. Son zamanlarda bunlardan bir kaçı tevkif edilerek üzerlerinde çıkan evrak-

(*) Önceki telgraflar sonradan açıklanmıştır. Onları ileride sunacağız.

tan Mustafa Suphi ile tanışma ve haberleşmeleri olduğu ve kendilerinin TÜRKİYEDE İHTİLAL ÇIKARMAK ÜZERE İNGİLİZLER TARAFINDAN GÖNDERİLDİKLERİ anlaşıldı. Bu mesele ŞAHSEN İNGİLİZLERCE TANINAN VE SEVİLEN VE ESASEN İNGİLİZ VE ANTANTA TARAFTARI «HÜRRİYET VE İTİLAF FIRKASI»NA GİRMİŞ OLAN MUSTAFA SUPHİ'NİN MEMLEKETTE ANCAK İNGİLİZLERİN HESABINA VE ANTANTA YARARINA BİR İHTİLAL KOPARMAK NİYETİYLE MEMLEKETE GİRDİĞİNE DAİR büyük şüpheler yaratmıştır. Şaki Ethem'in iki kardeşi ile birlikte komünist taraftarı oldukları ve Mustafa Suphi ile muhabereleri olduğu halde, Ankara hükümetine isyan ve Yunanlılarla müştereken Ordumuz aleyhine savaşa girmeleri bu şüpheyi takviye etti. Memleketin her tarafında Mustafa Suphi aleyhine dehşetli nümayiş oldu.

(Doğu Cephesi Kumandanı)
Kâzım Karabekir

Trabzonda Enver Paşa taraftarlarının hakim olduğu, cinayeti tertip eden Yahya Kâhyanın Enver Paşanın Teşkilatı mahsusasından olduğunu, Küçük Talat Beyin de Trabzonda bulunduğunu ve bu tertibin onun eseri olması çok muhtemel olduğunu yazmıştım.

Nitekim Mustafa Suphi öldükten sonra meydanı boş bulan Enver Paşa onun yerine geçmek istemiştir. Karabekir Paşa'nın 5.5.1921 günü Büyük Millet Meclisi Başkanlığına ve Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa Hazretlerine hitaben yazdığı yazıda : «Tamamen bolşevizm ve komünizm esaslarını kapsayan seksenbeş maddelik programın ismine (Halk Şuralar Fırkası) ismi verilerek Anadoluya gönderilmeğe başlanmıştır. Bu programı

Moskovada Enver, Bedri ve Naim Cevad'ın bastırdığını kaymakam Seyfi bey görmüştür...» demekte ve programı kitabında yayınlamaktadır. *(Kâzım Karabekir İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkânı, S: 89 ve Program Sa: 95-120).*

16 Mayıs 1921 günlü mektubunda İttihatçı lider Küçük Talat (Muşkara), Halil Paşa'ya şöyle yazmaktadır : «Mustafa Suphi ve arkadaşları Muhafaza-i Mukaddesat namı altında meydana çıkan mütegallibe ve softalar güruhundan feci tecavüzlere uğramışlardır... Erzurum valisi Hamit bey Trabzon Müdafai Hukuk merkezine verdiği bir telgrafta alenen bunların imhasından bahsetmiştir. Mustafa Suphi ve arkadaşları, Trabzonda önceden hazırlanan bir motora bindirildiler, motor Sürmeneye gidince vasıtaya başka silahlılar bindirilmiştir. ...» ve mektubun sonuna doğru : «Kardeşim,.. tam manasıyla bir devrime, kanlı bir devrime hazırlanalım.» demektedir. Mektubu yayınlayan Şevket Süreyya her nedense «Müdafa-i Hukukculardan olan tertipçilerin ismini açığa vurmıyacağını» söylemektedir. Bu da onun tarih anlayışı!

Bu konuya az sonra yeniden döneceğiz.

●

Goloğlu'yu dinleyelim : «Karsdan yola çıkan trenle Mustafa Suphi Hey'eti 18 Ocak 1921 de Erzuruma vardı. Hazırlanan tertip gereğince coşkunluk halindeki halkın saldırısından korumak gerekçesi ile, trenden çıkartılmadılar ve Erzurumda bekletilmiyerek Ilıca'ya gönderildiler.» Tertibe göre derhal Trabzona yola çıkıldı, ancak bir bahane ile Süleyman Sami ve Mehmet Emin Erzurumda kaldı. Ajan Dr. Behçet Sabit Suphinin kendisini komünist partisinden çıkarttığını, Süleyman

Sami'nin güvenilir bir kişi olduğunu 25 Kasım 1920'de Karabekir Paşa'ya yazmıştı, (bu kişinin kişiliği hakkında bakınız «Atatürk ve Komünizm»). Vali Hamit bey Mustafa Kemal Paşa'ya «Suphi ve yanındakileri sınırdışına sevkolunmak üzere Trabzona göndereceğim» diye bildirmesi üzerine Mustafa Kemal Paşa bu şifreye şöyle cevap vermiştir

Ankara'dan 25.1.1337

Varış 29 minh

Erzurum Valisi Hamit Beyefendiye

C. 22 Ocak 337 şifreye

Mustafa Suphi efendinin yanında kaç kişi olduğunu, onların da kendisiyle birlikte gönderilip gönderilmediğinin bildirilmesini rica ederim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

(A. IV S. 370)

Bu telgraf önceden de belirttiğimiz gibi çok ilginçtir. Çünkü 25 Ocak günü çekildiği halde Enver Paşa'nın adamı Yahya Kaptan'ın Mustafa Suphi, Ethem Nejat ve arkadaşlarının öldürüldüğü 28/29 Ocak gecesinden sonra açılmıştır. Bu da Mustafa Kemal Paşa'ya istese de bir hareket imkânı vermemektedir. Olayın iç yüzü arşiv açıldıkça belki ortaya çıkabilecektir. Sadece şunu belirtelim ki, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Anadoluya dönmelerinin Ethem'e karşı hareketin başladığı günlere raslaması büyük bir şanssızlık olmuştur. Böylece sol ile ilk güçbirliği olanakları kapanmış bulundu. *(Bu konuda Bk: Dr. Samih Çoruhlu, Yeni İstanbul Temmuz 1966; Dr. Mete Tuncay a.g.e.)*

Bayburt'a varınca Mustafa Suphi hey'etinden iki

kişi daha sözümona hastalanarak yolda kalmışlardı: Yüzbaşı *Nedim Agâh ve Yüzbaşı Yakup.* Mahmut Göloğlunun incelemesinde artık bundan sonra olay tamamen açıklık kazanmaktadır. Mustafa Suphi hey'eti Karsdan ayrılmadan bütün yurda yazılar telgraflar yazmışlar, dost ve akrabalarını geldiklerinden haberdar etmişler. Trabzondan İneboluya, oradan da Ankaraya gideceklerini sanan Mustafa Suphi ve arkadaşlarının çoğunun Karadenizli olduklarını da unutmamak gerekir. Bu arada ilginç bir tesadüfle Trabzonlu Yunus Baba'nın oğlu Veteriner Yüzbaşı Abdülkadir de davavekili olan kardeşine yazar. O da Halil Özyörük ile birlikte Yahya kâhyanın avukatlığını yaptığından müjdeyi sevinçle kendisine iletir. Kâhya, aman git onu kurtar der ve Mehmet efendi Maçkaya gidip kaymakam vekili ile anlaşır kardeşini saklarlar.

Şimdi tertibe gelelim, Trabzon'da aslında iki tarafın da yakınları vardır, ancak Enver Paşanın adamı Yahya kaptan Trabzon Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı (Faik Ahmet Barutçu'nun babası) Barutçuzade Ahmet Efendinin emrinde bulunmaktadır. Barutçuzade ise Enver Paşa'nın Teşkilât'ı Mahsusasının Trabzon Başkanı bulunmaktadır. Tertibi hazırlayanlar bu kişi ile birkaç ay önce Trabzon valisi olan Rodoslu Hamit (Kapanlı) beydir.

Oysa Mustafa Suphi ve arkadaşlarını dostları ve akrabaları beklemektedirler. Dahası var şehirde resmi karşılama töreni hazırlanmış bulunmaktadır, öğrenciler yollara çıkmış, Rus konsolosu dahil büyük bir kalabalık kendilerini beklemektedir. Bunların arasında lise öğrencisi olan Tahsin Bekir Balta da vardır. Kendi ifadesine göre Erzurumdan gelen yolun şehre girdiği Ayafilbo caddesi kenarında öğrenciler yer almışlar. Hıfzı-

rahman Raşit Öymen de vardır. Kendisi öğretmen okulu öğretmenidir. «Mustafa Suphinin geleceğini ahbap ve arkadaşlara çektikleri telgraflardan öğrenmiştik (Komünizm nedir?) isimli bir çeviri yayınlamış bir eğitimci arkadaşım da vardı. Ethem Nejat beyden telgraf alınış onu karşılama çıkmış. Fakat iskele kâhyası Yahya Mustafa Suphilerin yolunu şehrin dışındaki Değirmenderede kesti ve şehre sokmayarak Çömlekçi mahallesinin alt yolundan doğruca iskeleye (Buhti'ye) getirdi. Burada Mustafa Suphiye çok ağır hakaretlerde bulunuldu, küfürler edildi. Hey'et, hazırlanmış olan bir motora bindirilerek yola çıkarıldı. Hemen arkasından Yahya Kâhyanın silahlı adamlarını taşıyan bir motor daha kalktı. Hava kararmak üzereydi. Hakaret edenler arasında Genel Meclis üyesi Molla Bey ve Trabzon kabadayılardan Faik de vardı. Faik ikinci motorla çetecilerle birlikte gitti.» İşte Goloğlunun kitabında verdiği iki önemli belge. Ve şöyle devam ediyor : «Hava kararırken yola çıkan Mustafa Suphi ile arkadaşları İneboluya götürülmekte olduklarını sanıyorlardı. Fakat biraz sonra İneboluya yani batıya doğru değil, doğuya yani Rusyaya doğru götürülmekte olduklarını anladılar. Sürmene ya da Araklı ilçesi açıklarında idiler. Ne olduysa o zaman oldu. Mustafa Suphi ile arkadaşları İneboluya götürülmelerini isteyerek motorculara karşı ayaklanacak oldular. O zaman birdenbire karanlıklar içinden gelen ikinci motor, birinci motora yanaştı.. çatışma ve boğuşma sonunda Mustafa Suphi ve arkadaşlarını ölü ya da canlı denize attılar...». Karısını Yahya Kâhya Çömlekçi mahallesinde bir eve kapatmış, eve bir muhafız çeteci konmuş, kadın Rus konsolosuna bir pusula göndermek istemiş, pusula Yahyanın eline geçince kadını bir daha kimse görmemiş. Semra hanımın Trabzondan mı, Erzurumdan mı alıkonduğu bilinme-

mektedir. Çünkü vali Hamit bey hey'ettekilerin birinin eşini Erzurumda bıraktığını söylemektedir *(Meşhur Valiler; Sa: 436 437)*. Yine Gologlu'na göre Yahya Kâhya'nın Enver Paşa'yı Rusyadan getirip Mustafa Kemal Paşanın karşısına çıkartmak istemesinden kuşkulanılmış, Sami Sabit (Karaman) Bey 13. Tümen Komutanlığına gönderilmiş ve Kâhya evine giderken kışlanın önünde meçhul kişiler tarafından öldürülmüş *(Cumhuriyete Doğru, Sa: 45-46)*.

●

Hikmet Bayur'un incelemesine gelelim; Cemal Paşa'nın Talat Paşa'ya gönderdiği 5 Temmuz 1920 günlü mektubunda şöyle denmektedir : «..Bizim Türklerden bir takım gençler komünist namıyla ortaya atılmış. Bir vakit ki İfham muharriri Mustafa Suphi bey de bunların başına geçmişti. Bunlara sonradan bizim Küçük Talat'la (Muşkara) Zor (valisi) Salih Zeki bey ve Üniversite hocalarından oldukları haber verilen Ahmet Cevat ve Halim Sabit Beyler katılmışlar. Bu grup şimdi Bakuda faaliyet gösteriyor. Bunlar Kayserili İsmail Hakkı efendi isminde bir zat ile Türkiyeyi hiç tanımayan bir Yahudiyi Türk komünistlerinin temsilcisi olmak üzere Moskovaya göndermiştir.»

Bayur diyor ki : «İttihatçıların durumunu 27 Mayısta Baku'ya gelen Mustafa Suphi çok geçmeden altüst edecektir.»

Küçük Talat ise 8 Eylül 1920'de Cemal Paşa'ya yazdığı mektupta «..Devrimden önce (yani Baku'nun işgalinden önce) komünistlerle işbirliğine karar vermiş ve bu kurulan şubede bir mevki almıştım. Moskovada bunu size Halil Paşa tabii anlatmıştır. Fakat bir süre sonra sebepsiz pirelenenlerin ve özellikle bazı aklı bozuk

komünist taslağı Türk yoldaşların el altından teşvikleriyle biraz kenara çekilmek zorluğu doğdu. Buna rağmen Türk teşkilâtının telif ve çeviri şubesini idare ediyorum. Bence gereken kitapları meydana getirdim. Mustafa Suphi ile kısmen tanışıklık, kısmen bazı yoldaşların bana hürmet ve güvenci şöyle böyle faaliyette bulunmak olanağını veriyor.» Dr. Fuat Sabit'in 25 Kasım 1920 tarihinde Mustafa Suphi aleyhinde yolladığı rapor da bu yönden pek ilginçtir. Mustafa Suphinin işlerini bozduğunu, Merkez Komite üyesi Süleyman Sami'nin ise ondan yana olmadığını belirtmektedir *(Karabekir, Enver Paşa, Sa: 78 - 80)*. Durum daha da karışıktır, Erzurumda Albayrak gazetesi ile Mustafa Suphi aynı paraleldedir, oysa o sıralarda ortalığı karıştıran ve sağ eğilimli B.M.M. İkinci Başkanı Celâlettin Arif bey Erzuruma gelip Albayrak'ın sahibi Mithat Beyin evinde kalmaktadır. Cevat Dursunoğlunun T.K.P. Kongresinde ateşli bir konuşma yaptığını da görmüştük. Halil Paşa'ya Anadolu hükümetine karşı kanlı bir ihtilâl yapılması gerektiğini yazan ve Mustafa Suphinin öldürülüşünden yakınan Küçük Talat ise bu mektubundan birkaç ay önce İttihatçı Nail beyle birlikte Mustafa Kemal Paşaya yolladıkları raporda Türkiyede komünizmin uygulanamıyacağını ve Mustafa Suphi ile arkadaşları için : «Bakuda kongresini yapıp Parti haline geçen Türkiye Komünist teşkilâtı üye ve yöneticileri ise fikir ve ahlâk nitelikleri yönünden insanı derin derin düşündürecek bir manzara göstermektedir... İnanılır bir kaynaktan aldığımız bilgiye göre.. parti Anadoluya hareket edecektir. Altı aylık veya bir yıllık bütçesini tanzim etmiş ve tahsisatını Azerbaycan Merkez Komitesinden almıştır.» (20 Ekim 1920). *(Karabekir Enver Paşa, Sa: 41-47)*. Aynı kişi, yukarıda sözü ettiğimiz kişi Mustafa Suphi'yi kendisinin ve Kâhyanın korumaya uğraştıkla-

rını söyliyebilmiştir ve tam mânâsıyla bir devrime, kanlı bir devrime hazırlanalım, diyebilmiştir. (Küçük Talat'ın Halil Paşa'ya 16 Mayıs 1921 günlü mektubu.) Hikmet Bayur : «Talat aslında bu işleri Baku'dan yöneltecek olan Bolşevik görevlileri için yazmıştı. Bu yeni duruma göre Ruslara yaranmak gerekiyordu. Onların gözüne girmek istiyordu. M. Suphi olayından sonra Trabzon'a gelmiş.. olan Halil Paşa, aradan üç ay geçtikten sonra olup bitenleri Küçük Talattan öğrenmeğe muhtaç değildi.» (A.g.e., Sa. 634)

Şimdi Mahmut Goloğlundan dinlediğimiz ve «Atatürk ve Komünizm» den izlediğimiz Mustafa Suphi'nin gelişi ve ölümünü bir de Hikmet Bayur'dan dinliyerek bu konuyu kapatalım :

Ali Fuat Paşa az sonra ilk elçimiz olarak yola çıkmış bulunuyordu. 2 Ocak 1921 günü Karsta Mustafa Suphi ile bir görüşme yaptı, bu görüşmede Mustafa Suphi şöyle konuşmuştur

«Üçüncü Enternasyonal komünizmin Türkiye dahilinde uygulanmasını mutlaka kabul etmiş değildir. Türkiyenin sosyal kaderi kendisine bırakılmıştır. Anadolu hareketinin sosyal bir ihtilâl olmaktan çok Türk milletinin emperiyalist düşmanlara karşı bağımsızlık ve hürriyetini kurtarmasından başka bir şey olmadığına kani bulunuyoruz. Türkiyedeki bey ve paşaları burjuvazi sınıfından saymıyoruz. Aksine halk kitlelerinin en yakın yardımcıları olarak biliyoruz. Anadolu hareketini yönetenlerin ve özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın ilkelerini anlamağa çalışıyoruz. Anlıyabildiklerimizi genel siyaset bakımından uygun görüyoruz.» Sözü bir ara padişaha ve İstanbul Hükümetine getirdi : «Biz, dedi, hilâfet ve saltanat makamının bir gün kaldırılması gereğine kaniyiz.»

(A.F.C. Mos, S. 40/41)

Oysa aynı gün Karabekir Paşa Erzurum valisi Hamit beye yazdığı mektubunda (2 Ocak 1921) diyordu ki :

Bakuda kurulan Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi Anadolu dahilinde fiilen faaliyette bulunmak üzere M. Suphi yoldaş ile Ethem Nejat ve diğer üç arkadaşları şimdi Karsda bulunmakta ve bu hey'ete ait ikinci kafile de Baku'dan Karsa gelmektedir. Tuapse'den de sahillerimize onüç kişinin gelmek üzere olduğu haber alındı. *M. Suphi ve arkadaşlarının Ankaraya gönderilmemesi arzusu B.M.M. Başkanlığından ve Hariciye Vekâletinden tebliğ buyurulmuştur...*» sözü geçen teller T.İ. Enstitüsü arşivinde «24 Erzurum» zarfında bulunur.

Mustafa Suphi ve Ethem Nejat'ın 11 Ocak günü Karabekir Paşa'ya kendilerine karşı bir suikast veya hakaret olabileceğini demeleri üzerine, Karabekir Paşa Vali Hamit beye aynı gün ek talimat yollamıştır. Şöyle ki

«Halk doğrudan doğruya pek fazla ilgi duyduğu böyle bir hey'ete karşı ve ibraz edeceği hisleri ve karşılama tarzında tabiatiyle serbest olmakla beraber, uluslararası bir sıfatı olan sözü geçen hey'etin eşeğe bindirilmesi suretiyle hakarete maruz kalması millî menfaatlarımıza uygun olmayacağından memleketin fikir ve hislerinin kendilerine yumuşak ve nazik bir tarzda bildirilmesini uygun görmekteyim...» Oysa M. Suphi ve arkadaşları 22 Ocakta Erzuruma varınca Vali Mustafa Kemal Paşa'ya aşağıdaki teli çeker :

«Mustafa Suphi onyedi arkadaşıyla Erzuruma gelmiş ise de istasyonda toplanan binlerce halk tarafından tahkir ve tard olunmuştur. Evvelce alınan inzi-

bat tedbirleri sonucunda fiili bir tecavüz vuku bulmamış, onlar durmayarak yoluna devam etmeğe mecbur olmuştur. Trabzon yolunu izlemekte olup güzergâhta halk konak ve yiyecek vermemektedir.» Aynı gün de Bayburt Kaymakamına şu teli çeker :

«Komünist adı altında memleketin çıkarlarına aykırı ve başka bir hükûmet hesabına hareket eden M. Suphi ve onyedi kişiden oluşan arkadaşları bugün Erzuruma gelmiş ise de halk tarafından kabul edilmiyerek tard olunmuşlardır. Bunlar Trabzon yoluyla sınır dışına atılmak üzere mahfuzen o tarafa sevk olundular. Oraya vardıklarında bir kimse ile ilişkilerine meydan verilmiyerek yine kuvvetli muhafaza altında Gümüşhaneye doğru sevkleri ve fiili tecavüzlerde bulunmamak şartıyla ahalinin bunlara yemek ve yatak vermemelerine ve hakarette bulunmalarına mümanaat olunmaması gerekir.»

Mustafa Suphi olayının birçok yönünü açıklamış bulunduk, bu arada hükûmetin tutumunun değişik ve bilinen bir nedenini resmî bir telden dinliyelim: Dahiliye Vekiline vekâlet eden Adnan (Adıvar) 3 Şubat günü vali Hamit beye çektiği telde diyor ki :

«Türkiye Komünist ve İştirakiyun kurulmuş olan Partiler kendilerinden faaliyetlerini tatil etmişlerdir... Hükûmetin aldığı inanılır istihbarata göre İngilizlerin bizi konferansa davet etmeğe razı olmasında doğu politikamızın etkili gelişmesinin büyük etkisi olduğu tahakkuk etmiştir...»

Görülüyor ki, İnönü savaşından sonra Londra Konferansına davetimiz, yani Ankara hükûmetinin fiilen tanınması Mustafa Suphilerin ölümüne sebep olacak olay zincirinde rol sahibi olmuştur. *(Belleten No.* 140).

İBRAHİM TOPÇUOĞLU'NUN «SÖYLENTİ»LERİNİN DEVAMI

II

T.K.P. İSTANBUL KONGRESİ 1925

Baku Kongrelerinde, Mustafa Suphi'nin öldürülüşünde, söylenti üzerine kurulu «büyük» ifşaatın bilimsel sakıncalarını belgelerle gösterdik. Bundan sonraki Kongreler hakkındaki «söylenti»lere kontrollu olsa bile gerçek belgelere dayanarak aynı şekilde cevap veremiyeceğiz. Çünkü «söylentiye» «söylenti» ile cevap verilmez, verilirse de bu bir cevap niteliği taşımaz.

Ancak bu Kongre üyelerinden Vedat Nedim (Tör), Şevket Süreyya (Aydemir) halen hayattadır, Laz İsmail hayattadır. Ölenlerin bazılarının bıraktıkları notlar mevcuttur. Örneğin Sayın Mete Tuncayda Kongre delegelerinin bir listesi vardır.

Önce şunu belirtelim ki, Akaretler toparlanış kongresi delegeleri, İbrahim Topçuoğlunun sandığı şekilde kongreye katılmamışlardır. Kongrede Komintern delegesi mevcuttur. Zabıtlar Kominternde vardır. O dönemde dünyanın hiç bir yerinde başka türlü hiç bir Komünist Partisi kongresi olamazdı. Bu yüzden, «Şefik

Hüsnü neticeleri bildirmedi» gibi sözler tamamen havadadır, belirli bir düşünce tarzının ürünüdür. Sonra aldanmıyorsam o sıralarda Salih Hocaoğlu hapiste idi. Dr. Hikmet Kıvılcımlı ise Aydınlık grubundan değildir. Aydınlıkta hiç bir yazısı çıkmamıştır.

Birinci Kongre, Şark Üniversitesi, İşçi Kesimi, Aydınlık Grubu gibi ayrımlar yanlıştır. Dr. Hikmet Kıvılcımlı ile Tıbbiye talebesi Hasan Ali Ediz Kongreye Gençlik Delegesi olarak geldiler. Ankara delegesi Emin Sekün delege olduğu halde zikredilmemiştir, bu bir tesadüf olamaz. Çeşitli bölgelerden delegeler gelmiştir, bu da belirtilmemiştir. Aynı zamanda azınlık gruplarının da delegeleri Kongreye katılmıştır. Örneğin Pan Ergatikon delegeleri vardı.

Şefik Hüsnü'ye o kadar sert ve yaygın hücumlar yapıldıysa nasıl kendisinin Genel Sekreter seçildiği, nasıl Kongreye verdiği aday listelerinin aynen kabul edildiğini anlamak hakikaten olur şey değil. Görülüyor, bunlar da, Baku dönemindeki «söylentiler» için olduğu gibi bir Sarı Mustafanın dedikodularından ileri gitmemektedir.

Ondan sonraki «söylentiler» de aynı nitelikte, örneğin «Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz» şiarı bütün Enternasyonale ait yayınlarda kullanılmaktaydı, hatta bir dönemde Sovyet paralarının üzerinde her dilde yazılı idi. 1925 tevkifatından kaçmanın suç sayılması ise ciddiyeti bile olmayan bir suçlamadır. Viyana konferansı ve bürosu konusu da aynı tutarsızlığın ifadesidir. Komintern gibi ciddi bir teşkilâta üye olacaksın, Moskovadan Komite üyelerini Viyanaya getirteceksin, ondan sonra da Viyanada bulunman ve toplantıyı orada yapman Kominternin emri ve tasvibi dışında olacak.

Bunu söylemek için insanın Komintern hakkında hiç bir tarihi bilgisi olmaması gerekir veya gözü kinden kararmış olması..

Viyana kararlarının Vedat Nedim ve arkadaşları tarafından uygulanmaması üzerine, ki bu kararlar aslında Komintern kararlarıdır, Şefik Hüsnü Türkiyeye kaçak ve eşkâl değiştirerek gelmiş, eski İcra Komitesini düşürüp yenisini seçmiştir. İşin ilginç tarafı şudur ki, Hüsamettin usta'nın ve Emin Sekün'ün ifadelerine göre, Hüsamettin ve Laz İsmail İzmir ve Anada örgütü hakkında Vedat Nedim'e haber vermediklerinden önce kınanmışlar sonra da Vedat Nedim'in ihbarı vuku bulunca haklı çıkmışlardı. Biliyorum, bu da bir «söylenti», ondandır ki, söylentilerle tarih yazılmaz. Ancak benim söylentilerim, ayrıca 1927 dâvâ dosyasına dayanmaktadır ki, bu dosya yayınlanmıştır. Bunu da Topcuoğlu herhalde görmemiş olacak. Ayrıca bu konuda birçok kitapta, Tevetoğlunda, Mete Tuncayda, bazı dergilerde bol bilgi vardır, çünkü Vedat Nedim bütün evrakı ve bildiklerini ele vermiştir. Topçuoğlu o dereceye kadar mantık çerçevelerini yıkmıştır ki, «1927 tevkifatı işçi kesiminde büyük tahribat yapmakla kalmamış, Şefik Hüsnü'nün yıllardan beri dayandığı, güvendiği, öğündüğü münevver zümrenin de Halk Partisine kaymasına veya siyasetten çekilmesine sebep olmuştu,» diyebilmektedir. Oysa Vedat Nedim ve arkadaşlarına karşı çıkan, Viyana konferansını toplatan, kararlar dinlenmedi diye illegal olarak yurda dönen ve onları düşüren, yeni İcra Komitesi seçen kendisidir. Ve zaten bunun nedeni bazı aydın kişilerin C.H.P.ye kayması, Kominternin taktiğini uygulamak istememesinden meydana gelmiştir. Şevket Süreyya'nın mahkemedeki ifadesi gayet açıkdır, aynı zamanda kendisinin naklettiği Vedat Nedim'in sözü

de çok ilginçtir. Vedat Nedim çok sonraları: «Keşke Kominternin kararlarını dinleseydim de, parti o günden tam olarak batsaydı» demiştir.

İbrahim Topçuoğlu Şefik Hüsnü'nün 1929'da yurt dışına çıkışını, artık «kendisine güvenen» makbul kişiler kalmaması ile izah etmektedir. Yine böylece Enternasyonalin varlığını unutmaktadır. Oysa o dönemde Dr. Şefik Hüsnü Enternasyonal'in içinde İcra Komitesine kadar yükselecek. V.E.B. (Batı Avrupa Bürosu) başına getirilecek. Almanyada görev görecek ve yurt dışında iken toplanan 1932 kongresinde yine liderliğe seçilecektir. Sonra da Almanyada tutuklanacak serbest kalınca 1937'de kadar yine Moskovadaki görevi başında kalacaktır.

Ben burada Kominterne bağlı olmak, yurt dışında görev görmek, illegal parti kurmak, yönetmek iyimidir, kötümüdür, doğrumudur, yanlışmıdır diye bir tartışmaya girmiyorum. Konumuz o değil, her oyunun bir kuralı vardır. Her mesleğin kuralı vardır. Bir insan hakkında yapılan değerlendirmeler, havada değil bu kuralların dahilinde yapılır, bu durumda da insan sözü geçen kuralla çelişkiye düşmemelidir. 1937 - 1939 arasında Dr. Şefik Hüsnü'nün Pariste gazetecilik yaparak geçinmesinin nedeni nelerdir? Bu, bilgimin ve konunun dışında kalmaktadır. Bu konuda Türkiyede ancak varsayımlar yapılabilir. Oysa somut veriler, belgeler gerekir« söylentiler» değil.

●

Yirmi yıl hapislerde kalmış, prostat kanseri iken yurttan kaçmış ve mahkemeye hesap vermek için 12 Mart döneminde yurduna dönerken ölmüş olan ihtiyar bir kişiye, Dr. Hikmet Kıvılcımlıya belden aşağı bir sa-

taşma yapmak yakışık olur mu? Gizli bir örgüt bir zamanlar, bu konuda bir bildiri yayınlamıştı. Dr. Hikmet de ciddi ciddi cevap vereyim derken ortalığı büsbütün karıştırmıştı. Kendisi hakkında teorik tartışma söz konusu olabilir, çok tutarsız davranışları olmuştu, ancak yine de görevimiz ona karşı asgarî bir hürmet göstermektir, çamur atmak değil. İzmir dâvâsında kendisine celse ortasında hücum eden Hüsamettin Özüdoğru'dur, kendisine Mc Donald diye hitap etmişti. Yeni Asır gazetesinde çıktı, bu konuda da İbrahim Topçuoğlu belgelere değil de «nisyan ile malûl olan» hafızaya dayanarak hata ediyor. Oysa Türkiyede en çok yazı yazmış kitap yayınalmış solcu Dr. Hikmettir, neden onun tezlerini okumağa, değerlendirmeğe kabule veya yermeğe gidilmiyor da belden aşağı sataşma yolu seçiliyor.

III

ÜÇÜNCÜ KONGRE 1932 VEYA İNSAN KENDİNİ NASIL ELE VERİR

Önce Mustafa Börklüce'nin hikâyelerini ciddiye almanın sakıncasını bir delil ile ispat edeyim : Üçüncü kongreye Reşat Fuat Baraner'in Salih Hocaoğlu ve elektrikçi Nuri tarafından Şark üniversitesinden alınıp yollanması olanaksız, Reşat Fuat o dönemde hapiste bulunmaktadır. Sonra Hikmet Kıvılcımlının, kongrede savunma hakkı bulunduğunu söylediklerini, onun da «benim Kongrede müdafaa edecek birşeyim yok. Kongrenize de iştirak etmiyeceğim» demesi (Sa: 138 - 139), olanaksız bir şeydir, bunu Topçuoğlu yazmadan önce düşünseydi kendi de bulurdu. Dr. Hikmet, Hüsamettin usta, Laz İsmail 16.7.1929 günü İzmir Ağır Ceza Mahkemesinde 4 yıl 6 ay hapise mahkûm edilmişlerdi. Kıvılcımlı Kongreye nasıl gelebilirdi. Hasan Ali Ediz de o dönemde hapiste idi. Dr. Şefik Hüsnü ile baytar Cevdet yurt dışındaydılar. Fakat daha kötüsü var, Pavli adası kongresi var, Enternasyonal'in muhalefet hakkındaki kararı var. Nazım Hikmet, Hamdi Şamilov (Alev), Mustafa Börklüce ve diğerleri nasıl bu kongrede delege olabilirlerdi? Börklüce bu kongreyi hiç bilemez, Zeki Baştımar ise disipline uymuş, muhalefettekilerle ilişki-

sini kesmiş ve kendi evinde toplanan Kongrede Merkez Komitesi yedek üyeliğine atanmıştı, hapiste olan Reşat ise asil üye seçildi. Emin Sekün İcra Komitesi Sekreteri oldu, öldüğünden yazılabilir. Hayatta olan da var, ancak çoğu fazla birşey hatırlamıyor herhalde. 1925 Kongresine Emin Sekün ile Ankara delegesi olarak gelen Seyfettin Osman ise Pavli adası muhalefet kongresinin raporunu kongreye sundu. Margareta Vilda Komintern delegesi idi. İşte Defterdar kongresi. Saymadıklarımız ne kadar çok, Şoför Halit, Şoför İsmail, İzmir delegesi Safiye Tüfekçi ustası Fahri, Dede Ahmet, Sakko Remzi, tayyareci Nuri. Kongreden kaçan da vardı, hiç gelmeyen ihraç edilen muhalefete gelince sade İbrahim Topçuoğlunun kitabında kongre delegesi oluveriyor. Bu isimleri mi nereden biliyorum, Kongrede bulunan en az üç kişiden. Ancak hayali kongre raporu uydurmuyorum, çünkü bulunanlar bana tutarlı bir bilgi verememişlerdi. Yazdıklarımı da rivayet olarak yazıyorum. Arşivler açılıncaya, yayınlanıncaya kadar.

Sonra 1932 kongresinde «Hatalı çalışması Mustafa Suphici kadro tarafından bilindiği halde, Şefik Hüsnüyü Genel Sekreterliğe teklif, birliği temin etmek için yapılmıştır.» cümlesi var (Sa: 140). Amma da parti imiş İbrahim Topçuoğlunun tarihini yazdığı, en doğrusu yazdığını sandığı parti. Genel Sekreter olmak için sürelice hata etmek gerekiyormuş herhalde. Azacık ciddi olalım, Darendelioğlu bile konuyu bu seviyeye indirmemiştir. Kaldı ki, eleştiri olarak söylemiyorum. Mustafa Suphi'nin etrafındaki kadroda ne biçim «görevliler» olduğunu belgeleri ile gördük. Belki de hayatına mal olanlar onlardır.

Topçuoğlu artık, tam fanteziye düşmektedir, Şefik Hüsnü'nün mahkûmiyeti olmadığı halde, af kanununa

rağmen yurda dönmediğinden söz etmekte. Nazım Hikmeti parti sekreterliğine getirmektedir; yıl 1933, artık kendi önsözü ile de çelişkiye düşmektedir. «Fransaya yerleşen ve orada ölen ve devrimcilik taslayan Hasan Ali Edizci bir grup» da varmış, ne olduğu belli değil. Partide tek olmayan şey tardolunan muhalefet olsa gerek. Burada Tevetoğullarını, Aclan Sayılganları şaşırtan ve onların yanlış şeyler yazmasına sebep olan bir veriyi açıklamak gerekiyor. Türkiyede muhalefet dediğimiz, yani Partice, Kominternce Partiden bir süre için veya süresizce uzaklaştırılan kişilerin yine de teşkilât kurmaları, veya bazı illerdeki teşkilâta sahip olabilmeleri verisi vardır. Böylece örneğin Bursada veya Adanada bazı dönemlerde muhalefet adetâ parti olarak teşkilâtlanmış, tutuklanmalar olmuş ve durum içinden çıkılmaz bir hâl almıştır, çünkü mahkeme dosyalarına bakan objektif bir kişinin bazı verileri yetkililerden, iki taraftan çok yıl sonra öğrenmezse bu arap saçını çözmesine olanak yoktur. Kaldı ki bunun tarihi bakımdan fazla bir önemi de yoktur. Yani ayrıncalı olarak bilinmesi hiçbirşey kazandırmaz. Böylece tarihçi kısır bir döngü karşısında kalır, ya sadece mahkeme dosyalarını incelemek, ki bu da çok verimsiz bir yöntemdir ve sadece geçmişi kapsayan listeler hazırlamaya, çoktan beri bu konularla hiç bir ilişkisi olmayanları fişlemeğe yarar. O takdirde de Mareşal'dan Teşkilâtı Mahsusa üyesi Çerkez Ethem'e kadar, Vedat Nedim Tör'den Nizamettin Nazif Tepedelenlioğluna kadar kimse dışarı kalamaz. Veya işin özüne varmak... ki bunun hele 141, 142. maddeli bir demokraside ne olanağı ne de yararı vardır.

LİKİDASYON İDDİASI

Bu öyle bir iddiadır ki, başta söylediğim gibi bilinmesi ve değerlendirilmesi bile olanak dışıdır. Örneğin Khruşev'in ünlü raporunda Stalin'in tüm Polonya partisini fiilen likide ettiğini yazmıştır. Şimdi ise Komintern de yoktur, Tito partisini likide eden Kominform da yoktur. Tito ise hâlâ sıhhattadır, üstelik bloksuz devletlerden olduğu halde, Sovyetler Birliği ile bir iki olay dışında gayet iyi geçinmektedir. Oysa Arnavutluk Emek Partisi ile Sovyet Partisi arasındaki bütün bağlar kesiktir. Bu tartışmaların bizim için ne faydası vardır?

Enternasyonal İcra Kurulu üyesi olan, Moskovada Enternasyonal üyelerine ait binada karısı ile beraber oturan bir Dr. Şefik Hüsnü'nün, Baku Kongresinde (İbrahim Topçuoğluna göre) İcra Komitesi Birinci Sekreteri seçilen, yine Topçuoğluna göre 1925' de ve 1932'de *Kominternce kaydedilmiş ve devam etmiş* Parti'nin, Kongre ve Genel Sekreterleri arasında yer alan (Sa: 15) bir Dr. Şefik Hüsnü, nasıl olur da (Sahife 163'de) «Stalin için bilinmeyen bir şahsiyetti» denilebilir ve 1935 Mart tarihli uyduruk bir rapor gösterilebilir. Belki de bir kaç tanesini gördüğüm, malum bir teşkilâtın yayınladığı, gerçeğe aykırı bir belge Topçuoğlunun eline geçmiştir, böyle bir belge, dış kaynaklı da olsa, değerlendirilmesi ve kontrolu olmadan bilimsel olarak kabul edilemez. Örneğin T.İ.K.K.O. dâvâsı deliller dosyasında T.K.P. Merkez Komitesinin sahte bir bildirisini görmüştüm, ancak hazırlayanlar bunu o derece acemice yazmışlardı ki, ne şekil olarak, ne lisan olarak ne de kapsam olarak gerçeğe uyması olanağı yoktu, yine de birçok kişiyi etkilemiştir. Artık böyle oyunları bırakalım. Memlekette çok daha ciddi sorunlar var, rastgele kendini tatmin etmek için kitap yayınlanmaz.

IV

1946 OLAYLARI

Bu konunun üzerinde fazla durmak istemiyorum, yoksa Milli Şef döneminden 2. Dünya Savaşının Demokrasiler tarafından kazanılmasına kadar karmaşık bir tarihi, çok Partili döneme geçişin tarihini yazmak gerekir.

Faşist Almanyaya angaje olan İsmet İnönü ve Saracoğlu hükûmeti Birleşmiş Milletler teşkilâtına girebilmek için çok partili döneme geçmeği kabul etmek zorunda kaldı. Önce birçok memlekette yapıldığı gibi bir Halk cephesi kurulacak oldu, GERÇEK dergisi çıktı, İnönü TAN olayı ile bu güçbirliğini 4 Aralık 1945 günü çökertti, birkaç gazete ve Sovyet yayınları satan Berrak kitabevi tahrip edildi. Bunun üzerine her parti kendi bayrağı ile ortaya çıkma yolunu tuttu, Demokrat Parti kuruldu.

Bu dönemde 1944 tevkifatının dışında kalan Dr. Şefik Hüsnü Sosyalist bir parti kurulması için bazı sondajlar yaptı, Mareşal Çakmak söz konusu olmamıştır ama, Cami Baykurt ile Esat Adil'i kapsayan bir parti düşünülmüştür. Bu arada kişisel bir anım da var, arkadaşım Ferit Kalmuk bir gün eski arkadaşı Dr. Şefik

Hüsnü adına babama gazete çıkartmak için teklifte bulundu, makinayı temin edecek olan kunduracı Mehmet Ali İpek Savaş zengini olmuştu, kunduracılar kooperatifinin avukatı da babamdı. Suphi Nuri kabul etti, bu arada Ferit Kalmuk «Yeni Dünya» gazetesi çıkacak orada çalış diye bana teklifte bulundu. Ben 12 yıllık dergi yazarı idim. Sonradan babam bu iş yürümez dedi, Cami bey de, Esat Adil de muhteristir, beraber çalışamazlar. Gazeteye gittim, dört sayı yayınlanabildi, 4 Aralıkta, Rus Konsolosluğunun sokağında bulunan La Turqui, Gün, Yeni Dünya bir de Ermenice gazete tahrip edildi. Ben de ertesi günü babamın cenazesinden çıkınca Esat Adile gittim. Gün'ü yeniden çıkaralım dedim, çıkardık.

Yeni Dünya'da (1975) de çıkan bir yazım üzerine, bu olayı, kapalı olarak yazdım. Yansıma dergisinde (Sayı 40) Rıfat Ilgaz açıklığa kavuşturdu. Parti kurulacaktı, bizi görevlendiren Dr. Şefik Hüsnü idi. Ancak birkaç ay içerisinde, Mustafa Börklüce ve başka bazı kişiler Esat Adil'i Dr. Şefik Hüsnüden kopmağa teşvik ettiler, az sonra ben dergiyi terkedip Adanaya gittim, birkaç sayı daha dosyalardaki eski yazılarım yayınlandı. Sonra avukat ve gazeteci Macit Güçlü beni bulmaya geldi, Sosyalist Partisinin Adana şubesini kurmamı istedi. İhtilâflar halledildi mi diye sordum, haberi bile yokmuş. Bu arada ve bu yüzden Dr. Şefik Hüsnü T.E.K.S.P.ni kurmağa mecbur kaldı. Hüsamettin usta ise partiye girelim, yönetelim diye tutturdu, Dr. Şefik Hüsnü ile bağlarını kopardı, mesele bundan ibaretti. Esat Adil'in etrafında bütün eski muhalifler toplanıyordu, onun liderliğine oynuyorlardı. Ben onun üzerine ikisine de yazdım, dostum Esat Adil ile bütün irtibatımı kestim, Dr. Şefik Hüsnü'ye de durumumu bildirdim ve Adanada

T.E.K.S.P.nin kurulmasına yardımcı oldum. Ancak gençler arasında Rıfat gibi benim de ismim Esatçıya çıkmıştı. Adanaya Dr. Şefik Hüsnü'nün resmi ihtarı gerekti. Ben ise sendika alanında çalışıyordum, partiye girmedim, Ferit Kalmuk'un talimatı üzerine Adana Sendikalar Birliğini kurdum, bu belgeleri olan, bilinen bir şeydir, ancak kuruluş belgelerini İstanbula getirecekken Partiler, Sendikalar kapandı 16 Aralık Tevkifatı başlamıştı. Sendikacı arkadaşım Hasan Özgüneş ise son anda bir dönüş yaptı sendikasını kurtardı. Hüsamettin usta milli sendikalar kurmak yolunu tutmuştu. Partiler aşağıdan değil yukarıdan birleşmek üzere idiler, birleşeceklerdi. Protokollar dâvâ dosyasında vardır.

Tevfikat iki partinin kurulması, bu veya şu şahsın bazı hareketlerinden dolayı olmadı; milletler arası dengenin bozulmasından, Çörçil ve Truman'ın sonra Atlee nın soğuk harbi başlatmasından, savaşı kazanan Demokrasiler cephesinin bölünmesinden meydana geldi, Millî Şef İnönü bu bölünen dünyada yerini alıp 1950 yılına kadar durumunu pekleştirdi. Artık bütün batı dünyasında sola karşı hareket başlamıştı. Sosyalist Partilerin birkaç ayda kapanmasının nedeni budur.

Oysa mahkûmiyetler eski ölçeklere göre oldu, T.E.K.S.P. parti olarak mahkûm olduğu halde Sosyalist Partisi parti olarak beraat etti, yine de Hüsamettin usta ceza yedi, ölçek değişikdi. Nitekim beraat eden Sosyalist Parti Esat Adilin gereksiz bir tavizine rağmen yine kapatıldı, yine beraat etti, ancak yaşatılmadı. Bu da İbrahim Topçuoğlu tarzındaki suçlamaların boşluğunu göstermektedir.

Şefik Hüsnü'nün legal bir partinin dâvâsında İbrahim Topçuoğlunun Partinin resmi İzmir teşkilâtında

bulunduğunu kabul etmesi en doğal birşeydir, eskiden sadece ilegal partiler örgüt bağlarını kabul etmezlerdi, (12 Marttan sonra, bir dâvâ hariç, bunun tersi moda oldu.) İşte şüphe uyandırmanın bir yöntemi daha (S: 21).

Berattan sonra İbrahim Topçuoğlu bu defa İzmir T.S.P. şubesini kurmuş (Sa: 32). Kurucular arasında Sekreter İbrahim Topçuoğlu, Teşkilât işlerinde «Millî Emniyet ajanı» Şükrü Dinsel diye okuyoruz. Kendisi bu kadroya «hesabımıza göre bu, sağlam ve oturaklı bir kadroydu», diyor, Allah versin, ne denir?

Ancak tutup da 1946 legal dâvâlarını da çirkin ve yanlış polemik konusu yapmıyalım.

V

ŞAHSİ BİR SATAŞMA

İbrahim Topçuoğlu T.K.P.yi Stalin tarafından likide ettirdikten sonra, Sinemacılık yapıp bir yuva kurmaya uğraşan Nazım Hikmeti tam provokasyona uğrıyacağı, gaflete düşüp polis müdürlüğüne telefonu açarak : «Yeter artık sivil provokatörlerden sonra şimdi üniformalılar mı yolluyorsunuz» dediği sırada, parti Genel Sekreteri yapmışken Reşat Fuat Baranerin yurda döndüğünü ve kendi sekreterliğinde bir icra komitesi kurduğunu, Şefik Hüsnü'nün ise «taahhüdüne sadık kalarak terhis edildiğinde evine kapandığını ve herkesle ilişkisini kestiğini», yine Sarı Mustafanın ağzından iddia ediyor ve beni de şahit göstereyim derken bana sataşıyor. Şüphesiz partiden kovulan Sarı Mustafa bu dönemi pek bilemez, Reşat Fuat'ın Şefik Hüsnü'nün kabulü ile sekreterliğe atandığını da bilemez, en doğrusu bilmek istemez. Ancak o takdirde 1946 T.E.K.S.P. legal örgütlenişini ve mahkemenin eline geçip neşredilen Şefik Hüsnü'nün raporunu nasıl izah edebiliriz. Bana gelince; hakaret bir yana, önce yukarıdaki iddiasını doğruladığım yok, sonra da huyu gereğince Topçuoğlu benim yazımı tahrif ederek bir paragrafını aktarmakda.. Bu tür tahrifat bir gelenek haline gelmek üzere, ondan konu-

yu açıklamak gereğini duydum. İbrahim Topçuoğlu diyor ki :

«Devrimci yazarlardan Kerim Sadi'nin yazı hayatının 50. yılı için bir kitap yayınlanmıştı... Ben bu yazıları okurken Mustafa Börklüce'nin «Şefik Hüsnü kimse ile konuşmuyordu» sözünü destekleyen bir yazı gördüm. *Kapmaca, düzmece ve devşirme yazılarla kitaplar düzenleyen ve devrimci komünistlere dil uzatan bu yazısını buraya aktarıyorum. Yazar Rasih Nuri İleri'*dir. Yazısı da şöyledir»:

«Broşürlerinden tanıdığım Kerim Sadi dostumu ilk defa 1942 yılında Sansaryan hanının tavan aralarında gördüm (..) O SIRALARDA MEMLEKETTE FAŞİST ALMANYANIN BASKISI BÜYÜKTÜ VE BAZI ANTİFAŞİST YAZARLAR BU BASKI KARŞISINDA KANUNSUZ OLARAK ANADOLU KASABALARINA SÜRÜLMÜŞLERDİ, HALBUKİ SIKIYÖNETİMİN BÖYLE BİR YETKİSİ YOKTU.. Arif Dino'ya bazı eşya ve bu arada büyük bir kutu pasta götürmeğe gitmiştim. Birinci Şubede bulunanlar arasında Kerim Sadi de vardı. İşin garip tarafı «Komünist Partisi» üyesi bilinenlerin bu sürgüne dahil edilmemesiydi. Örneğin az önce Dr. Şefik Hüsnü Değmer Sivasta Yüzbaşı rütbesi ile askerliğini yaparken hastalandığından terhis edilmiş ve ameliyatından sonra evine dönmüştü.»

İbrahim Topçuoğlu'nun değerlendirmelerine az sonra geleceğim, ancak burada yaptığı tahrifat önemlidir. (..) şeklinde atladığı kısım «büyük harflerle» tarafımdan ilâve edilmiştir. Bu yazımda bir gerçeği dile getirmekteydim, İkinci Dünya savaşının ilk yıllarında hangi emperyalist grubun Sovyetler Birliği ile savaşacağı belli değildi, hatta iki grup birleşip Sovyetler Birliğine karşı ortaklaşa bir savaş açabilirlerdi, Finlandiya

olayının gelişmesi bu senaryonun bir parçasıydı. Bu nedenle Komünist Partileri, memleketleri işgal edilmedikçe tarafsız bir politika izlemekteydiler. Antifaşist mücadele daha çok partisiz sol unsurlar tarafından ve de İngilizler, Hüseyin Cahitler, Ahmet Eminler tarafından yürütülüyordu. Böylece Almanyanın Sovyetler Birliğine karşı taarruzu başlamış bulunmasına rağmen, o dönemde anti - faşist olarak bilinenler Komünist Partisi üyeleri değildi. 1942 yılında sürgün edilenler bu yazarlardan solcu olanlardı.

T.K.P. 1943 «Plenum» kararıyla anti-faşist geniş cephe kampanyasına giriştikten sonra 1944 tevkifatı yer aldı, ancak o zaman durum bir bakıma değişmişti, Alman Nazi İmparatorluğunun yenilgisi gözle görünür bir hâl almıştı, nitekim bu defa Turancılar da tutuklandılar.

İbrahim Topçuoğlu ortadaki cümleyi çıkartınca yazının anlamını tamamen değiştirmiş bulundu, üstelik yazımda genel olarak «Komünist Partisi» üyelerinin sürgün edilmediğini açıklamama rağmen, hedef olarak sadece Dr. Şefik Hüsnü'yü almaktadır. Oysa yazımda Şefik Hüsnü'nün mücadeleden çekildiğine ait en küçük bir ima dahi yoktur. İşte Topçuoğlunun okuduğunu anlamak kabiliyeti ve tarih anlayışı, onun için tek önemli konu Dr. Şefik Hüsnüye karşı olan kinini ortaya atmaktır.

Bakın Topçuoğlunun değerlendirmesine «Şefik Hüsnü siyasetle uğraşmıyacağı taahhüdüne bağlı idi ama (?), diğer mimli komünistlerin sürgüne gönderilmiyerek himaye edildiklerine dil uzatan bu büyük devrimci, Sansaryan hanına polislere ziyafet çekmek için büyük bir pasta kutusu ile gidiyor ve megaloman has-

tası olduğu için bu saçmalıkları kitaba rahatlıkla yazabiliyor...» (*)

Konuyu ve sürgünün niteliğini yukarıda açıkladım, dayıma ve arkadaşlarıma pasta götürmek büyük bir suç ise kabulumdur, ancak polisler tek bir pasta yemediler, yok sürgün edilen anti-faşist arkadaşlara polis demek istiyorsa kendi bileceği iştir. Himaye edilen yoktur, belirli bir dönemde faşizme açık basında hücum eden sol eğilimli cesur kişiler söz konusudur, kayrılan ise yoktur. Partinin o dönemde neden bu tevkifata dahil edilmediğini ise açıkladım. Üstelik Şefik Hüsnü'nün taahhüdü ve sahte raporu gibi ciddi konular ise rivayet sigası ile ortaya atılacak konular değildir. İnandırıcı belgeler gerektiren ciddi meselelerdir. Kendisinin, farkına varmadan böylece Darendelioğlu'ların safına girdiğini hatırlatmayı bir görev bilirim.

Bilim başka dedikodu bambaşka şeydir, bunun farkını, yöntemsel farkı belirtebildiysem amacıma erişmiş sayılırım.

(*) Bu çirkin sataşmaları bir tür edebiyatın teşhiri için aktarmış bulunuyorum.

İKİNCİ BÖLÜM

I

MUSTAFA SUPHİ HAKKINDA

Her insanda ve özellikle politika ile uğraşanlarda bir gelişme, bir oluşum vardır. İlk günden belirli bir yön seçip bunu hayatının sonuna kadar sürdürmek çok az rastlanan bir davranıştır. Hele yirminci yüzyılımız gibi sosyal, ekonomik, politik, teknolojik değişimlerin çok hızlandığı dönemlerde bu oluşumun etkisi dışında kalmak, düz bir çizgi üzerinde yürümek söz konusu olmaması gereken bir davranıştır. İnsan değişen şartlara göre yerini almak zorundadır. Bu gelişme bir ilerleme olabileceği gibi bir gerileme veya çeşitli geliş ve gidişler içinde oluşabilir. Ancak bazı ana çizgiler vardır ki, bunlara karşı takınılacak tutum o insanın niteliği hakkında yargıda bulunmak için olanak yaratır.

Büyük Fransız devrimcilerinden Saint Juste gibi, Robespierre gibi, biri 27 diğeri 36 yaşlarında arkalarında dev bir eser bırakarak idam edilenler vardır, bir de Blanqui gibi zindandan zindana bütün bir ömür geçirdikten sonra 76 yaşında ölenler de vardır. Kautsky gibi büyük bir devrimci ve kuramcı iken altmışından sonra dönen ve 84 yaşında ölen kişiler de vardır. Bir Lenin, bir Atatürk gibi 54 - 57 yaşlarında, iktidarlarının zir-

vesinde hayatı terkedenler de vardır. Şüphesiz yaş ilerledikçe yolundan dönmek olanakları artar, direnç kırılabilir. Mustafa Suphi genç yaşta, otuzyedi yaşında öldürüldü. Dr. Şefik Hüsnü ise sürgünde, yetmişiki yaşında öldü. Haklarındaki yargı ne olursa olsun dopdolu bir hayatları olmuştur.

Türkiyede son yıllarda, çok eksik olmakla beraber, Şefik Hüsnünün birçok yazısı yayınlandı, hayatının genel çizgisi bilinmektedir. Genç bir asabiye mütehassısı olarak Fransa'dan dönüp askere giderken hümanist, azçok sosyalizme yatkın fikirleri olduğunu görüyoruz. 1917 Sovyet devrimi onun hayatında yön verici, bütün bir hayatı bağlayıcı bir etkide bulunmuştur, oysa aile ve servet bakımından ortanın çok üstünde bir kişi idi. Mustafa Suphi de aynı dönemde, aynı olayların etkisi altında kalmıştır, üstelik kendisi bir rastlantı sonucunda tam eylemin göbeğinde, Rusyada bulunuyordu. Şefik Hüsnüden dört yaş büyüktü, siyasete çok daha önce atılmıştı, ihtilâl patlak verdiğinde kendisi sürgün yolunu tutmuş bir gazeteci, bir üniversite profesörü, bir parti yöneticisi idi. İkisi için tâyin edici olay 1917 Sovyet devrimi olmuştur. O dönemde Türkiye'de ciddi olarak sosyalizmi bilen, bu konuda 1917 devriminden önce tutarlı bilgisi olan kişi Sadrettin Celâl (Antel) idi.

İncelememizin bu bölümünde Mustafa Suphi'nin 1812 yılında yazılmış bir yazısını sunacağız, hem de bu, gelişigüzel bir yazı değildir, büdce hakkındaki bir yazıdır, oysa siyaset adamlarının büdce hakkında yazacakları yazılar eğilimlerinin mihenk taşıdır. Ondan sonra da, Türkiye'de ilk defa için Hikmet Bayur'un ortaya çıkardığı T.K.P. Baku kongresi demecini okumak gerekir. *(Bak: Belleten Sayı 140, 1971)*. Şaşırtıcı bir gelişme görülür.

Böylece hem Mustafa Suphi'nin kattettiği yolu göreceğiz, hem de eski eğilimini değerlendirebileceğiz. Bu arada genç araştırıcılara büyük bir iş düşmektedir. Mustafa Suphi eski bir yazardır, gazetelerde yazılar yazmış, İfham gazetesini çıkartmıştır. Bilimsel objektifliğe uygun olarak ve bir seçme yapmadan, kesintiye kaçmadan, kütüphaneleri tarayıp bu yazıları bulmak gerekir. Üniversite profesörü olsam bu konuyu bir doktora tezi olarak eski yazıyı, osmanlıcayı bilen bir öğrencime verirdim. Dr. Şefik Hüsnü'nün Türkiye'de çıkıp yayınlanmamış çok az yazısı kalmıştır. Zekeriya Sertel hayatta iken onun TAN Gazetesinde imzasız veya başka imzalarla çıkan yazılarını bulmak gerekir. Ayrıca ikisi de yurt dışında çok yazı yazmış kişilerdir. Birgün bunların da ciddi bir araştırmaya tâbi tutulması gerekir. Örneğin ben 1937-1939 döneminde Şefik Hüsnü'nün «L'Europe Nouvelle» dergisinde yazdığı yazıları aradım, bu derginin yazarı olduğu hakkında elimde belge olduğu halde takma ismini bilmediğimden bunları çıkartamadım.

MUSTAFA SUPHİ'NİN BÜDCE YAZISI

(HAK gazetesi 17 Mayıs 1912, Sayı 65) Makale'yi Siyasiye

Malî Siyasetimiz

1328 (1912) büdcesi ve yeni istikraz.

Daha başlangıçta devrimde her girişimin ve her ümidin ilgili olduğu bir büdce sorunu karşısında bulunduğumuzu söylüyorduk. Şimdiki durumda selamet ve başarı nedenlerimiz araştırılıp incelenirse, bu türlü maddeler arasında yine bu büdce meselesinin en hakim mev-

kii işgal etmekte olduğu görülür. Onun için değilmidir ki, şu memlekette hak ve adaletin, huzur ve asayişin kurulmasını istemiş ve devrim haraketi ile yaşamış olanlar arasında (mâli denge) devrim kadar büyüleyicidir.

Maliye vekili Nail beyfendi 1912 mâli yılı büdce tasarısını, fesh edilen son içtima dönemi başında milletvekillerine arz ederken, bu mesele ile meşgul olmuşlar, ekonomimizdeki gelişmede ve malî yönetimimizde derece derece kurulmaya başlayan düzene göre mâli dengemizin pek az zamanda hasıl olacağını kesin surette beyan buyurmuşlardır. Bugünkü hayatımızda gelişmeyi incelemeğe yarayacak esaslı istatistiklerimiz bulunmamakla beraber büdce tasarısına bağlı gümrük, teminatlı, teminatsız şimendiferler, liman ve rıhtımlar gelirine ve Darphane'i Âmire'nin son yıllardaki faaliyeti ile ilgili cetveller bu hususta pek açık ikran'ı kapsamaktadır. Mâli idaremizin gittikce intizam kazandığını anlamak için ise 1325 (1909) yılından beri gelirin tahminlere göre her yıl iki milyon lira (*) derecesinde arttığını söylemek yeter.

Bu artışa biraz da Avrupa'nın insanlığın ilerlemesini, özgürlüğü, meşrutiyeti bu kadar seven devletlerinin yardımları, kısa bir deyim ile siyasi verimlilik de katılaydı, Osmanlı hükûmeti bir taraftan gümrük artışları kor, diğer taraftan da gelir vergisini genelleştirmeye muvaffak olsaydı, bu yılki büdcemizde iki yıl önce tahmin edildiği şekilde, mâli dengenin belirmesi şüphesiz idi. Şimdiki Vekil Nail Beyefendi siyasetin her türlü belirtilerine, kazalarına rağmen mâli geleceğimiz hakkında iyimser. Bu günü gelecek kadar düşünerek günün

(*) Altın lira söz konusudur (Bu gün Reşat altını bin lira cıvarındadır).

şartları dairesinde az zaman içinde mâli dengenin sağlanacağında tereddüt etmiyor. Büdce tasarısının son fıkrası bu görüş açısından son derecede dikkat ve önem taşımaktadır

«Büdcemizin dengesi hayatî bir sorun olacak kadar önemli olduğundan güvenceye bir an önce erişmek için, madem ki, bazı engellerden dolayı gelir artışına erişmeyi şimdiki halde istediğimiz gibi sağlıyamıyoruz, mevcut kaynaklarla maliyemizin yıldan yıla göstermekte olduğu artan hasılat ile bir an önce denge sağlamalıyız.»

Bunun için ise sayın Maliye Vekili masrafların tayininde, aile büdcesinde esas olduğu gibi —gelire göre masraf— usulünü tavsiye ediyor. Gerçekten Devlet büdceleri için önemli bir mali kural olan —masrafa göre gelir bulmak— için ne tekliflerinizde o elastikiyet, ne de iktisadiyatımızda o verim ve gelişme vardır.

Bu suretle mâli siyasetimiz hakkındaki görüşümüzü yenilemek ve doğrulamak vesilesine bir daha erişiyoruz : Büdcemizin dengesini şimdiki şartlara göre —düzen ve gelişme yolunda gerçeğe uyacağı muhakkak olan bazı emellerde değil— hertürlü imkânsızlığa göğüz gerecek bir büyük tasarrufta aramak, ve binaenaleyh, pek zaruri teşkilat ve düzenlemeyi de en faideli ve en hesaplı bir şekilde icra etmek bugünün en büyük görevidir.

Ancak en kesin ve en sarsılmaz tasarruf arzularına rağmen şu günlerde toplanan milletvekillerine arz olunacak 1912 büdcesinin 407.741.339 kuruşluk bir açığı vardır. Olağanüstü Harbiye büdcesinin son tertibi 1.750.000 lira, ile bahriye tertibi 50.000 lira da göz önüne alındığı zaman açık miktarı altıbuçuk milyon liraya yükselir.

Savaş halinde bulunan bir Devletin savaş masrafı ne derece önemsiz olursa olsun yine bir masrafı gerek-

tirir. Filhakika Trablusgarpta görülen harikalar büdcemizdeki sayı ve miktarlardan ziyade orada hayatlarını hice sayan vatandaşlarımızın faziletlerine ait millî ve islâmî övüncümüzdendir. Bununla beraber genel politika gereğince sınırlarda bulundurduğumuz askerin ve — deniz yoluyla sevkiyatın olanaksızlığı dolayısıyla — kara yoluyla yapılan sevkiyatın gerektirdiği çeşitli masraflar rivayet edildiği derecede önemsiz değildir. Şurasını derhal ilave etmeli ki, savaş münasebetiyle bazı artık masraflar komak tabii olmakla beraber bu masraflar için ayrıca bir gelir göstererek bunu da açığa ilave etmek doğru birşey değildir. Çünkü, her yıl tahminlerden iki milyon lira fazla tahakkuk eden gelirler bu yıl daha az sayıda bile olsa yine bu artan masrafı karşılayacak niteliktedir.

İşte bu kısa incelemeden anlaşılacağına göre, bu yılki açığımızı kapamak için de diğer yıllar gibi, istikraz kapısına başvurmak zorunluluğunda bulunuyoruz. Maliye nazırı Nail beyefendi ile Osmanlı Bankası Genel Müdürü mösyö Reval arasında on milyon liralık bir istikraz akd ve imza olunduğu hakkındaki tahkikatımız da tahminimizi doğruluyor.

Ancak bu istikraz etrafındaki hertürlü dedikodulara bir son vermek için bazı açıklamalar yapmağa mecbur oluyoruz: Önce bu son istikrazı ikiye ayırmak gerekir. Yedibuçuk milyon liralık olan birincisi, Osmanlı Bankası ile onbir ay zarfında muhayyer (seçmeli) olmak şartıyla aktolunmuştur; 100'ü (83 3/4 ve 83 1/2) olduğuna göre Maliye Hazinesine 6.200.000 lira oranında bir meblağ sağlıyacaktır. İkibuçuk milyon liralık ikinci kısım istikrazda ise onbir ay için Osmanlı hükûmeti ile Banka karşılıklı seçme hakkına sahipdirler. Bu da aynı fiyatla satılacaktır. Her iki kısmın da faizi yüzde dörttür.

Bu istikrazlardan birinci kısım açığımızı kapamağa yeterlidir. İkinci kısım ise Anadolu demiryolları inşaatı için aktolmuştur. Bayındırlık Vekâletinin bu demiryolları için (Reji Jeneral) (inhisarlar) ile süregelen görüşmeler sonunda ikinci kısım istikraza gereklilik veya gereksizlik tahakkuk edecektir. Savaş halinde bulunduğumuz şu sırada son istikrazlarımıza yakın şartlar dairesinde istikraz akti Maliye Vekâleti için ne derece memnun edici bir başarı ise Osmanlı Bankası için de o derecede takdir edilecek bir harakettir. Geçenlerde söylediğimiz gibi yarım yüzyıla yakın zamandan beri memleketimizde mâlî hayatın gelişmesine hizmet etmiş olan Osmanlı Bankası sosyal muhitimizdeki mevkiini böyle vesilelerle ümmet gözünde bir kat daha takdir ve tayin edecektir. Osmanlı Bankasının altıbuçuk milyon liralık istikrazdan, avans olarak, bir milyon lirasını Maliye Hazinesine şu günlerde vermeğe hazır olduğunu vatandaşlarımıza bildirmeği kadirşinaslık görevinden sayarız.

Bu istikraz dolayısıyla İtalyanların çeşitli mâlî çevrelerde güçlük yaratmağa çalışacakları, gazetelerinde şimdiden başlayan tepkilerden anlaşılıyor. Fakat Osmanlı Bankası sendikasının (yani yönetici kurulun RN) hertürlü güçlüğe rağmen bu istikrazda da başarı göstererek mâlî gücünü dünya nazarında ispat eyliyeceğinden kesin olarak ümitvarız. (*)

Mustafa Suphi

(*) Yazı hakkında yorumda bulunmıyorum, ancak önceden sunduğum bir belgeye göre İttihatçıların kendisini İktisat vekili yapmadıkları dolayısıyla kendilerine karşı çıktığı söylentisini hatırlatırız, burada bir çelişki vardır. Maliye vekili Nail Bey ise sonradan Ankara'ya giderek ve Küçük Talat ile hazırladıkları Mustafa Suphi ile ilgili aleyhte bir raporu sunduğunu belirtmiştik. Nail Bey İzmir Suikastı davasında asılacaktır.

MUSTAFA SUPHİ'NİN T.K.P. KONGRESİ KAPANIŞ KONUŞMASI

Teşkilat dönemlerini geçiren ve şimdiye kadar birer grup halinde yaşayan Türkiye Komünistleri, bu Kongreden teşkilatlı ve birleşmiş bir parti olarak çıkmakla yeni bir hayat dönemine ayak basıyorlar. Partimizin önünde duran birinci görev, bundan sonra memlekitimizin işçi ve yoksul köylüleri arasında düşüncemizi kuvvetle ve hızla yayarak, halkın kaderini kendi eline verecek sebeb ve yetenekleri hazırlamaktır. Türk Komünistleri, üç yıldan beri Rusya sosyal devrimi içinde birçok safhalardan geçtiler.

Zaman oldu ki, karşımıza çıkan kara fikirli gericiler, Türkiye'de işçi ve köylü sınıfının mevcut olmadığını ve olsa bile hamalların memurlardan iyi yaşadıklarını söylemekten utanmadılar. Son zamanlarda ise, özellikle İstanbul, İzmir, Konya, Erzurum, Ankara ve Eskişehir'de meydana gelen işçi ve köylü teşkilatları, seslerini yükselterek gösterdiler ki, Türkiye'de işçi ve köylü adı altında önemli devrimci bir sınıf yaşıyor. Ümitliyiz ki, İstanbul ve Anadolu işçi ve köylüleri yakında istilacıya ve zalime karşı bütün kuvvetleri toplayarak, yaşama ve savaş çalışmasını kendi kollarına almak gücünü gösterecektir.

Zaman oldu ki, Türkiye işçi ve köylüleri, zorba vali, hakim ve paşalar karşısında söz söylemek cesaretini bile gösteremezlerdi. Fakat son olaylar gösteriyor ki, İstanbul hükümetinin ve padişahın İngilizlerle birleşerek memleketi sattığını halk pek iyi anlıyorlar. Türkiye'

nin ezilen işçi, köylü ve askerleri bu alçaklığa, bu hıyanete karşı süngüsünü oradaki ağa ve paşaların göğsüne çevirmiş savaşıyorlar. (Alkışlar)

Ve nihayet zaman oldu ki, arkadaşlar, Türkiye'de komünist teşkilatı olmaz dediler. Fakat Türkiye'nin çeşitli şehirlerinden gelen komünist temsilciler, bunun aksini ispat ettiler, Türkiye'de işçi ve köylü komünist teşkilatı gittikçe genişliyor ve kuvvet kazanıyor. Şimdi Komünist Partisinin, sömürgeci kuvvetleri ezmeğe kararlı emekçi halka rehber olacağına hiç şüphe edilemez. (Alkışlar)

Komünizm meşhurlarından Engels, bir eserinde diyor ki : «Yer yüzünde teknik zulme alettir. Zaman gelecek ki, tekniğin ilerlemesi sonucu yer yüzünü kan deryaları alacak ve zalim emperyalistlerin taçları bu kan deryasına yuvarlanacak da, bu tacı yerden kaldırıp başına koymaya cesaret edecek adam bulunamayacaktır.» İşte bu dönem gelmiştir: Rusya'da, Almanya'da, Avusturya'da, Türkiye'de çarlık, imparatorluk, padişahlık artık bir daha dirilmeyecek şekilde yıkıldığı halde, hiç kimse cesaret edip de o tacı başlarına geçiremiyor.

Vaktiyle halka zulüm edenler, bugünkü işçi ve köylü devrimi önünde diz çökerek ezilen halka taraftar ve hizmete hazır gözüküyorlar. (Alkışlar)

Memleketimizde her türlü dereceden sınıf uzlaşmalarının ve yalanlarının ortaya döküldüğü böyle bir dönemde, böyle bir buhran döneminde halkın kaderini kendi eline alarak iş görmesi bir zaruret haline giriyor. Bu işte doğru yolu göstermek görevi Komünist Partisinin üzerine düşmektedir. Komünist Partisi için memlekete musallat olan dış düşmanları kovmak nasıl bir görev ise, içte halkın sırtından geçinen yağmacı asalak

sınıfları da hazır yiyicilik halinden çıkarıp, yumruk altında çalıştırmak da o derece esaslı bir görevdir. Bu iki noktanın sağlanması iledir ki, Komünist Partisi ezilen işçi ve köylü halka karşı hizmetini yapmış ve sınıf farkları ortadan kalkarak sosyalizme, gerçek adalete kavuşmuş olacaktır. Onun için son söz olarak diyelim ki

Yaşasın Türkiye Komünist Partisi!
Yaşasın Dünya Proletaryasının Birliği!
Yaşasın Üçüncü Enternasyonal!

●

T.K.P. BAKU KONGRESİNDE M. SUPHİNİN SÖMÜRGELER VE MİLLETLER KONUSUNDAKİ AÇIKLAMASI

1 — Sömürge, bugünkü haliyle istilacılık devri geçiren sınaî, malî ve ticarî tekelciliğin zorunlu bir ürünü olduğu gibi, millî çatışma ve savaşlar da, mevcut şimdiki ekonomik ve politik şartların doğurduğu bir faciadır.

Toplumun kaderi, zenginliğe dayanan kapitalistlerden, fetihcilikle yağmacılıkla ün ve iktidar kazanan emirlik ve hükûmetlerle bunlara satılmış bir avuç ileri gelenden ve memurdan oluşan bir azınlık sınıfının elinde kaldıkça, bu felâketlere son verme olanağı yoktur.

2 — Burjuvazi esasına göre kurulan hükûmetler, kişi ve milletlere ait adalet ve eşitliğe dair birçok sözlerde bulundukları halde, tarihin bize sunduğu feci olaylar, hele son Avrupa savaşından sonra kararlaşan Versay andlaşmasının yenik ve zayıf millet ve memleketleri kısım kısım ezen ve sömürge haline getirmeğe

teşebbüs yolunda meydana çıkan sonuçları pekiyi gösteriyor ki, adalet ve eşitliğe ait bu şiarlar, yalancı bir gösteriden başka birşey değildir.

3 — Demek oluyor ki, kapitalistler, hükümdarlar ve sultanlardan oluşan hiç hükmündeki bir azınlığın, insanlığın ezici çoğunluğunu oluşturan zayıf ve fakir emekçi sınıflara zalimlik ve zorbalığı suretinde oluşan bu dünya çapındaki durumun yok edilişi, ancak sınıf farkını ortadan kaldırarak yeryüzünde egemen ve mahkûm edilmiş zalim kişilerin, millet ve devletlerin hakimiyetini bırakmıyacak bir büyük devrimin olması ve gerçekleşmesi ile oluşabilecektir.

4 — Bütün dünya amele ve rençperleri arasında ortaya çıkan bu nitelikteki sosyal devrimden, şimdiye kadar başka Devletler ve milletlerin hükmü altında ve sömürge halinde yaşayan millet ve memleketler amele ve rençper sınıflarının milli ve medeni isteklerine karşı hakim durumdaki millet proletaryası tarafından fedakârlıkta bulunarak ezilmiş milletler arasında aydınlanma ve uygarlaşmanın gelişmesine hizmet edecek medenniyetçi, milli kurumlara güç vermeli ve bu suretle onların da içten olarak devrime yardımcı olmaları esasları hazırlanmalıdır.

5 — Komünist Partisi, devrim hareketinin yeni girdiği gelişmemiş memleketlerde emperiyalizme karşı varlıklarını savunan milli güçlere yardımcı olmakla, bu arada kapitalistler yönetimine karşı sınıf mücadelesi hissinin işçi halk içinde derinleşmesine müsaadede bulunulmalı ve herhalde örgüdün bağımsızlığını sürdürmelidir.

Bu Açıklama Kongre Tarafından Karar Olarak Kabul Edilmiştir.

Görüldüğü gibi Mustafa Suphi'nin bu iki dönem arasındaki gelişmesi son derecede açıktır. Şimdi aynı döneme ait Mustafa Kemal Paşa'nın bir yazısını sunacağız,, böylece sözü geçen dönemdeki genel havayı vermiş bulunacağız

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN ÇİÇERİNE MESAJI

Kendi zincirlerini kopartmakla yetinmeyip iki yılı aşkın bir süredenberi bütün dünyanın kurtuluşu uğrunda eşit olmayan bir mücadeleye girişen ve zülmün ebediyen dünya yüzünden kalkması için şevkle bahtsızlık ve acılara katlanan Rus halkına karşı Türk halkının duyduğu hayranlığı size bildirmekle büyük bir haz duymaktayım. Avrupalı emperiyalistlere karşı yüzyıllardan beri müslüman memleketlerini savunmak için mücadele eden milletimiz Rus milletinin insaniyetin kurtuluşu uğrunda yaptığı büyük fedakârlıkları tamamen takdir etmektedir. Tamamen kaniyim ve bu kanaatime bütün vatandaşlarım katılmaktadırlar ki, bir yandan batının işçileri, öbür yadan Asya ve Afrika'nın esir halkları uluslararası kapitalizmin azami kâr sağlamak için halen birbirine imha ettirmek ve esir tutmak için kendilerini kullandıklarını anladıkları gün ve sömürge siyasetinin caniliği dünyanın ezilen kitlelerinin kalplerine nüfuz ettiği gün, burjuvazi iktidarının sonu gelmiş olacaktır.

Rus Sovyet Federal Sosyalist Cumhuriyeti'nin Avrupa işçileri arasındaki yüksek manevi itibarı ve müslüman dünyasının Türkiye'ye karşı duyduğu sevgi, yakın ittifakımızın sonucu olarak Batı Emperyalizmine

karşı sabır ve cahilliğin yarattığı teslimiyet ile boyun eğenlerin birleşeceğinin teminatını getirmektedir... (29 Kasım 1920).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

İvar Spector, The Sovict Union and the Muslim World 1917-1956, (University of Washington press), S 39.

«Atatürk ve Komünizm», Rasih Nuri İleri (Sa 199 - 200)

●

Yargı aynıdır. Aradaki fark da gayet açıktır, Atatürk Mustafa Suphi'nin önerdiği 5. inci maddeyi kabul etmemektedir. Komünistlerin kendi kontrolu dışında Türkiye'de örgütlenmesine izin vermiyecektir.

II

MUSTAFA SUPHİ VE ETHEM NEJAT'IN ATATÜRK'E MESAJLARI

Büyük Millet Meclisi Reisi

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

1 — Süleyman Sami yoldaş vasıtasıyla gönderilen mektubunuz muhteviyatı gerek Rusya'daki teşkilâtlarımız, gerek Üçüncü Enternasyonal çevrelerinde iyi etki yaratmış, mazlum memleket ve halkımızın da esaret ve sefaletten kesin olarak kurtulmasına yönelmiş müşterek amacımız elbirliği ile çalışılması konusundaki azmimiz güçlenmiştir. Bunun tasavvurdan uygulanışa geçmesi için Türkiye'de de her tarafta ve hemen kendiliğinden doğmaya başlıyan komünist teşkilâtlarının kanunî bir şekle sokulması gerekir. Gerek bu hususu sağlamak ve gerekse genellikle ilişki kurmak üzere zatıalilerinin de teklifine uygun olarak geniş yetkiye haiz heyet bugünlerde yüksek huzurunuza erişmek üzere yola çıkmağa hazırlanmaktadır.

2 — Kıyam ordularının Doğu cephesindeki başarılı hareketleri burada iyi etkilerde bulunmuş ve ancak son zamanlarda yüksek tarafınızdan hiç bir ilişki ve bağ-

lantı kuryesinin de gelmemesi dikkatı çekmiş olduğundan durumu inceleme ve daha güçlü ilişkiler kurmak üzere Meldıvani yoldaşın başkanlığı altında bir heyet tarafınıza gönderilmiştir.

Ermeni sınırlarını aşan, sözü geçen hareket münasibetiyle kamu oyunda hasıl olan bazı tereddütler tebligatımız sayesinde teskin edilmiş ve bu hareketten Ermeni işçi ve rençber halkının zarar görmiyeceğini, amacın ise arada İtilaf Devletleri ajanlığını yaparak birçok dolan ve cinayetten çekinmiyen Taşnak hükümetinin bastırılmasına yönelmiş olduğu tebliğ edilmiştir.

Tarafımızdan yapılan bu tebliğat kamu oyuna iyi tesir etmiş olmalı ki, Türklerin barbarlığı hakkında eskidenberi alışıla gelmiş propagandalar bu defa baş gösterememiştir. Hatta Ermeni komünistleri yayınlarında Türk askeri hareketine taraftar görünmeseler de, savaşın zuhurunda, Anadolu isyancılarını haklı gösterecek havadisler yayınlamağa devam etmektedirler.

Her halde «Ermeni kitali» şeklinde Rusya ve Avrupa proletaryasının fikirlerini Anadolu hareketinin aleyhine ayaklandırabilecek olaylara yer verilmiyerek, bizim de yalancı çıkarılmamamızı ricayı gereksiz saymıyoruz.

3 — (General) Vrangel'in başarısızlığı, Anadolu'nun ise Batı ve Doğu cephelerini sağlaması üzerine İngilizlerin de Büyük Millet Meclisi hükümeti ile anlaşma münasibetlerine giriştiği yolundaki vaitin son günlerde kuvvet bulmasıyla, bununda böyle bir anlaşmanın Anadolu kıyamcılarına şimdiye kadar kazandıklarını birdenbire kaybettireceğini, İngilizlerin Anadolu'yu Sovyetler üzerine sevkettirebilecek maddi ve manevi her vasıtadan mahrum bulunduğu, ancak kıyamcıların Rus-

ya ile daha güçlü ve faal bir ilişkiye girişmek istediklerini söyledik ki, bu ifkirlerde hata etmediğimizi sanıyoruz. (*)

4 — Partimiz tarafından Anadolu harekâtına yardım olmak üzere, teşkilinden önceden haber verdiğimiz «Türk Kızıl Alayı» Merkez Komite üyesinden Mehmet Emin yoldaşın kumandası altında takriben üç hafta önce Nahcıvan yoluyla Kâzım Karabekir Paşa emrine girmek üzere gönderilmiş ise de, bu sırada Doğu Cephesinin taarruza geçmesi, Taşnakların Nahcıvan yolunu kapamalarına sebep olmuş, askerin Anadoluya erişmesi mümkün olamamıştır; ancak alayımızın Kerüsidden başlıyarak Pazarcayı'na doğru yaptığı hareket başarıyla sonuçlanmış ve düşman kuvvetinin büyük zaiatına sebep olmuştur, askerimizden 11 ölü ve 20 kadar hafif yaralı vardır. Halen kışın şiddetle sürmekte olmasından dolayı askerlerimiz Agram'a istirahate çekilmiştir. Delican yoluyla yollanmaları için gereken çalışma yapılmaktadır.

5 — Büyük Millet Meclisinin Azerbaycanda temsilcisi Memduh Şevket Bey Baku'ya gelir gelmez, görevlerini başarı ile yapmaları olanakları sağlanmış ve kendisi tanınmış devrim büyükleri ile ve bu arada son günlerde burada bulunan Rusya Halk Komiserleri Şurası üyesi Stalin yoldaş'la tanıştırılmıştır.

Stalin yoldaşla iki saat kadar devam eden bu görüşme sonucunun Memduh Şevket Bey tarafından ar-

---

(*) Dr. Adnan Adıvar'ın telegrafı ve Tokat Mebusu Nazım Bey'in savunması (Ayrıntılı Haber, R.N. İleri) bu konunun önemini belirtmektedir, hatta bu iki belge Anadoludaki sol'un ve M. Suphi'nin tasfiyesini bu olaya bağlamaktadır.

zedilmiş olduğunu tahmin etmekle beraber, iki üç noktayı buraya eklemeği gerekli buluyoruz.

Stalin yoldaş bir kerre Rusya Şuralar Hükümetinin Anadoludaki milli ayaklanma hareketine, bütün Doğu milletleri için uyulacak bir örnek olarak baktığını ve bu hareketi pekleştirmek için her fedakârlığı yapmağa hazır olduğunu söyledikten sonra, şimdiye kadar büyük ölçüde fiili yardımda bulunulmadıysa bunun nedenini Anadolu ile esaslı bir bağlantının ancak son günlerde kurulabilmiş olmasıyla izah ediyor. Diğer yönden Anadolu hareketi başladıktan sonra, Kızıl Ordu'nun tarafsız kaldığı hakkındaki sözlerin etkili olmadığı, bugün Nahcıvan Cephesindeki hareketin önemlice kuvvetleri işgal ettiği gibi, Kırım işi (biter bitmez), ilk planda Kafkasya hareketine kuvvet verileceği bildirilmiştir. Stalin yoldaş üçüncü önemli bir meseleden daha söz etti:

Enver Paşa ve arkadaşlarının Rusya'da iyi karşılanmaları, bunların kıyamcı Anadolu için çalışmaları şartıyladır. Kendilerine maddi yardımlarda da bulunulduğuna göre, bunların Anadolu cephesini bozarak, iç ihtilaflar yaratmalarına teşebbüsleri ihtimali varmıdır? Böyle yardımlara devama mani bir sebep varmıdır? Memduh Şevket Bey sebeplerini açıklamış ve Enver Paşa ve arkadaşlarına yardımda devam olunabileceği cevabını vermiştir.

6 — Buralarda eskiden beri Komünist adı altında faaliyette bulunan Doktor Fuat (Sabit) Beyin Anadolu hareketini —milliyetçilikten uzak göstermek şartıyla— programsız bir çoban hareketi olarak incelemeğe çalışması ve esasen komünistlikle de ilgisi olmaması itibarıyla, teşkilatımızla ilişkisi kesilmiştir. Sözü geçen kişinin sonradan Bekir Sami Beyin birkaç zaman ev-

velki bir fikir yoklamasına dayanarak kendisini Anadolu Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Rusya'daki elçisi olarak ilan ile bir de mühür kazdırarak, Azerbaycan hükümetinden dört milyon ruble talebine kalkışması durumunu çirkin bir şekle sokmuştur (*)

Rusya Şuralar Hükümetine temsilci olarak yollanılacak kişinin milli ayaklanma hareketinde mevki kazanmış, faal devrimciler arasından seçilmesi uygun olur fikrindeyiz.

7 — Teşkilâtımız Baku kongresinde (10 15 Eylül 1920) bir program ve teşkilât nizamnamesi (tüzük) kabulü ile parti haline geçtikten sonra memlekette hemen izliyeceği siyaseti saptamıştır. Türkiye Komünist Fırkasının (Partisinin) Büyük Millet Meclisi Hükümetini, emperiyalist devletlerle savaştığı müddet süresince bütün gücüyle desteklemeğe, savaş cephelerinde zaaf ve dağılmağa sebeb olacak her türlü aşırılıktan kaçınmaya karar verdiği gibi, zülüm ve iğtisaba karşı mücadele hislerinin halk sinesinde derinleşmesini sağlamak üzere Parti faaliyete geçmeğe lüzum görmüştür ki, bunun kanuni şekilde cereyan etmesi için Büyük Millet Meclisi Hükümetince gereken müsaadenin esirgenmiyeceği ümit edilmektedir. T.K.P. (Türkiye Komünist Partisi) hakkında mektubumuzu takdim eden yoldaş bilgi verecektir.

Emperiyalizm esaretinden ve Büyük Millet Meclisi hükümetinin bu yolda açılan devrim cephesinde şe-

(*) Bu pragrafta Mustafa Suphi yoldaş'ın Dr. Fuat Sabit hakkında söyledikleri, bu kişinin Mustafa Suphi'ye karşı olan düşmanlığının nedenlerini belirtmektedir.

ref mevkii tutmakta başarısını temenni ve saygılarımızı teyid eyleriz.

Türkiye Komünist Partisi
Merkez Hey'eti
Başkan: Mustafa SUPHİ
Sekreter : Ethem NEJAT

Helsinki, Yliopiston Kirjasto, Turcica-Russica

«Atatürk ve Komünizm» Rasih Nuri İleri (S: 202-206)

III

MUSTAFA SUHPİ'NİN ÖLDÜRÜLMESİ HAKKINDA İKİ YAZI

Konuyu kapatmadan önce iki belge daha sunacağız, bunlardan biri Suphi'nin gazetecilik ve Sinop sürgünü arkadaşı Refiî Cevat Ulunay'ın, Alemdar'da çıkan yazısı, diğeri Ahmet Cevat Emre'nin Enternasyonale yolladığı yazıdır. Bu kişilerden birincisi İttihatçılara karşı olduğundan sürgün edilmiş, milli mücadele sırasında hain Vahdettin'in tarafını tuttuğundan zaferden sonra 150'likler listesine sokulup yurt dışına sürülmüştür. Atatürk'ün ölümünden sonra da İnönü'nün çıkardığı Afdan yararlanarak yurda dönmüş, ölünceye kadar sağcı bir yazar olarak gazetecilik etmiştir.

İkincisi maceraları birçok kitapta anlatılan, Aydınlık yayınlarında «İdaî» takma adı ile: «Amele ve köylü Kitleleri Nasıl Fırka Teşkil Eder» broşürünü yazmış, sonradan da Atatürk döneminde Millet Vekili olmuş Türk Dil Kurumunda önemli görevler görmüştür.

REFİİ CEVAT ULUNAY'IN YAZISI

Evet, zavallı Mustafa Suphi! Nihayet yine onların, kurbanı oldu; yine onların hâin kurşunları ile ahret diyarını boyladı.

Birkaç gün önce şehrimizde fransızca yayınlanan bir gazete, Mustafa Suphi hakkında birtakım şeyler yazıyordu ki; biz bunu okurken kendimizi gülmekten kurtaramadık. Bu nedenledir ki, olayı tâ esaslı bir yerinden başlatarak ayrıncaları ile ortaya atmayı yararsız bulmadık... Bilinen bir gerçekdir ki; Mahmut Şevket Paşa olayında Sinop'a sürgün edilenler arasında Mustafa Suphi Bey de vardı. Bu «İfham» başyazarının kalemi kadar, yüreği, tabancası, bıçağı da söylerdi. Birgün Sinop'ta bir toplantıda bulunduğu sırada oranın Jandarma bölük Kumandanı olup sürgün arkadaşlarına karşı zülüm ve eziyetin en dehşetlilerini uygulamakla zevk alan Yüzbaşı Muhsin efendi'yi, her zaman elinden bırakmadığı ağır bastonuyla bir güzel ıslatmıştı.

Yine birgün aralarında geçen bir tartışma sonucunda sürgünlerden ve İstanbul'un ünlü onikilerinden Şeyhlili Mustafa ağanın kendisi ile birlikte sürülen oğlunu ağzından burnundan kama ile yaralamıştı.

Mustafa Suphi oniki arkadaşı ile birlikte Sinop'dan İstanbul'a gönderildikten sonra Muhsin yine eziyet ve incitmesini artırmış ve yine zülüm ve işkenceye başlamış iken onun yeniden Sinop'a iadesini haber alır almaz ne yapacağını şaşırmış, güç bir duruma düşmüştü.

Subhi ikinci defa Sinop'a sürülüşünün beşinci ayı sonlarında Kurmay Binbaşısı Nevres Bey'in hazırladı-

ğı kaçma tertibatına katılmış, merhum Bombacı Lütfü bey ile Ahmet Bedevî, Valide kıraathanesi müdürü Raşit beylerin dahil oldukları oniki arkadaşı ile bir gece büyük bir balık kayığına binerek Rusya'ya kaçmıştı, merhum Suphi ile yalnız Zeki Paşazade Bombacı Lütfü bey kalmış, diğerleri Mısır'a, İsviçre'ye, Fransa'ya ve s.ye gitmişlerdi.

Ne yazıktır ki, Mustafa Suphi belki istemiyerek Bolşevik cereyanına karıştı. Mütarekeden sonra Lütfü bey döndüğü halde kendisi buna gerek görmedi ve sürelice bolşevik ve komünistlerle birlikte çalıştı. Vakta ki, bundan onbeş ay kadar önce Baku'da Talat'ların, Enver'lerin, Cemal'lerin ve Bahattin Şakirlerin (*) de katıldığı bir kongre toplandı. Suphi bu kongrenin en önemli kişilerinden biri oldu. Ne Talat, ne Enver, ne Cemal ve ne de Bahattin Şakir merhuma karşı ağız açamadılar. Aksine tahkirlerine hedef oldular. Tabiyatıyla eski düşmanlıklarını tazelediler... Hatta (bu hisleri) şiddetlendi ve arttı.

Bu kongrede onların görüşüne katılan bulunmamıştı. Bu nedenle bütün nüfuzları da sarsılmıştı. Suphi sonradan, bundan dört beş ay kadar önce bazı arkadaşları ile birlikte Ankara'ya geldi. O zaman orası bolşevik akımlarına sahne olmak için en elverişli yerdi. Fakat olayın hiç olmazsa görünüşte gizli tutulması ve saklanmasına gerek olduğu içindir ki, Mustafa Suphi'nin Ankara'yı terketmesi kendisine tebliğ olundu. Halbuki

(*) Ulunay İttihatçılara karşı olan kininden hepsini birden Suphi'nin hakaretine tabi tutmak için kongreye sokmuş olacak, Suphi'nin Ankara'ya varışı da aynı kasitten ve belki bilgi eksikliğinden doğmaktadır, oysa örneğin Suphi'nin Sinop'a iki defa sürgün edilmesi ile Trabzon'daki olay hakkındaki istihbaratı çok daha doğrudur.

işin içyüzü bu değildi. Baku'da Talat'lara ve arkadaşlarına yaptığı muamelenin intikamı alınacaktı.

Mustafa Suphi biri kadın olmak üzere kendisi ile birlikte onüç kişiye erişen arkadaşları ile Ankara'yı terkederek Trabzon'a geldi. Esasen hazır olan tertibat onu ve arkadaşlarını elim hakaretlerle karşıladı. Üstü arandı ve ondaki iki adet tabancasını aldılar. Bu esnada çeşitli hakaretlere de hedef kıldılar. Bu tertibatın yönetiminin başında Trabzon kayıkçılar kâhyası Yahya reis vardı. Merkum (adı geçen ve âdi, bayağı anlamlarına) kendini haklı gösteriyordu. Sonunda olayı sona erdirerek bunları —hazırladıkları bir romorköre bindirerek— Batum'a sevketti. Bu lanetli romorkör de uygulama aracı idi. Nitekim Sürmene açıklarına vardığında içinde bilinmeyen silahlı kişiler bulunan diğer büyük bir romorkör üzerilerine rampa etti ve birçeyrek saat içinde hepsi öbür dünyaya gitti..»

(Dr. Fethi Tevetoğlu, Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faâliyetleri, Sa: 248-249)

B

AHMET CEVAT'IN RAPORU

Aziz yoldaşım Pavloviç,

29 Ocak'da Trabzon cıvarında vahşice denize atılmış olan yoldaş Suphi ile Türkiye Komünist Partisinin Merkez Komitesi üyelerinden dört kişi ve diğer 12 komünist yoldaşlar hakkında sizinle ciddi görüşmek istiyorum.

Kaybolan yoldaşlarımız hakkında epey zaman bilgi alamadık. Fakat sonra onların Trabzon burjuvazisi

tarafından elde edilmiş cellatlar tarafından öldürüldükleri anlaşıldı.

Tâ.. Erzurum'dan başlayarak bizim yoldaşlarımız aleyhinde gösteriler başlamıştı. Halka diyorlar ki (Rusya'dan gelmiş olan komünistler Bolşeviklerdir. Onlar dükkânları kapatmak için geldiler. Kimsenin almak ve satmak selahiyeti olmayacaktır. Sonra aramalara başlanacak, herkesin eşyası ve parasına el konulacaktır. Komünistler dinsizdir. Allaha inananları hapse atacaklardır. Din, ticaret ve özel mülkiyet bolşevikler tarafından yasaklanmıştır). (*)

Göstericiler arasında burjuvazi tarafından para ile elde edilmiş ve polis teşkilatı tarafından komünistler aleyhine yönetilmiş cahil kişiler çoktu. Bunlar bizim yoldaşlara hücum ederek taşlamışlar ve parça parça etmeğe kalkışmışlardır. Yolda bizim yoldaşlara kimse ekmek ve atları için yem satmıyor. Hükûmet ise bolşevikleri himaye rolünü takınmağa çalıştığını göstermek istiyordu. Komünistleri savunmak için hükûmetin tedbir aldığı yalandır. Bizim inanılır kaynaklardan aldığımız haberlere göre polisler halkı dükânları kapatmağa teşvik ettikleri gibi savunmasız kalmış olan yoldaşlarımızı taşlamak için halkı kışkırtmışlardır. Bu gibi hücumlara yoldaşlarımız dört veya beş şehir ve kasabada ma-

(*) Bu iddia ilginçtir, çünkü Ebulhindill Cafer'in bu konuda yolladığı sözümona komünist bildirilerinden birçok kitapta söz edilmektedir. Bak «Atatürk ve Komünizm», (Sa 225-227) Bu bilgi Erzurum valisi İttihatçı deli Hamit'in 16 Ocak 1921 günü Karabekir Paşa'ya yolladığı yazıdan alınmıştır.

Yolda kimsenin ekmek ve para vermediğinin bilinmesi de çok ilginçtir, çünkü bu konudaki vali Hamit Beyin telgrafları 171 yılında açıklanmıştır, (Bak: Belleten, No. 140) Sa: 40'da sözü geçen Rodoslu vali Hamit (Kapanlı) Erzurum valisi olmuştur.

ruz kalmışlardır. Fakat bu yoldaşlar en vahşi hücuma Trabzon'da uğramışlardır. Bunlar Trabzon'a gelir gelmez halk bağırıp ve çağırmış (*) ve kışkırtmalar altında limana sevk edilmişlerdir. Burada onların üzerinde bulunan birkaç tabancayı aldılar ve sonra zorla bir motora koyarak denize açıldılar. Bu motorun arkasından ikinci bir motor daha sahilden ayrıldı. Bu motorda silahlı adamlar vardı. Bizim arkadaşları bağladılar ve süngüleyip denize attılar. Ertesi günü her iki motor sahildeydi. Ve bunların tayfası herkese Türk Komünistlerinin denizin dibine gittiklerini anlatıyordu. Rusya Sovyet Cumhuriyeti temsilcisi, yoldaşlarımızı karşılamak istemiş, fakat vali buna mani olarak Temsilcinin evinden çıkmamasını emretmiş, aksi halde halk tarafından parçalanacağını bildirmiştir. Rus Temsilcisinin bu olayı Moskova ve Ankara'ya haber vermesi ve bizim yoldaşların cellatlar elinden alınmasına çalışması gerekirdi. Fakat yazık ki, o sırada Trabzon'daki Rus Temsilcisi cesur bir adam değildi. Trabzon'da bunun (Müdafaayi Hukuk) Derneği Başkanlık Divanı tarafından yapıldığı söyleniyor. Burada (Rusya'da) ise bu konuya ait daha bir karar alınmamıştır. Fakat artık susmak olanak dışıdır. En iyi ve cesur arkadaşlarımızdan 16 yahut 17'sini kaybettik. Bizimle aynı fikirde olup o cellatların cezalandırılmalarını istemelisiniz. Trabzon'a gelecek her komünistin öldürülmesine karar verilmiştir. Anadolu burjuvazisi barbarca yaptığı cinayetlerden sorumlu olmadığını gördüğünden, komünistleri şiddetle takibe devam ediyor. Cellatlar tarafından öldü-

(*) Trabzon'a geliş ve konsolosun evinden çıkartılmaması ise Mahmut Goloğlu'nun sunduğu bilgilerle çelişki halindedir. Konunun politik değerlendirilmesi için Bak: «Atatürk ve Komünizm» R.N. İleri.

rülmüş olan bizim en değerli yoldaşlarımızı savunmayı üzerinize alacağınızı ümit ederim. Komünist Selamları ve hürmetler.

Ahmet Cevat
Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi
Harici Büro Üyesi

(Gologlu, Cumhuriyete Doğru 1921-1922, Sa 398-399.)

IV

ETHEM NEJAT'IN EĞİTİM HAKKINDAKİ RAPORU

Kurtuluş Dergisinde Ethem Nejat'ın yazdığı yazıları (1919-1920) KURTULUŞ adlı derlemede yayınlamıştım. Kendisi hakkında İ. Hakkı Tonguç'un : «Canlandırılan Köy», 1947. kitabında geniş bilgi vardır.

Tonguç «Meşrudiyet döneminde öğretmen yetiştirme işine ve ilk öğretimin yeniden düzenlenmesine etki yapanlardan biri de Ethem Nejat'tır. Bu zat Manastır, Bursa, İzmir darülmualiminlerinde müdürlük yapmış.. önemli eserler bırakmıştır... üzerine parmak bastığı meselelerin çoğunu.. başında bulunduğu öğretmen okullarında veya Maarif müdürlüğü yaptığı yerlerde uygulamıştır...

Ethem Nejat 1911 yılında İzmir'de, öğretmen okulu müdürü iken Aydın (İzmir) Vilayeti için hazırlayarak bu meclise verdiği raporunu, (Terbiyei İptidaiye İslâhatı) adlı küçük bir kitap halinde yayınlamıştır. Bu eserde ilköğretimi ilgilendiren önemli konuların çoğunu ele alarak ve bizim memleketin gerçekleri gözönünde

tutularak incelenmekte, dokunulan her sorun için islâh çareleri gösterilmektedir.», dedikten sonra Ethem Nejat'ın öğretmen yetiştirme sorununu «ilköğretimi, halk eğitimini ilgilendiren fikirlerini Türkçeleştirerek şu şekilde özetlemeği faydalı buldum.» diyor, sözü kendisine bırakalım ve Ethem Nejat'ın raporunun özetini verelim

●

1. — Vilâyetin maarifini islâh için her şeyden evvel öğretmenleri düşünmek gerekir. Vilâyette üç nevi ilkokul vardır: 1) Hiç bir mektep görmeden yetişmiş olan ehliyetnameli öğretmenler, 2) Eski darülmuallimin (öğretmen okulu) ve lise mezunları, 3) Yeni darülmuallimin mezunları. Bu sene darülmuallîminden çıkacak dört senelik öğretmenler vardır ki, bunlar tabiî, şartları en iyi olanlarıdır... Bir ve iki numaralı öğretmenler arasında o kadar büyük fark görmemelidir. Bunlar içinde öyleleri vardır ki, bir mektepte bulunması fayda yerine zarar vermektedir. Bu gibileri öğretmenlikten uzaklaştırmakla hiç bir şey kaybedilmez...

Eski hocaları islâh için bir aylık, iki üç haftalık eğitimin bence faydası yoktur. Bunu tecrübelerle anladım... Bu gibi öğretmenleri, takım takım merkeze getirtip okutmak üzere bir senelik ve altı aylık yatılı öğretmen dersaneleri açmalıdır... Öğretmenler iki açıdan tamamlanmalıdır : 1) Eğitim, 2) Ders...

Pratik ve tatbikî olmak ve düşünceyi, bütün kuvvetleri, faaliyete getirmek şartile ders programı şöyle olmalıdır: 1) Türkçe: Güzel okuma, yazı, sade kompozisyon, çocuk edebiyatı, 2) Din bilgileri, 3) Çocuk eğiti-

mi fennî ve öğretim usulü. (Büyük nazariyelerle ve felsefe konuları ile vakit geçirmeyip çocuk ruhu tanıtılacak ve çocuk eğitimi gösterilecek...) Öğrendikleri tarzları tatbik için öğretmenlere nümune dersi gösterilecek. 4) Geometri ve aritmetik. (Gayet pratik ve çevik). 5) Ziraat (Teorik bilgilerden ziyade pratik fikirler ve ziraat işleri ve mükemmel tatbikat). 6) Osmanlı tarihi, (Türk ve islâm tarihi kuvvetlice, genel tarih kısaca). 7) Coğrafya (Osmanlı ve genel). 8) Beden terbiyesi (Mükemmel ve her gün). 9) Elişleri, resim (bunların terbiye vasıtası olarak kullanılmaları.) 10) Teknik, medenî ve kanunî bilgiler. 11) Müzik (Eski hocalara müzik öğretmek mümkün olamaz. Yalnız ağızdan bazı yavan şeyler öğrenebilirler). Eski öğretmenler tahsilden sonra bir imtihana tâbi tutulmalı ve kazananlar eski okullarına gönderilmelidir.

II. — Yeni darülmuallimin mezunları için de çalışmak lâzımdır. Onları yetiştirmek maksadiyle şu vasıtaları hazırlamalıdır : 1) Kitaplar, gazeteler. 2) Ziyaret ve seyahatler. 3) İyi müffetişler. 4) Öğretmen kongreleri.

Köy ve ilkokul öğretmenlerinin fikirlerini açacak ve bilhassa onların işlerine yarayacak terbiyevî, sıhhî, zirai, sosyal, millî kitaplar bastırıp öğretmenlere parasız göndermelidir. Bunun gibi Vilâyet, öğretmenlere mahsus neşredilen bir veya birkaç gazete ile mukavele yapıp muntazaman Vilâyet öğretmenlerine yollanmalıdır. Bütçe müsait ve uzman kimseler bulunduğu takdirde her ay bir eğitim ve öğretim dergisi yayınlayarak göndermek de doğru olur...

Zaman zaman, öğretmenleri muhitçe, parlak bir yere toplayarak mektepleri, fabrikaları, tezgâhları, tiyat-

roları, medeniyet eserlerini ziyaret ettirmelidir...

Maarifi kökünden islâh için, ilkokul öğretmenleri kadar müfettişlere de şiddetli ihtiyaç vardır... Bunun için müracaat edilecek tedbirler: müfettiş olacakları, üç veya dört senelik darülmuallimlerin mezunu arasında çalışkanlığı, sebatı, mesleğe muhabbeti, iradesi, konuşma kabiliyeti ile sivrilen ve bir müddet köylerde, kasabalarda başarılı hizmet gören gençler arasından seçmek.

Bu gibileri bir müddet (darülmuallimin meslek kurslarında) bulundurduktan ve ayni zamanda bir ecnebi dili öğrenmeye başladıktan sonra Avrupa'ya göndererek bir pedagoji okuluna devam ettirmek... Müfettiş adayı, pedagoji okulunu bitirdikten sonra bulunduğu memleket Maarif nezaretinin müfettişleri emrinde bulundurarak pratik kazandırmak.

Öğretmen kongrelerinin sık sık toplanmasına malî ve mânevî bakımlardan yardım etmek. Kongreler yalnız bir merkezde değil, her sene bir kasabada hattâ köylerde toplanmalıdır...

Kongrelerin üzerlerinde çalışacakları konular şunlar olabilir: 1) Bilgi, meslek ve milliyet konferansları, 2) Eğitim ve öğretime dair tartışmalı nutuklar, 3) Bütün öğretmenler tarafından örnek dersler, 4) Öğretmenin tatbikte başarı gösterdiği eğitim tarzları ve keşifler hakkında haberler ve nutuklar, 5) Ahlâkî ve estetik terbiye, Vilâyetin sosyal ve sağlık hayatı hakkında fikir alışverişi, 6) Okul kitapları üzerinde tartışmalar ve bunların seçilmesi, 7) Ziyaretler.

III. — Etem Nejat'ın öğretmen yetiştirme ve öğretmen okulları hakkındaki ana fikirlerine geçmeden önce ilköğretim kurumlarına ve ilköğretim kavramına

ait düşüncelerini incelemek, ilköğretimden ne anladığını bilmek lâzımdır. Şimdi, yine yukarıda adı belirtilen kitabından alınmış şu parçalarla bu noktayı aydınlatmaya çalışalım :

1 — Biz ilköğretimi şu maksatlar için kurmalıyız: 1) Halkın kültür seviyesini yükselterek ona bir düşünce, bilhassa keşif ve yaratma vasıflarını vermeliyiz. 2) Halka milliyet hissi telkin edilmelidir. 3) Genel dersler, bilgiden ziyade kabiliyetleri ve hassaları bilhassa iradeyi eğitmelidir. 4) Halkı ziraate bağlı kılmalı ve köylülere, köy hayatını medenîleştirecek hisler aşılanmalıdır. 5) Halka tasarruf zevki verilmelidir. 6) Halkın insanlık hislerini çoğaltmalı, ona sorumluluk hissi aşılamalıdır. 7) İlkokullarda, köylerden başlayarak memurluk düşüncesini yoketmeli; millî mefkûrenin feyzi sayesinde yükselmek ve gayeye doğru ilerlemek için gereken kuvvetleri vermek noktaları üzerinde durulmalıdır.

Yukarıda belirtilen hususlar kız ve erkek okullarında aynen tatbik edilmelidir.

2 — İlkokullarda Beden terbiyesine çok önem verilmeli, bu ders vasıtasıyla şu hasletler gerçekleştirilmeli Sıhhat, cesaret, girginlik, moral ve askerlik...

Vilâyetin gayet iyi ve hususî terbiye edilmiş bir beden terbiyesi müfettişi olmalı, bu müfettiş köy köy gezerek yukarıki maksatları temin eden beden hareketlerini öğretmenlere talim etmelidir...

İstediğimiz amaçlar için şu hususlar programda yer almalıdır: 1) İsveç jimnastiği ve terbiyevî mektep oyunları, 2) Askerî talimler ve atış, 3) Harp oyunları, 4) İzcilik, 5) Yarışlar, sporlar, eski türk sporları, 6) Bahçe işleri, elişleri, fennî ve terbiyevî gezinti ve yürüyüşler...

Her sene mektepler arasında müsabakalar tertip
lıdır. Kaymakam, Maarif Meclisi âzaları, büyük
ar, esnaf buraya davet edilmeli, kazananlara
önünde mükâfatlar verilmelidir...

Kız mekteplerinde beden terbiyesini ihmal etmek günahtır. Kız öğretmenleri merkeze toplayıp onlara jimnastik öğretmelidir. İstanbul'dan, Avrupa'dan, Amerika'dan nereden bulmak mümkün ise oradan kadın jimnastiklerinde uzman bir kadın bulup gezici beden terbiyesi öğretmenleri veya müfettiş tayin edilmelidir.

3 — Köy öğretmenleri mutlaka iyi ziraat bilmelidirler ki, çocuklara ziraat hakkında kesin fikirler ve kanaatler verebilsinler; köylülere de yeni ziraatı öğretebilsinler...

Bugünkü ilköğretim programının ziraat faslı pek mükemmeldir. Yalnız programın güzel olması maksadı temin etmez. Vilâyetçe düşünülecek şeyler var ki, asıl onlar işi meydana çıkaracaklardır: 1) Programı tam bilgi ile tatbik edecek öğretmen, 2) Tatbikat ve ameliyat sahası ve vasıtaları...

Her ilk okulun mutlak bahçesi olmalıdır. Bahçesiz okul yapma zamanı çoktan geçmiştir. Hele köy okullarına büyük bahçeler vermemek en büyük ihanettir.

Bir İlkokulun bahçesi başlıca şu kısımlara ayrılır: 1) Her öğrencinin sorumlu olarak çalıştığı şahsî bahçesi, 2) Öğretmenin bahçesi ki, bu köyün örnek tarlası demektir, 3) Umumî tarla ve bahçe ki, herkes nöbetle çalışır, 4) Hususî kısımlar.

Her sene, okul tarlalarının muhtelif kısımları arasında müsabakalar yapılmalıdır. Hattâ öğretmen bahçeleri de müsabakaya girmelidir. Hangi bahçe iyi ise

mükâfatı onun sahibine vermelidir...

İlk okullarda ziraat ve öğretmenlerde tarımsal bilgi derken darülmuallimin ve darülmuallimatlarda ziraat terbiye ve tedrisatını unutmak pek tedbirsizlik olur... Ziraat tedrisatı için darülmuallimine, çalışma ve tatbikat sahası hazırlamak lâzımdır. Bu maksadı gerçekleştirmek (âlet ve araziye) sahip olmakla mümkündür. Halbuki ne bugünün ne de yarının darülmuallimini için bu mühim esaslar düşünülmüyor. Hattâ hiç bir yerde!...

Darülmuallimat, (*) hamdolsun, İzmir'de açıldı... Yazık ki burada da ziraat dersi yoktur... Macaristan, Belçika, Fransa gibi memleketlerde kadınlar için ziraat mektepleri bile varken bizim darülmuallimatımızda —bu koca ziraat dünyasında— ziraat dersinin olmaması doğrusu büyük bir kusurdur...

4 — İlk öğretim nizamnamesi, ilk okulları altı sene üzerine kurup üç devreye ayırıyor. Bu teşkilât orta mekteplerini de ilk mektepleri içine sokuyor ki, pek güzel ve doğrudur.

Uzmanlık ilk okulları bu gibi altı senelik okullarda teşkil edilir. Mahallin ihtiyacına göre tahsilin son iki senesini diğer dersler imkân nisbetinde okunmakla beraber pratik ve teorik uzmanlığa (meslek bilgilerine) ayırmalıdır. Meselâ bu vilâyette ihtisas ziraat, san'at ve ticaret olur. Ziraatte yer yer değişir: Meselâ bağcılık ve şarapçılık, bahçecilik ve incircilik, genel ziraat, demircilik, balıkçılık, teknik...

Memleketimizin kasabalarında, kaza merkezlerindeki ilk okullardan bazılarını böyle teşkil eylemelidir...

(*) Kız öğretmen okulu.

Uzmanlık okulları için laboratuarlar atölyeler vücuda getirmelidir. Birden bir çok okulu ayni hale getirebilmek hayal olur. En yakın bir zamanda işe başlamalı ki, derece derece muvaffakıyet elde edilsin.

Bugün, bu gibi uzmanlık okullarında öğretmenlik edecek istediğimiz nitelikte bir adam bulamayız. Her şeyden evvel buralarda daha doğru tâbir ile yüksek ilkokullarda öğretmenlik edecek kimseleri yetiştirelim.

Yeni darülmualliminden mezun öğretmenler için icabına göre iki senelik, bir senelik, altışar aylık uzmanlık kursları açılmalıdır. Uzmanlık öğretmen okuluna en az bir sene öğretmenlik yapanlar kabul edilir...

Bunun için Aydın (İzmir) vilâyetinde merkez ilkokul darülmualliminden başka, ondan büsbütün ayrı olmak üzere, uzmanlık elde edilmesi gereken bütün dersler, kurlar burada açılmalıdır...

5 — Memleketimizin her tarafı gibi İzmir vilâyeti de yatılı ilkokullara pek muhtaçtır...

Bunların gayesi hiç bir vakit liselere öğrenci, kaza merkezi yazı kalemine stajyer yetiştirmek olmamalıdır. Yatılı ilkokulların ruhu bizde ziraat, daima ziraat olmalıdır...

Pratik düşünülecek ve gayretli muallimler tedarik edilecek olursa, bizde ilkokulları pek kolay açabileceğimize kanaat ederiz. Fakat bir Amerikalı gibi pratik olmayıp müşkülpesent ve müteredditbir Şarklı kafası ile düşünürsek şüphesiz vereceğimiz karar «olamaz» dan başka bir şey değildir...

Öğrencinin çalışacağı tarlayı, mutlaka her köyde mevcut olan vakıf tarlalardan seçmelidir. Bu olmazsa icarla da tutulabilir. Köylü büyüklerinin hamiyyetleri-

ne baş vurularak bir miktar arazi de elde edilebilir. Köyler civarında ekseriya sahipsiz, işlenmemiş tarlalarda da vardır. O halde açık bir göz, her zaman tarla bulabilir...

Yatılı ilk ziraat okullarının programlarında şu derslere yer verilmelidir: 1) Din bilgisi ve Kur'an, 2) Türkçe, 3) Ziraat ve ziraat sanatları, 4) Hesap ve defter tutma usulü,) 5) Resim ve hendese, 6) Tarih ve coğrafya, 7) Medenî bilgiler, 8) Müzik, 9) Elişleri ve askerî talim.

6 — Memleketimizde kızlara mahsus bir eğitim ve öğretim, daha teşekkül edememiştir. Şimdiye kadar, erkek ve kız okulları arasında fark, hiç yok denilecek kadardı. Kız ilk ve orta okullarında çıkan küçük hanımlarımız hep evlerin birer süslü hanımı olup kalıyorlardı... Okula gitmekle kızlarının işgüzarlıklarının kaybolduğunu gören anneler mektepten soğuyorlardı. Hakları da vardı...

Memleket baştan aşağı çiftçi ve ziraat sanatçısı olduğundan kızları da ayni maksada hizmet edecek karakterde yetiştirmeliyiz. Kız orta öğretimi ile iyi kurulmuş kız ilk okulları yavaş yavaş (Ziraat ve ev kadını okulu) haline getirilmelidir. Kız okullarının en büyük vazifesi: öğrenciye köyleri, tarlaları, kırları, doğdukları evi, ziraat işlerini sevdirmektir...

Bu okulların programları biraz müstakil ve pratik olmalıdır. Hiç bir vakit İstanbul'un kibar mahallesindeki bir okulun programı, Akhisar İlçesi veya Kınık nahiyesi Kız Okulunun programı biribirine benzeyemez...

Kız okullarına öğretmen yetiştirmek üzere açılan darülmuallimat programı, tıpkı darülmuallimînin programlarına veya kız orta okulları programına veya

İstanbul Kız Öğretmen Okulu programına benzeyecek ise hiç şüphe etmiyelim ki, Anadolu kız okulları, aile ve iktisat hayatımızı islâha kat'iyyen yaramıyacaktır. Eğer bu tarzda hareket edecek olursak kasabalı, köylü, kızları da; şehirlerin cici, süslü, titiz hanımları haline getireceğiz ki, bu vechile memleket için büyük bir cinayet irtikâp etmiş olacağız...

Eski kız öğretmenleri de kendi hallerine terketmek hiç muvakıf olamaz. Onlar da yukarıda, erkek öğretmenler için söylenen şekilde kurslara tâbi tutarak yetiştirilmelidir. Bugünkü gayesiz, fikirsiz kız öğretmenleri istediğimiz tarza getirmezsek onlardan fayda yerine zarar göreceğiz...

Darülmuallimatın bu kısmı için lâzım olan bir kaç kız öğretmeni Macaristan'dan getirtmek pek muvafık olur...

Darülmuallimattan iyi kız öğretmenler yetiştirildikçe, içlerinden en iktidarlı olanları ayırarak (gezici kadınlık okullarına) tayin etmelidir...

7 — Vilâyet maarifini islâh gropramını çizerken halkı aydınlatmak başlıca bir madde olmalıdır. Çünkü halkın öğretimiyle çocuğun eğitimi arasında gayet sıkı münasebetler vardır. Halk cahil, muhafazakâr, adetlere ve batıl inançlara bağlı oldukça memlekette ne iyi aile muhitleri, ne fevkalâde ilerileme özleyen umumî muhit vücuda gelmiş olamaz...

Halkin terbiyesi için şu tedbirler alınabilir

1) İlköğretim müfettişlerine konferanslar verdirtmek...

2) Sinema ve projeksiyondan faydalanmak. (Gece.)

3) Seyyar halk okulları açmak.

4) Halk terbiyesinde müzik, tiyatro, bahçe, müze, ihtifal, gezinti, sergi, koşu, okul bayramları, ağaç bayramı, spor müsabakaları, yürüyüş, umumî sinema gibi vasıtalardan faydalanmak.

Vilâyetin mühim merkezlerinde eğitim ve öğretim müzeleri vücuda getirmek pek lâzımdır. Şimdilik İzmir, Aydın, Manisa, Denizli, Kasaba, Akhisar vesaire gibi yerlerde tesis edilebilir.

Bu müzelerin plânına göre şu daireleri bulunacaktır: 1) 300 - 500 kişilik anfiteatr salon, 2) Sahne ve sinema, 3) Özel kimya ve genelkimya lâboratuarları, 4) Özel ve genel fizik lâboratuarları, 5) Kitaplık, 6) Tabiat, ziraat ve sanayi eşyasını teşhire mahsus salonlar, 7) Beden terbiyesi salonu, 8) Öğrenci için banyo dairesi, 9) Elişleri dairesi, 10) Oyun alanları, 11) Memur odaları ve yatakhaneler, 2) Spor meydanları. (Bunlar müzeden ayrı da olabilir).

8 — Bir Hükûmet kadar büyük olan bu vilâyetin ne yazıkdır ki eğitim ve okul işleriyle uğraşacak kâfi miktarda aydın insanları yoktur. Vilâyetin bütün okullarına yön, hayat tarzları gösterecek bir düzenleyici kuvvet, bir dimağ lâzımdır...

Vilâyetin aydın zümresi öyle şahıslardan oluşmalı ki her biri bir bilim şubesinde hakikaten uzman olsun, her biri bir ecnebi dilini hakikaten iyi bilsin. Bu aydın zümreyi darülmuallîminde toplamalıdır. Bunlar orada geleceğin öğretmenlerini yetiştirmekle beraber vilâyet genel maarifinde, milli terbiyesinde sözüne güvenilir, sözü dinlenilir istişare heyeti olsun. Vilâyet terbiyevî hayatını ilgilendiren her hususta onların oy ve kararlarına müracaat edilsin. Darülmuallîminde her ihtiyaçları temin

edilen, hattâ her birisine küçük, küçük ailece ikamete mahsus evler tahsis edilen bu zatlar bütün vakitlerini tetkik, tetebbu, mütalâa ve seyahat, tatbikat ile geçireceklerdir. Zaman zaman halka, gençlere darülmuallimlerin salonunda veya okul müzesi salonunda verilecek bilimsel sosyal teknik konferansları bu aydın zümre idare eyleyecek, cıvar öğretmenlerine gönderilecek yazılı konferans ve kitapları yine onlar vücuda getireceklerdir.

Bu aydın zümre nasıl yetiştirilir?.. Avrupa'ya Amerika'ya her nereye olursa olsun, tahsil ve incelemeye adam gönderilmekle...

Şimdi gönderileceklerin hangi fenleri tahsil etmesi icabedeceği bahsine gelelim Bunun için her şeyden evvel, vilâyetin ihtiyaçlarını düşünerek şöyle bir karar verdim 1) Bir veya iki kişi çocuk terbiyesi tahsili için İngiltere veya Amerika yüksek okullarına gönderilmeli. 2) Bir kişiye bilhassa okullarda ziraat tahsili meselesini Amerika ve İngilterede tedkik ettirmelidir. 3) Bir kişiyi çocuklara ziraat öğretimi meselesini tahsil etmek üzere Macaristan'a göndermelidir. 4) Fizik, Kimya ve Tabiat bilimleri için İngiliz ve Alman Üniversitelerine yeterli miktarda öğretmen yollamalıdır. 5) Beden terbiyesi ve elişleri için İsveç'e birer kişi göndermeli; bunlara diğer Avrupa memleketlerinde staj yaptırmalıdır. 6) Tarih ve Coğrafya, Matematik tahsili için iki kişiyi Alman Üniversitelerine göndermelidir. 7) Resim ve müzik için İtalya'ya birer zat yollamalıdır.

IV. — Öğretmen yetiştirme meselesine gelince

a) Okul binalarının terbiye ve alışkanlıklarla pek büyük alâkası vardır. Okul yalnız ders okutmağa, malûmat vermeğe vasıta olmuş olsaydı, binanın o kadar

ehemmiyeti yoktur... Okul, öğrenciye temizliği, kendine bakmayı, insan gibi yaşamayı öğretecektir. Okul intizamı, düzeni, zevk hissini talim eyleyecektir...

Darülmuallimin binalarının yapılması şartları olarak şahsî hiç bir fikir beyanı lüzum görülmiyerek Garp uzmanlarının fikirlerini burada sıralıyorum: 1) Darülmuallimler mutlaka idare ve sağlık şartlarının hepsine uygun olarak yapılmalıdır, 2) Darülmuallimin binalarını şehirlerin içine kurmak doğru değildir: 3) Okul geniş araziye sahip olmalı, açık hava eğitim ve öğrenimi tatbik olunabilmeli ve okunan zıraat dersi toprak üzerinde, alet ve edevatla pratik ve açıkça verilmelidir, 4) Okulun sınıflarından başka mütalâahane, kütüphane, teneffüs salonları, jimnastikhane, tuvalet ve ders salonları bulunmalıdır, 5) Öğrencilere ve öğretmenlere mahsus kimya lâboratuvarları ile fizikhane, tarih tabii, ziraat ve sanai müzeleri ve elişleri dershaneleri tamam olmalıdır. 6) Her öğretmene mahsus okul civarında evler, müstakil küçük evler inşa edip öğretmenlere verilmeli. 7) Darülmuallimin içinde mutlaka uygulama okulu bulunacaktır...

b) Okuldaki hayvanlara iyi bakmak, tarlaları sürmek, okul çiftliğini temizlemek, ziraat nöbetine giren öğrencinin görevidir.

c) Darülmualliminlerin terbiye ile ilgili işlerini şahıs, arzu ve kanun değil, pek büyük bir fen tayin eder. Eğitim programını, talim ve tedris fenninin istekleri, ruhî ve içtimaî ihtiyaçlar ile orantılı olarak islâh etmek, Maarif vekaletinin vazifesidir.

d) Darülmualliminlere öğretmen tayin edilecek talim heyetinde fazla bir meziyet, talim ve tedris hüneri aranmıyor...

Yüksek okul mezunlarından biri, orta öğretim okullarına öğretmen olursa, yüksek maaş alıyor. 1000 - 1500 kuruş; aynı okuldan mezun biri, darülmuallimine öğretmen olunca 500 1000 kuruş alıyor. İdare Heyeti de böyledir...

Darülmualliminlerde bazı dersler var ki, maaşları 100 - 200 kuruş arasında. Meselâ, müzik dersi!.. Bu maaşla darülmualliminde öğretmenlik yapacak kimse ancak bir tekke ilâhicisidir!.. Elişleri dersi de böyle...

Vilâyetin beyni, darülmuallimindir. Darülmuallimin beynini de öğretmenleri teşkil eder. Onların günlük geçim sıkıntısı çekmeden refahla yaşamalarını, kitap alabilmelerini, tecrübe ve tetkik seyahati yapabilmelerini temin için zaruretten kurtarılmaları gerekir.

e) Yeni darülmuallimin mezunlarından nasıl istifade edilir? Bu, öyle bir mesele ki, ilköğretim mevzuu kadar önemli...

Vilâyet darülmualliminlerinin tahsil seviyesi gittikçe yükseliyor...

Bugünkü darülmualliminlerden çıkacaklar onlara gösterilen derslerin konularına mümkün olan tatbikatı ile vakıf olmakla beraber çocuk ruhiyatı, pedagoji, öğretim usulü, terbiye tarihi gibi öğretmenliğe mutlaka gerekli meslek fenlerini bilecek ve uygulayacak olanlar onlardır.

Orta tedrisat baş öğretmenliklerinde altı senelik ilkokul müdürlüklerinde ya eski darülmuallimlerden veya liselerden çıkmış (pedaloji) den ve öğretim fenninin yeniliklerinden haberi olmıyan kimseler bulunuyor...

Şimdi yeni darülmualliminden bir çok bilgi ve hü-

ner kazanarak çıkan, talim mesleğine istekli genç öğretmenleri, bunların idaresine mi vereceğiz?..

Eğer bu akılsızlık yapılırsa nitelik itibariyle memleket hiç bir öğretmen kazanmamış olur. Eskiler terbiye sanatının ve öğretimin cahili oldukları için genç öğretmenlerin bildiklerini tatbik etmelerine mâni olacaklar, belki bazıları mâni olamıyacaklarsa da taraftar bulunmıyacaklardır. Terbiye ilmi bugün öyle müstesna bir mevki almıştır ki, dünkülere pek güç gelen, kabahat addedilen şeyler bugün terbiye vasıtası ve kuvvetidir. Yeni öğretmenini tüm hayatı dağdağa ve arkadaşlarına dert anlatmamakla geçecektir...

Yeni darülmuallimin mezunlarından istifade temini için şu şartlara mutlaka riayet edilmelidir: 1) Onları eski öğretmenlerin maiyetine kat'iyen göndermemeli, 2) Bunları okullarda ikişer, üçer olmak üzere bir arada göndermeli, 3) Âmirlik mutlaka kendilerinde olmalı...

Bir genç öğretmen kasaba, köy, köycük köy, her neresi olursa olsun, hizmet etmek için okuldan bir fedakârlık hissiyle çıkıyor; o nefsini istikbalin, koruyucularına, terbiyeye ihsar ve feda eylemiştir. Fakat ister ki, yolları açık olsun; engellerle uğraşıp vakit kaybetmesine, aşamalar almasına engeller yaratılmasın... Hem dert ve engel, hem uğraşmakla yol alınmaz!...»

İ. HAKKI TONGUÇ DİYOR Kİ

Etem Nejat'ın, «Her vilâyetçe tatbiki mümkündür», kaydiyle yazdığı raporun içinde geçen fikirlere göre o, ilk öğretim meselesini parça halinde alarak, bu-

nun bir kısmı üzerinde durmamıştır. Meseleyi bütünü ile incelemiş, pedagoji prensiplerine ve memleketin o zamanki durumuna, zihniyetine oldukça uygun düşecek bir program taslağı hazılamak istemiştir. Üzerlerinde önemle durduğu problemler şunlardır 1) İlk öğretim işini devletleştirmek ve demokratlaştırmak. 2) Kitap bilgisi ve ezberciliğe önem veren ve hayata kapılarını kapamış olan ilkokullarla öğretmen okullarını hayata bağlı kurumlar haline getirmek. 3) O zamanın okullarına hâkim olan bireyci eğitim amaçlarını toplumcu eğitimi sağlayacak şekilde değiştirmek. 4) İslâmlık ve osmanlılık inançlarının baskısı altında hayat telâkkisi kısırlaşmış olan okullarda milliyetçilik, türkçülük, hattâ turancılık ilkeleri sayesinde heyecan uyandırarak hayat anlayışını değiştirmek. 5) Okul ve öğretmen üzerine çevrenin dikkatini çekerek eğitimin değerini arttırmak. Onun bütün teklifleri bu ana ilkeleri gerçekleştirmek için, gereken vasıtaları ele geçirmek amacını güden isteklerdir.

Raporunda, vilâyetin nüfusu, bu nüfusa göre okur yazar nisbeti, tahsil çağındaki çocuk sayısı, bunların bulundukları kasaba ve köylerin durumu, çalışmakta olan öğretmenlere nazaran Vilâyetin öğretmen ihtiyacı, bütçesi, bunun artma imkânları gibi esaslı meselelere dokunulmadan mütalâa yürütmektedir. Buna rağmen yeni, diri ve çok canlı fikirler ve teklifler ileri sürmektedir.

Ethem Nejat'ın bu raporda el koyduğu fikirlerin bir kısmı, bilhassa genç öğretmenler vasıtasile memlekete yayıldı. Onun İzmir için tavsiye ettiği işlerin bir kısmı başka vilâyetlerde de imkânlarla mütenasip olarak tatbike başlandı. İzcilik hareketleri, idman alanlarının kurulması, öğretmenlere mahsus meslekî kitaplar vücuda

getirilmesi, okul spor bayramları, öğretmen toplantıları, öğretmen yetiştirme kurumlarında resim, elişleri, müzik derslerinin uygulanması, diğer derslerde de ders vasıtaları kullanılarak, tecrübeler yapılarak ders gösterilmesi, ziraat işlerine önem verilmesi gibi.

O, aynı zamanda (Terbiyevî yeni fikir) adlı bir dergi çıkararak pedagojiye ait düşünce ve deneylerini bu vasıta ile meslek mensupları arasına yaymaya çalışmıştır. Etem Nejat, Meşrutiyet devri eğitiminin gelişmesine, eğitime Batı uygarlığı zihniyetine göre bir şekil verilmesi meselesine en çok hizmet edenlerden biridir.

Burada şu nokta üzerine dikkati çekmeyi faydalı buluyorum Ethem Nejat, yukarıki satırlarda belirtilen fikirlerini yayınladıktan 30 küsür yıl sonra, bâzı pedagok taslakları ortaya çıkarak, onun Batıdan getirdiği fikirlerden bir kısmı için: «Bunları biz bulduk veya filân büyük Türk pedagogu buldu» gibi sözlerle bilimsel hakikatları inkâr edecek kadar ileri gitmişlerdir. Esasen bu paylaşılamıyan fikirleri bulanlar, dünya ölçüsündeki büyük eğitkenlerdir. Bunların satıcılığını yapmak isteyenlerin, kendi malları imiş gibi satmaya kalkmaları bilenleri aldatamaz. Malın cinsini farkedemeyecekleri, belki.

Etem Nejat, pedagoji tarihimizin dönüm noktasında gelen, eski okulu, yeni okula çevirmek için sağır ve kör bir muhitin içinde okuldan okula, köyden köye koşan, en ıssız şehirlerimizde idman şenlikleri, okul bayramları ve müsamereleri, toplantılar, konferanslar vasıtasile hareket yaratan, yeni okul binaları yaptıran, öğretmenler arasında tesanüt yaratan bir eğitkendir.

ETHEM NEJAT
BUGÜNKÜ İLKOKULLARIMIZ

Hükümet ilkokulların yönetimini başından atmak istiyor. Burjuva gazeteleri de bir takım şekiller göstererek bu hareketi uygun buluyorlar. *Vakit* gazetesi ilkokulları cemaat örgütüne vererek yönetilmeleri gerekliliğini ortaya sürüyor. Birçok eşraf ve resmî mahfiller de ilkokul öğrencilerinden ücret almayı düşünüyorlar. Ortada halkın hakkına müthiş bir tecavüz varken dünya susuyor...

Toplumun bugünkü yönetim biçimine göre yalnız ilkokullar proletaryanın okullarıdır. Toplumun diğer orta ve yüksek okullarından proletaryanın yararlanması pek az imkân içindedir. Ortaokula girmek için elindeki «az imkân» da son günlerde halka yeni bir zarar daha doğurmak üzere kaldırılmış ve dar bir alanda sınırlandırılmıştır.

Proletarya memlekette en çok çalışan, bütün üretimde en ziyade faaliyeti geçen ve memleketin genel imar ve refahında yalnız kendisinin emek meyvasından faydalanılmakta bulunan sınıflardır. Şehirlerin debdebesi, eşrafın huzur ve refahı, ilim ve fennin burjuvaziye bugünkü şeklinde fayda sağlaması ancak çalışkan, ve cö-

mert ve müsamahalı proletaryanın, zavallı işçi ve çiftçinin emeği ve çalışması sayesinde mümkün oluyor.

Büyük çiftlik sahibi ambarına binlerce kile hububat yığıp biriktiriyorsa, zengin fabrika ve değirmen sahibi mamullerinden her yıl muamelesini şaşılacak bir surette genişletiyorsa, zengin tacir Doğuya Batıya el uzatacak kadar nüfuzlu olmuşsa, irat ve akar sahibi yorulmadan ve kımıldamadan her yıl yaşamasına yeni bir mutluluk katabiliyorsa kesin olarak muhakkak ve iman etmek gerek ki bunlara proletaryanın yorulmak bilmez, durmaz, dinlenmez çalışması sayesinde kavuşuyor.

Proletarya (...) canı ve malı ile memlekete en büyük vergiyi vermekte iken onun en çok muhtaç olduğu maarif gıdası ondan bin türlü kayıtlar, ve burjuva entrikalariyle esirgeniyor... (*)

Maarifin ilerlemesinde ve burjuvaya özgü okulların bugünkü sayısına yükselmesinde payın yüzde doksanbeşi proletaryaya düşmektedir. Proletarya sermayeciye gasp ettirdiği çalışma ve emek ürününü ve verdiği vergilerle burjuvaziye özgü okullar açıyorken merhametsiz burjuva zihniyeti onun gidebildiği ilkokulları sınırlandırıyor. İnsaf ve iz'an bu olaylar karşısında diyebilir ki, burjuva maarifinin yükselmesi proletaryanın sukut etmesi içindir.

İşte bugünkü maarif siyaseti; proletaryanın büyük ve sonsuz haklarını, başka ellere geçen ürünlerini ve

(*) Burada 55 kelime tarafımızdan kesilmiştir. Çünkü bunlarda D.G.M. Savcılığı 312 madde kapsamına giren suç unsuru olduğunu iddia etmektedir. (KURTULUŞ Kitabı dâvası).

mallarını çiğniyerek böyle yapıyor...

1 — İlkokul öğretmenlerini terhis ediyor.
2 — Hoca istiyen köylere öğretmen yoktur diyor.
3 — Öğretmenlerin meslekle ilgisini kesiyor.
4 — Tamamen proletarya ilkokullariyle köy okullarına öğretmen vesaire itibariyle en az önem veriyor.
5 — Anaokullarını ve ilkokulları kapıyor veya kapamaktan başka bir şey olmıyan birleştirme gibi maslahat usulünü uyguluyor.
6 — İleri bir dereceye gelen ilkokulları geri alıyor ve daha âdi derecelere indiriyor.
7 — İlkokul öğretmeninin maaşını muntazam vermiyor.
8 — Yemek ve içmek ve giyinmek ihtiyacı bütün insanlarda eşit olduğu halde kadın ve erkek ilkokul öğretmenine, kimsenin yaşamasına imkân bulunmıyan bir miktar maaş veriyor.
9 — O küçük ve hizmeti de küçük olduğundan onu istediği zaman kolayca istediği tarafa fırlatıyor.

Burjuva gazeteleri ilkokulun haline acıdıklarını yazıyorlar. Bunların hepsi yol göstermiyen temennilerdir. Fakat şu bilinmeli ki, proletarya merhamet istemez, hakkını ister. *Vakit* gazetesinin öğütlediği cemaat örgütü tamamile bir irticadır. Bir zamanlar Devlet ilkokulları böyle yönetilirdi. Ekonomik kurumların Devlet tarafından yönetilmesi lehinde uzun uzadıya pek yeni prensipleri savunan *Vakit*'in eğitim meselesinde bu prensibin aleyhine hareket etmesi neden icap ediyor?

İlkokullardan ücret almak halk çocuklarının okula devamlarını yasaklamak demektir. İlkokul öğretiminin mecburî oluşu hususundaki İlk Tedrisat Kanununa mu-

halefet demektir; parasız öğretim ancak mecburî olabilir.

Okulları yönetemiyenler çok garip ki, ellerindeki kanunun varlığını unutuyorlar. Şimdiye kadar memleketimizde İlk Tedrisat Kanununun 15 inci değiştirilmiş maddesi kadar proletaryanın haklarını koruyan hiç bir kanun yapılmamıştır. Kanun, ilkokul idarelerinin bütün ahaliden *irat ve servetleri nisbetinde* tahsil edilecek bir vergi ile sağlanmasını emrediyor. Elde böyle sosyalizmin şiddetle alkışlıyacağı ve bazı vilâyetlerimizde kademeli vergi biçiminde — Kanun metnindeki açıklığa dayanılarak — uygulanan değerli ve şümullü bir kanun dururken okulları kapamak; sermaye sahiplerine, eşrafa, muteber tüccarlara, kısacası Müslüman ve Hıristiyan adı altında toplanan burjuvaya acımak tamamiyle mantıksızlık olur. Şüphe yok ki, bu kanun ilk ilk tedrisat ve Vilâyet İdare Meclislerine girerek, bu konuda oy ve mütalâa sahibi olan burjuvaların işine gelmiyor ve onun için uygulanamıyor.

Memleketin genel ilerlemesinden en çok faydalanan sermayecilerdir. İşçi ve çiftçi ve genellikle fakir sınıflar tahsil gördükçe, memlekette genel seviye yükseldikçe ve marifet yayıldıkça memleketin üretimi çoğalacak ve toplumun bugünkü yönetim usulüne göre bundan biricik faydalanacak olanlar sermaye sahipleri olacaktır. Bir sermaye sahibinin ne kendinin ve ne de taalukatının okula gidecek evlâdı olmasa da bu progresif vergiyi — kendi çıkarı sebebile — vermeğe mecbur olması gerekir. Burjuvazinin bu vergiyi bir «vazife vergisi» diye vermek için kalbi titrerse son zenginlik yıllarının onun maneviyatına ağırlık ve utanç vermesi gereken bir «vicdan vergisi» telâkki ederek vermesi kabil olur.

Zenginlere acıma yüzünden fukaranın irfanına in-

dirilen acı darbeler İlk Tedrisat Kanununun onbeşinci tadil edilmiş maddesine tamamiyle aykırıdır. Proleter ilkokullarını açtırmak, sayılarını çoğaltmak ve öğretmenlerine maaş verdirtmek için merhamete değil, kanuna ve kanunun emrettiği progresif vergiye başvurmalıdırlar.

Yalnız korkulur ki, halkı savunma ve korumadan hoşlanmıyan günün maarif siyaseti yarın İlk Tedrisat Kanununun bu güzel maddesini değiştirmesin. (*)

Ethem Nejat (1919)

(*) Mustafa Suphi için yazdığımız gibi, Ethem Nejat için de 1917 Sovyet devriminden bir önceki ve bir sonraki yazısını sunmuş bulunuyoruz.

V

ŞEFİK HÜSNÜ'YE GÖRE İSTİKLÂL SAVAŞINDA TÜRKİYE'NİN SINIFSAL YAPISI

Bir de Türkiye'nin sınıfsal bir incelemesini yapmak, sosyalist bir devrimin o dönemdeki şartlarını saptamak gerekir. İstiklâl savaşımız dönemindeki büyük burjuvazi ya yabancıydı veya o dönemde memleketi bölmek istiyen gayri müslim azınlıklardan ibaretti, yani zaten bu mücadelenin sınıf olarak, etnik olarak dışındaydı. İşgal altındaki bölgelerde örneğin Adana'da toprak ağalarının ve beylerin büyük çoğunluğu Anadolu İhtilâline karşıydılar, işbirlikçiydiler. Bu yönden köklü sosyal bir dönüşüm milli çepheyi pek sarsmayabilirdi.

Ancak konuyu olumlu yönden, yani bu dönüşümün dayanacağı güçler yönünden incelersek durum o derecede açık değildir. Evet Anadolu halkı o dönemde «plastik» bir durumdadır, herhangi bir dönüşüme karşı fazla bir tepki göstermiyecek durumdadır, ancak proletaryanın ağır basmadığı dönemlerde bu, olumsuz negatif bir ölçektir. Kaldı ki hareketin öncülüğünü yapan «Müdafaa'yı Hukuk» derneklerinin kurucuları eşraf'dan ve asker - sivil aydın kadrodan gelmektedirler, sosyal an-

lamda, bir sosyal yapı dönüşmesi yapacak sınıfsal nitelikleri yoktur, ancak üst yapı reformları yapmağı düşünmektedirler, yönetici kadronun «sol»'a yönelir gibi olmaları milli mücadelenin diyalektiği sonucu Sovyetler Birliği ile aynı düşmana, emperyalizme karşı savaşmamızdan doğmuştur.

●

1919 Türkiye'sinin sınıfsal yönden ilk tahlil denemesini sosyalist lider. Dr. Şefik Hüsnü yapmıştır. (Dr. *Şefik Hüsnü, Türkiye ve İçtimayi İnkılâp, 1338).* Bu incelemeye göre Türkiye'deki büyük ziraat ve çiftçilik ile sanayi tesisleri (Ergani hariç) Batı bölgesinde ve de sahiller boyunca kümelenmiştir. Proletarya bu bölgede bulunmaktadır, devrimci potansiyel bu bölgededir. Ancak bu bölge, büyük çoğunluğu ile, işgal altındadır.

●

Kaldı ki, İstiklâl savaşımız döneminde Türkiye İşçi sınıfı 20.000 kadar tahmin edilmektedir. Yeni yayınlanan veriler durumun bundan da olumsuz olduğunu göstermektedir. Ankara İmalatı Harbiye işçileri 120 kişi kadardı.

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsünün yayınladığı «*Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*» kitabında ilginç bir istatistik yer almaktadır; bu sayılar 1915 yılına aittir:

Milliyet	*Sermaye %*	*Emek %*
Türk	15	15
Rum	50	60
Ermeni	20	15
Yahudi	5	10
Yabancı	10	—
Toplam	100	100 (*)

(*) a.g.e. Sa: 143.

1920'lerde Ermenilerin büyük çoğunluğu Türkiye'yi terk etmişlerse de bu sayılara göre müslüman işçi sınıfı 3000'i aşmamaktadır. Nüfusun % 10'u kadar olan ve İstanbul hariç İstiklâl savaşından sonra Türkiye'den gidecek olan Rumların ise bunun dört katı işçisi vardır.

Yine de, bu proletarya düşman gerilerinde, ulaşım alanında yaptığı grevlerle ve mücadelesiyle zaten elinden geldiği kadar İstiklâl savaşımızı destekliyor, Anadoluda ise ilkel küçük atölyelerde çalışarak savaş gücümüzün devamını sağlıyordu ve de sola bağlıyıydı (*)

●

Dr. Şefik Hüsnü'ye göre karşı uçta ziraat dönemine bile ulaşmamış - feodal öncesi - göçebe ve de feodal karakteri olan —kısmen yerleşmiş— aşiretler bulunmaktadır, bu aşiretler beylerine, şeyhlerine körükörüne bağlıdır. Yani hem etnik ve hem de sosyal rejim bakımından değişik karakterli olan o bölgede Batıda gelişebilecek sosyalist yönlü bir hareketi destekliyebilecek sosyal bir zümre bulunmamaktadır.

Geride Orta Anadolu bölgesi, yani asıl savaş alanımız kalmaktadır. Dr. Şefik Hüsnü'ye göre bu bölgede nüfus gayet seyrek ve halk fakirdir, küçük köylüler çoğunluktadır. Bu yüzden de keskin bir «toprak» sorunu bulunmamaktadır. Çok ilkel hayat ve üretim şartları vardır. Üretim pazar üretimi değildir, ulaşım yok gibidir. Sömürücü güçler Feodal devlet, tefeci, bezirgan üçlüsüdür. Bu fakir köylü, çoğunluğu ile «sosyal

---

(*)Sonraki sosyalist mücadelelerde Anadolu solunu bu «imalatı harbiye» işçileri temsil edecektir, «komünist millet vekilleri» değil.

devrime» karşı değilse bile, böyle bir devrim için yönetici bir güç teşkil etmemektedir. Ancak sınai proletaryasının, yani Batı bölgesi ile sahillerin güçlü bir sosyal mücadelesi sırasında, o mücadeleyi yürüten devrimci örgütün bu zümrenin isteklerini dile getirmesi ile onları sosyal mücadeleye katması mümkündür.

●

«Esasen bizde Marx'ın devrim için gerekli gördüğü şartlar da daha yerine gelmiş değildir.. Bu noktayı kaydedelim. İddia edeceğiz ki bu şartların doğuşunu beklemeden, sadece halk sınıflarının sosyal şartlarına güvenerek, pek yakın bir vadede (Türkiye) devrimini yapmağa mecburdur, MEĞER Kİ SÖMÜRGE AHALİSİ DEREKESİNE İNMEĞE RAZI OLSUN!» (1921)

●

«İktidardan yararlanarak bir kısım küçük ve orta sermayenin sahipleri cürretli işlerle büyük güce sahip olur, artık ekonomik baskı istemezler. Zorunlu olarak yabancı sermaye ile işbirliği ederler. Hükümete baskıda bulunurlar. Halk fırkası bu iniş üzerindedir.. Bu küçük burjuva fırkasına mensup nüfuzlu üyelerin sermayeleri arttığı oranda devrimciliği azalacaktır.» (1925) (*).

(*) Mustafa Suphi ve Ethem Nejat için 1917 den önceki yazılarını sunarak gelişme istikametlerini gösterdik. Dr. Şefik Hüsnü Şubat 1912'de Pariste: «Omurilikte bir kanser metastazının patolojik histolojisi» tezini vermiş ve askere alınmıştır. 1917 öncesi yazıları yoktur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I

ATATÜRK DEVRİNİN SOL'A KARŞI TUTUM

Atatürk zamanında dış politika alanında samimi bir Sovyet dostluğunun süregeldiğini gördük. Aynı dönemde iç politikada Atatürk komünist hareketlerinin gelişmesine izin vermemiştir, ancak bunu söylerken konuyu az daha açmak, durumu incelemek gerekmektedir.

1 — Atatürk zamanında sıkı bir Sovyet dostluğu vardır. Ruslar milli dostumuzdur. O derecede ki, Atatürk'ün sağlığında Türkiye'de Sovyetler Birliği aleyhinde neşriyatta bulunmak yasak idi (*). Atatürk'ün sağ-

---

(*) 1881 sayılı Matbuat Kanunu'nun 50. nci Maddesinde: «MEMLEKETİN UMUMİ SİYASETİNE DOKUNACAK NEŞRİYATTAN DOLAYI (HÜKÜMET) KARARIYLA GAZETE VEYA MECMUALAR TATİL OLUNABİLİR.

...MESULLERİ TATİL MÜDDETİNCE BAŞKA İSİMLİ GAZETE ÇIKARAMAZ» denmektedir.

Bunun karşıtı olarak da, çıkan yazılar «Memleketin siyasetine uygundur» sonucu çıkmakta idi, bu yüzden o dönemde örneğin Sovyetler Birliğine veya onun rejimine karşı yazı yazdırılmazdı.

lığında bütün gazete ve dergiler ancak Sovyet rejimini ve Sovyet dostluğunu övebilirlerdi. Ruslar fabrika kurar, bize ekonomik yardımda bulunurlardı. Hatta Atatürk Kurduğu rejimin propagandasını yapmak üzere çevirttiği «Ankara Anadolunun Kalbidir» filmini bile bir Sovyet rejisörüne, S. Yutkeviç'e çevirtmiştir. Atatürk zamanında Sovyetler Birliğine teknisyenler, öğrenciler yollanılıp yetiştirildi. (*)

2 — Atatürk zamanında, kısa dönemler haricinde klasik sol neşriyat serbest idi, ancak Atatürk rejiminin yerilmesine izin yoktu.

1919 - 1925 yılları arasında Sosyalist Partiler ve yayın serbest idi.

İngilizlerin Musul'u bize vermemek için kışkırttıkları Şeyh Sait Nakşibendi isyanından sonra rejim sertleşince bütün diğer akım ve örgütlerle birlikte sol yasaklandı.

Ancak Atatürk'ün ölümüne kadar yine de, genel anlamda, sol neşriyat ve çeviriler serbest idi. 1930'larda, 1932-1936'larda, her kitap çevrilebiliyordu, yazılabiliyordu. Kapital'in iki özeti basılmış, «Bolşeviklik», «Devlet ve ihtilal» gibi kitaplar yayınlanmıştır ki, bunların sonuncusu bugün yasaklanmışdır. Bugün Toplattırılan birçok kitap Atatürk zamanında serbestce satılabiliyordu. Şunu çekinmeden söyliyebiliriz ki, eğer 1930-1938 döneminde bugünkü bollukla sol klasiklerinin çevirileri basılmamışsa bunun sorumluluğu bir dereceye kadar, «sol» yazarlara aittir (**) Bu konuda bü-

---

(*) Sinema dalında yetişmek üzere Atatürk Abidin Dinoyu Leningrada yollamıştır.

(**) Haksızlık etmemek için şunu da belirtmeliyiz ki, o dönemde okuyucuların, kitap satışlarının azlığı bu duruma büyük bir ölçüde sebep olmuştur.

yük hizmetleri dokunmuş bir Haydar Rıfat Bey'in çevirileri ise hatalarla ve hatta uydurmacalarla doluydu, kaldı ki, bugün durumun değişik olduğunu iddia edemeyiz, üstelik bugün birçok çeviride «kanunî sakınca» dolayısıyla büyük kesintiler bulunmaktadır.

Solcu yazarlar o dönemde klasikleri dikkatlice çevirmedense veya Türkiyenin sosyal ve tarihsel yapısı hakkında ciddi tartışmalar yapmadansa sadece sert eleştirilere, tartışmalara girişmeği tercih etmekteydiler (*). Bu konuya son verirken Nazım Hikmet'in yazılarının o dönemde ders kitaplarına girdiğini belirtmek isterim.

3 — 1925 yılından Atatürk'ün ölümüne kadar, 1930 yılındaki pek kısa «Serbest Fırka» sondajı dışında, her türlü Parti ve örgüt kurmak yasaktı. Mason derneklerinden Türk Ocaklarına kadar, işçi derneklerinden tekkelere kadar C.H.P. kontrolu dışında her türlü politik ve hatta kültürel teşekkül yasaklandı. Bu durumda SOL tabiatıyla kanun dışına itilmiş bulundu.

Ayrıca SOL'un Enternasyonal'e bağlılığı konusu vardır ki, bu da o dönemin icabındandı, o kadar ki Mustafa Kemal Paşa bile bir vakıtlar Enternasyonale üye olmak için müracaatta bulunmuştu. Üstelik Enternasyonal, o dönemde, dünya çapında bir kuruluşdu, onu yöneten İcra Komitesinde bir Türk üye (Dr. Şefik Hüsnü Deymer) bulunduğu gibi, başında örneğin bir Bulgar da (Dimitrof) bulunabilmişti. III. üncü Enternasyonal 1943 yılında kapatılmıştır.

4 — Yasak olan sol örgütlenmeğe karşı verilen cezalara gelince bunlar Atatürk döneminde şaşılacak kadar azdı.

(*) Marksizm Biblioteği (Dr. Hikmet Kıvılcımlı) ile İnsaniyet Kütüphanesi (Kerim Sadi).

Atatürk döneminde eski İttihatçı liderlerden asılanlar oldu, Atatürk'ün en yakın silah arkadaşlarından asılanlar oldu, Albay (Ayıcı) Arif bey ve Rüştü Paşa (Zorlu) bunlardandı, sarıklı yobazlar asıldı, şapka «devrimine» ve reformlara karşı gelenlerden asılanlar oldu, Nakşibendiler asıldı. Bu sert tutum Atatürk devriminin gereklerindendi. Ancak asılan ya da ağır cezaya uğratılan sol eğilimli tek bir kişi yoktur.

Sol'a verilen cezaları inceleyelim:

1920-21 yılları «komünist»lerinden Tokat Mebusu Nazım bey ve arkadaşlarından, İstiklâl mahkemesine verilenler hüküm giydikten DÖRT ay sonra 29 Eylül günü af'a uğradılar.

1925 tevkifatında hüküm giyen AYDINLIK dergisi grubundan Dr. Şefik Hüsnü gıyaben 15 yıla mahkûm oldu, ancak uygulanan madde «Zatı Şahaneye — yani padişaha — suikast» maddesi olduğundan, az sonra madde kalkınca onların da cezaları düştü, yurda döndüğünde Dr. Şefik Hüsnü'nün cezası bir yıla inmişti.

1927 yılında, o zaman gizli Partinin başında bulunan ve (Menşevik Seka) diye adlandırılan Merkez Komitesini düşürmek için yurda gizlice dönen Dr. Şefik Hüsnü'yü ve bütün teşkilatı Vedat Nedim (Tör) Parti evrağı ile birlikte ele verdi, davanın sonunda Dr. Şefik Hüsnü 1925 cezası dahil edilmek üzere BİRBUÇUK yıl hüküm giydi, cezası tamamlanınca da isteği üzerine kendisine derhal 8.7.1929 gün ve 3764 sayılı, pasaport verilmiştir. Aynı davada yer alan Vedat Nedim ile Şevket Süreyya ise Umum Müdürlüklere getirilmişler ve Kemalist rejimin ideolojisini saptamak için 1932 yılında KADRO dergisini yayınlamışlardır.

1929, 1930, 1931, 1932 yıllarında Komünistlikten hü-

küm giyenler en çok dörder yıl ceza giymişlerdir, ancak Cumhuriyetin 10. uncu yılı için çıkarılan 2330 sayılı af kanunu ile hepsi serbest bırakıldılar, üstelik 1932'ye kadar cezalar bir yıldan başlamaktaydı.

1933-1936 yılları arasında hüküm giyenler 1936 yılında 141/142'inci maddeler kabul edilip eski maddeler iptal edildiğinde hapisten çıktılar, bu kanun da böylece dolaylı olarak af anlamına geldi; kaldı ki, ilk şekli ile 142 maddedeki cezalar altı aydan başlıyordu, 141 ise cebir unsurunu kapsıyordu, bu yüzden de o dönemde sol tarafından olumlu olarak karşılanmıştı.

Atatürk hayatta iken en büyük cezalar Harpokulu ve Bahriye ile ilgili, Nazım Hikmet, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı içine alan davada verildi (1938). Ancak artık Atatürk ölüm döşeğinde idi. Kaldı ki bu davada hüküm giyen Nazım Hikmet ile Dr. Hikmet bile ağır hapis cezalarına rağmen derhal meşhuten tahliye edildiler (*). Atatürk'ün ölümünden sonra Kıvılcımlı'nın yurt dışına firar teşebbüsü üzerine tekrar tutuklandılar. Nasıl olsa bu dava Atatürk dönemi ile ilgili bir dava sayılamaz.

En zehir zemberek beyannameleri dağıtma fiillerinde ise cezalar şaşılacak kadar azdı, bir, iki ay gibi mahkumiyetler çoktu.

Bu dönemde falaka gibi işkenceler yaygındı, hatta Mustafa Kemal Paşa'nın yeğeni, yani Zübeyde hanımın kız kardeşinin torunu Reşat Fuat Baraner bu işkencelerden kurtulamamıştı, hücre hapisleri de oldu, ancak görüldüğü gibi cezalar çok hafifti ve hele öteki akımlara karşı uygulanan cezalarla ölçülemiyecek kadar azdı.

(*) Bu konu 12 Mart dönemindeki «84» ler dosyasında doğrulanmış ve açıklığa kavuşturulmuştur. (İddianame, Sa: 31).

Dönenler, hatta sadece mücadeleyi bırakmak, görev istemek gibi tavizler verenler ise derhal görev alabiliyorlardı. Nurullah Esat vekil oldu. Vedat Nedim Tör'ün Matbuat Umum Müdürü olduğunu gördük, Şevket Süreyya da hapisten çıkar çıkmaz Maarif Vekâletinde Umum Müdürlüğe ve hem de Yüksek İktisat Meclisi genel sekreter yardımcılığına getirildi (*), sadece mücadelenin dışında kalmakla yetinenlerden Sadrettin Celal (Antel) Pedagoji Enstitüsü başkanı, profesör, Namık İsmail Güzel Sanatlar akademisi müdürü oldular, Atatürke hakaretten hükümlü bir Sebahattin Ali bile öğretmenliğe atanmış, Zeki Baştımar gibi Kutva üniversitesi mezunu bir Seka (T.K.P. Merkez Komitesi) üyesi Millî Emniyet ajanlarına hayat hikayesini anlatmayı kabul edince Başbakanlık Murakabe Heyeti Kütüphanesi memuru (**) başka eski bir Seka üyesi Hasan Ali (Ediz) de devlet memuru olmuşlardır, Ahmet Cevat (Emre) dil kurumunda önemli görevlere atanabilmişti, liste daha da uzatılabilir.

Böyle olunca iddia edebiliriz ki: a) Legal yayın alanı, bazı kesintilerle ve Türkiyenin günlük somut rejim konularına değinmemek şartıyla Atatürk döneminde kapalı değildi. Eser eksikliği ise bir otokritik konusudur. b) Türkiye Komünist Partisinin ilegal (gizli) faaliyetleri — işkenceler bir tarafa — Atatürk'ün hayatta olduğu dönemde çok az ceza ile karşılanıyor, aflardan yararlanıyordu, şunu da belirtelim ki, işkence ilk tahkikat sırasında ve sorumlu kişilere karşı kullanılan bir silahtı. c) Dönenler ve hatta pasif kalanla rel üstünde taşınıyordu.

(*) Şevket Süreyya Aydemir, Suyu Arayan Adam, S: 460.

(**) 1944 T.K.P. davası Gerekçeli Hüküm. (O dönemde davalarda çok kez Millî Emniyet ajanları C.H.P. görevlisi olarak gösterilmişlerdir).

Hatta tevkifinden az önce Nazım Hikmet'e bile bu yönde teklifler yapılmıştı (*).

Durumu karşı yönden eleştirirsek görürüz ki, SOL resmi, açık bir örgüt kuramayınca Komünist Partisi gizli olarak çalışmak zorunda bırakılıyordu. Ancak bu mücadele de bir sürü açmazla karşılaşmaktaydı, çünkü Atatürk'ün «devrimlerinde» eksiklikler görmekle beraber Sol öz olarak onları destekliyordu: a) Sovyet dostluğunu Sol desteklemekteydi. b) Anti-Emperyalist Atatürkçü tutumu Sol desteklemekteydi. c) Yabancı kapitalizmi Türkiyeden kovma politikasını sol desteklemekteydi. d) İlke olarak desletçiliği desteklemekle beraber sol onun uygulanış şekline ve de «kişileri devlet eliyle zengin etme» aracı olarak kullanılmasına karşı geliyordu. e) Kısacası, sol devrimlerin bazılarını eksik, çoğunu yüzeyde bulmakla beraber, onları desteklemekteydi. Ama bunlarla yetinmiyerek daha ileri sloganlarla ortaya atılıyordu.

Bu durum, yani Atatürk döneminin anti-emperyalist ve devrimci niteliği, Sol'u bir dereceye kadar açmazlara sokuyordu. Köklü bir toprak reformu, halkın yararına yönetilmiş ve halkın denetiminde bir endüstrinin ve rejimin kurulması, ağır endüstriye öncelik verilmesi, politik hürriyetlerin, yani sınıf parti ve sendikaları kurma haklarının tanınması, işçilerin mesleki haklarının sağlanması ve tek dereceli, nisbi seçim sisteminin kurulmasına yönelmiş, Milli Demokratik Devrim'in tamamlanması amacını güden, Sosyalizme açık bir rejim için mücadeleye girişen Sol, bunu Kemalist kampın Sol unsurlarıyla güçbirliği içinde, legal bir ortamda gerçekleştirmek özlemini taşıyordu.

(*) Şevket Süreyya Aydemir Nazım Hikmet Ankarada (1937) YÖN dergisi Sayı: 200/201.

Atatürk işçi sınıfının politik ve ekonomik örgütlenme hürriyetlerini vermemekle beraber, kendisinin T.K. P.'nin, genellikle Sol'un bazı somut sloganlarını kendi hesabına uygulama yolunu tuttuğu olmuştur.

T.K.P., yani Türkiye Komünist Partisi ise somut istekleri ve yakın programı yönünden (asgari program) çok haklı, hatta bugün gerçeklenmiş bulunan, ılımlı diyebileceğimiz demokratik reformlar istemekten ileri gitmemekteydi (*). Ancak legal neşriyatın bir dereceye kadar serbest olduğu bir dönemde, partinin faaliyetinin çoğu, gizli neşriyat alanında kümeleniyordu, yukarıda belirttiğimiz gibi aşırı sert bildiriler yayınlanıyordu.

Politik program ile neşriyat arasındaki bu dengesizliğin esas nedeni, bir yönden Partinin politik amaç olarak Sovyet dostu Mustafa Kemal Paşa'yı destekleyen, Demokratik Devrim'in gerçekleştirilmesi, tamamlanması yolunda güçbirliğine yönelmiş genel politikası ile; diğer yönden — kısmen işçi sınıfının objektif durumuna dayanan — Partinin örgüt, eğitim ve kitle eylemi alanlarındaki eksiklikleri ile ters orantılı olarak sertliğe kaçan, çoğu zaman sırf T.K.P. nin varlığını ispatlamak için kaleme alınan (ilegal) neşriyatla telafi etme eğilimi şeklinde belirmiştir.

Türkiye'deki tevkiflerin büyük çoğunluğu (gizli neşriyat ile ilgili eylemlere dayanmaktadır. (**)

(*) Aydınlık, 1969 R.N. İleri, Sayı: 7 ve 10. (Programın) broşürü.

(**)Bu bölüm «Atatürk ve Komünizm» kitabından akta-

II

İNÖNÜ DÖNEMİ

İnönü iktidara gelip kendi kendine «Millî Şef» sıfatını yakıştırdığı sırada ikinci dünya savaşı başlamak üzere idi. O günlerde edebiyat alanında sol dergiler çıkmaya başladı «SES» (1939)... «YENİ EDEBİYAT» ve diğerleri.

Ancak Saracoğlu'nun Moskova seyahatinden sonra ve hele Fransız yenilgisinden sonra Türk-Sovyet dostluğu gitgide bozulmağa yüz tuttu; önce İngiliz'lerle; Fransa yenilgisinden sonra ise Almanlarla yakınlaşma oldu. İsmet Paşa'nın tek amacı bizi savaşa sokmamaktı. Üstelik Alman'ların Fransa'da bir iki ayda zafer kazanması ve daha sonra Sovyetler Birliği arazisinde Alman ordularının hızla ilerleyişi onu etkiledi. Hele faşist eğilimli Saracoğlu Refik Saydam'ın ölümü üzerine Başbakan olunca, Türk-Sovyet dostluğu bir kâğıt parçası haline geldi. İnönü ayrıca ordumuzun ne dereceye kadar hazırlıksız olduğunu herkesten iyi biliyordu, yol şebekemiz, alt-yapı yok denecek derecede kötüydü. Atatürk ölmeden az önce ağır hasta olarak Savanora yatından Dolmabahçe Sarayına geldiği 25 Temmuz 1938 gününden sonra dış politika hakkında iki konuşması bilinmektedir. Birinde

yakınlarına: «Dış politikamızın temeli Sovyet dostluğudur. Sovyet dostluğuna zarar vermemek şartıyla İngiltere ile bir anlaşmanın faydası olur» demişlerdir. Bu konuşması sırasında yanında bulunanlardan biri Kılıç Ali Bey'dir.

Daha önemlisi ve ayrıcalı olanı Ali Fuat Ceceboyla yaptığı son konuşmadır:

«Fuat Paşa, pek yakında dünya durumu mütareke yıllarından daha çok ciddi olacak ve karışacaktır. Dünyaya hakim olan milletleri idare edenlerin arasında ne yazık ki, birinci derecede devlet adamı çıkmıyor. (Hitler ve Mussoliniyi kasdederek) Avrupada birkaç maceraperest Almanya ve İtalyanın başında cebren bulunuyorlar. Karşı karşıya geldikleri zayıf devlet adamlarının aczinden cürret alıyorlar (*). Bunlar bugün dünyayı kana boyamaktan çekinmiyeceklerdir. Eski dostumuz Rus Sovyet Hükümeti acizlerle maceraperestlerin yanlış hareketlerinden yararlanmasını bilecektir. Bunun neticesinde dünyanın durumu ve dengesi tamamen değişecektir. İşte bu devre esnasında doğru hareket etmesini bilmeyip en küçük bir hata yapmamız halinde başımıza mütareke yıllarından daha çok felaketler gelmesi mümkündür.

Bu ikinci dünya savaşı beni yataktan kımıldanmıyacak bir halde yakalayacak olursa memleketin hali ne olacaktır? Ben devlet işlerine mutlaka müdahale edecek bir duruma gelmeliyim. Bizde hiç bir şeyin yataktan idare edilmiyeceğini bilirsiniz. Mutlaka işin başına geçmem

(*) Şüphesiz bu tanımlama yüzeyde kalmaktadır, değerlendirme doğrudur, ancak bunun ekonomik-sosyal oluşumun doğal bir sonucu, kapitalizm genel krizinin neticesi olduğu gölgede bırakılmaktadır.

gerek.» demişti. Söyledikleri çok doğru idi. Dışişleri Bakanı Saracoğlu Türk İngiliz anlaşmasının tasdikinden az önce Moskovaya gitti. Bu seyahatten sonra Türk - Sovyet ilişkileri ciddi bir şekilde bozulmağa başladı. Sovyetler Birliği elden geldiği kadar savaş dışı kalmak istiyordu. Oysa Türk-İngiliz anlaşması ve buna paralel bir Türk-Sovyet anlaşması kendilerini dolaylı yoldan Almanya'ya karşı savaşa sürükliyebilirdi. Türkiye için ise bu iki anlaşma aynı derecede ve fakat ters yönden önemli idi.

Yurtiçi durumu ise çok kötü idi, sonraları İçişleri Bakanı olan ve savaş sıralarında (1941) iaşe müsteşarlığına getirilen Şükrü Sökmensüer göreve başladığında, örneğin Zonguldakta bir haftalık iaşe kaldığı, buğday olmadığı ve İngilizlerin Filistindeki savaş stokundan arpa ithal edilip, arpa, darı, buğday karışımı ekmek yapıldığını açıklamıştır. Karne usulünü hükûmet öngörmektedir. Oysa aynı dönemde, az önce Almanya'ya 300-400 bin ton buğday ihraç edilmiştir. İnönü rejimi her bakımdan bir tutarsızlığın ifadesini taşımaktadır. Saracoğlunun Başbakanlığı durumu daha da kötüye götürecektir.

Bu dönemde 1939 yılına kadar Pariste bulunan Dr. Şefik Hüsnü güçlükle yurda dönme izini alabilmiştir. Bu konuda ilginç bir Millî Emniyet raporlarından alınan önemli bir belge sunmak faydalı olur:

«1939 yılında Şefik Hüsnü yeniden T.K.P. nin birinci sekreteri idi ve gizli faaliyetlerine devam ediyordu. Bu devrede «Faşizm ve Vurgunculuk Aleyhine Geniş Cephe Birliği» kurdu. Bu teşkilât T.K.P. nin legalitesi idi.» *(Sıkıyönetim Komutanlığı, İstanbul, 17 Temmuz 1971 gün ve 1971-304 sayılı İddianame, Sa: 26)*. 1943 Plenum'unda kabul edilen bu yeni parti çizgisi T.K.P. tarihinde en çok etki yaratmış olan bir kararıdır. Bunun da nedeni memleketin o dönemdeki objektif şartlarında bulunmaktadır.

III

T.K.P. DAVALILARI

a) Aclan Sayılgan'ın son kitabı

Daha başlarken — hele bu dönemde — teknik yönden, yani belge yönünden, ve de politik yönden, yani hukukî sakıncalar dolayısıyla bir T.K.P. tarihi yazılmasının olanaksızlığını belirtmiştim. Bu olanaksızlıklar doğal olarak bu denememizin niteliğini ve hele şeklini etkilemiştir. Bu nedenlerle metodolojik bir bütün, bir sentez vermeğe uğraşmaktansa, birbirinden kopuk, parça parça ipuçları sunmak yolunu seçtik.

Bu arada da İbrahim Topçuoğlunun kitabındaki sübjektif, kontrolsuz iddia ve yargıları elden geldiği kadar bir eleştiri süzgecinden geçirdik. Bir de Aclan Sayılgan'ın «*Türkiye'de Sol Hareketler*» *(1871-1972)* kitabı vardır. Bu kitabın ilk kısmında — 356. cı sahifeye kadar — 1871-1952 dönemi yer almaktadır. Verilen belgeler çok ilginçtir, ancak bilimsel bir eleştiri süzgecinden geçirilmemişlerdir, bağlantıları yapılamamıştır, üstelik tarihsel objektiflikten uzak yargılar çoktur. Son kısımları yani 1952'den sonraki durum, ve «başlangıçdan bu yana bölünmeler» ise tamamen tutarsızdır, gelişigüzel bir derleme seviyesini aşmamaktadır.

Eserin ilk kısmına bir göz atarsak görürüz ki: Örneğin (S: 427-432) çok önemli ve kaynakları karışık bir dip notunda, Mustafa Suphi ile Zeki Velidi Toğan ve Sultan Galiyev'in ilişkileri hakkında çok bilgi vardır, ancak bu notun sonunda çok açık bir tarih hatası yer almaktadır. Dip notta, Mustafa Suphi'nin Sultan Galiyef ve (Turancılık) ile olan ilişkilerinden dolayı, Ruslar tarafından yok edilmesi istendiği ve: «Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesine tekaddüm eden günlerde Sovyet sefiri Aralov yoldaş anadoludaki Mustafa Suphi kolunu Mustafa Kemal'e ihbar» ettiği yazılıdır. (Sa: 432). Görüldüğü gibi artık kısır döngü kapanmış ve bütün olanaklar tüketilmiştir. Tarih ve objektiflik yerine Aclan Sayılgandan İbrahim Topçuoğluna kadar tam ve marazi bir fikir bulanıklığı yer almaktadır. Hata aynıdır, belgelerin hatıratın tarihsel olarak değerlendirilmemesi hatasıdır.

Burada yazarın bir hatasını daha ele almak isterim. Aclan Sayılgan 1946'da Şefik Hüsnü'nün evinde ele geçen rapordaki bir bölüme değinerek, üç yerde aynı hatayı tekrarlamaktadır: Şefik Hüsnü bu raporunda diyor ki: «Bir sene kadar evvel Merkez Komitesine alınmış bir genç mücahit büyük yararlıklar göstermiştir.» Söz konusu yıl 1943 olduğuna göre ve 1942'de kooptasyon usulü ile, yani Merkez Komitesinin (Seka) kendi kendine yeni üyesini seçmesi yolu ile Mihri Belli'nin Merkez Komitesine alındığı belli iken, burada şahsi nedenlerle A. Sayılgan, bu kişinin Zeki Baştımar olduğunu iddia etmektedir. Oysa Zeki Baştımar doğrudan doğruya (kendi evinde toplanan) 1932 T.K.P. Kongresi tarafından Seka yedek üyesi seçilmiştir. Asil üyeliği ile 1936 yılına rastlar. Hatta bazı iddialara göre asil olmadan önce bile İcra Kurulunda görev almıştır.

Türkiye İşçi Partisi hakkındaki A. Sayılgan'ın yar-

gıları aynı derecede yüzeysel olup gazete havadisleri yüzeyini aşmamaktadır, bunu 4 yıl T.İ.P. Genel Yönetim Kurulu üyesi olarak ve Teşkilât işlerinde çalışmış, partiden ihraç edilmiş ve son ana kadar tekrar partiye girmek için faal mücadele etmiş — yani hiç bir an T.İ.P. gerçeği ile ilgisini kesmemiş bir kişi olarak söyliyebilirim.

Dev-Genç ve 12 Mart Sonrası davaları için yazılanlar da aynı derecede yüzeyseldir.

Kitabın asıl ilginç olan ve 1952'ye kadar uzanan kısmında da, Aydınlık dergisinde (Sayı: 7) iftira olduğunu ispat ettiğim bir isnat yer almaktadır, isnatı yapan «Kâzım Alöç» Şefik Hüsnü'nün 1946 yılında evinde bulunan otobiografik bir incelemeyi (1919-1925) yıllarını kapsayan bir yazısını, «itiraf» olarak yutturmak istemektedir. İşin çok garip tarafı şudur ki, 1920'lere ait bir yazı, 1946 tevkifatı ile ilgili soruşturmada bir «itiraf» sayılırken, 1940'ları kapsayan yazı «evinde bulunan bir rapor» olarak geçmektedir. Kasit açıktır, ikinci belgenin rapor olarak gösterilmesi Kominform'la irtibatı göstermek ve LEGAL faaliyeti ilegal'e sokmak, T.E.K.S.P.'ni komünistlikten mahkûm ettirmek için gerekli görülmüştür. Oysa gerçek daha basittir, samimi olarak demokratik bir döneme girileceğini uman Şefik Hüsnü evinde geçmiş yıllara ait bazı notlarını bulundurmuş, bunlar da yakalanmışlardır. 1946 yılında Parti merkezinde kendisi ile yaptığım bir tartışma bu iyimserliği doğrulamaktadır.

●

Aclan Sayılgan'ın kitabında meseleyi bilmeyen okuyucular için değilse bile tarihçiler için çok büyük bir hazine bulunmaktadır, bu da sunduğu belgelerdir, örneğin Baku kurultayına ait belgeler (Sa: 138-147), —

Şişmanov'un Anadolu komünistleri hakkında verdiği bilgiler (1920-1922) (Sa: 166-167), — Hasan Ali Ediz hakkında (1938 tarihli rapor) (Sa: 212-215), — Nazım Hikmet hakkında ve «Gizli Çalışma Kuralları» hakkındaki iki belge (Sa: 235-237), — Şefik Hüsnü'nün «Moskovaya göndermiş olduğu rapor» (1940 yılları hakkında), Sa: 242-251), — Şefik Hüsnü'nün kurduğu «İleri Demokrat Cephe»si Programı (1945), (Sa: 262-268), — Ankara «Türkiye Gençler Derneği», İstanbul «Yüksek Tahsil Derneği», «Barışsever Derneği» hakkındaki çok eksik bilgiler (Sa: 269-276), — 1951 Tevkifatında ele geçen: «T.K.P. Teşkilâtı Prensipleri» (Zeki Baştımar) (Sa: 293-312), — Sevim Tarı (Belli)'nin Mihri Belli'ye mahkemede verdiği ve yakalanan mektubu (Sa: 312-341), — 1951 tevkifatı Davasında Zeki Baştımar'ın savunması (Sa: 342-356), ilk tahkikat ifadesinden bir parça (Sa: 255-256), bütün bu belgeler çok kez yanlış değerlendirmelerle sunulmuş olmakla beraber objektif tarihçi için vazgeçilmez bir menbadır. Bunlar dışındaki daha birçok belgenin yayınlanmasını ümit ederiz.

Ancak kitapta bir de davalar kısmı vardır ki, birçokları, özellikle 1930 yıllarına ait olanları Aclan Sayılgan'ın elinde bulunan «Mahkeme Karar ve evrağından» alınmıştır. Konuyu yüzeysel olarak bildiği halde yargıya varmağa uğraştığından kitap arap saçına dönmüştür. Kendisinde 1944 yıllarındaki dava dosyalarının bulunmadığı apaçıktır. 1951 kendi davasında ise fazla taraf tutmaktadır, okuyucuyu tamamen yanılgıya düşürmektedir, üstelik temyiz kararlarını ve son kararı görmediği anlaşılmaktadır. İşkence hakkında söylediklerine katılmıyorum, bazı kişilerin iki yıla yakın bir süre için ihtilattan men edilmiş olarak, bağrışmalar işiterek hücrede kapalı tutulması aslında işkencelerin en büyüğü değil midir?

Burada A. Sayılgan kelime oyunu yapmaktadır. Halüsinasyon, hayal görme durumuna düşürülmek işkence değil midir? Aslında — işkence edilenlerin gözünden kaçmamakla birlikte — konunun sunuş tarzı sıradan okuyucuyu aldatacak niteliktedir. Oysa aynı konuyu «Tutuklama» adlı hatıra kitabında (1974) çok daha samimi olarak oturtmaktadır.

İbrahim Topçuoğlu «dedikoduları» tarih haline sokmak istemekle bilimsellikten uzaklaştığı gibi, Aclan Sayılgan da brüt dava dosyalarını tarih haline getirmeğe uğraşmakla ve taraf tutan yorumlarla aynı şekilde bilimsellikten ayrılmaktadırlar. Tabii bu yargılarım ikisinin de niteliklerine ait değildir, sözkonusu ettiğim kitaplarıdır.

b) T.K.P. Davaları hakkında bir deneme.

T.K.P. İkinci Kongresinden (1932) önceki davalar bir tarafa bırakılırsa (İştirakiyûn Partisi davası: Meclisteki sol — Tokat Mebusu Nazım ve arkadaşları).

İlk dava 1925 yılında Aydınlık dergisi grubu davasıdır. Ancak Dr. Şefik Hüsnü'nün Nazım Hikmet'in firarda bulundukları bu dava aslında parti davalarından sayılmıyabilir. Atatürk ve Sol bölümünde sözü geçmiştir (*) 1927 davası ise bambaşka niteliktedir. Bu davada Türkiye'de Enternasyonal kararlarına uymak istemiyen, böylece Atatürkçü sol kanat'a geçen Vedat Nedim, Şevket Süreyya ves. grubun (Kadro'cular) ve Enternasyonal'in anlayışına göre partiyi yönetmek isteyen Dr. Şe-

(*) Bu dönem hakkında bak: Mete Tuncay'ın bu konudaki eseri.

fik Hüsnü ve onun safındakiler yer almaktadır. Vedat Nedim dosyaya göre partinin evrağını davadan önce polise teslim etmiştir.

4 Mayıs 1929 İzmir - 25 Kasım 1929 İstanbul tevkifatı davaları. Bu davalarda mahkûm olan 25 kişiden Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Hüsamettin Özüdoğru, Laz İsmail (Mara), Ferit, Ahmet Kaya dörtbuçuk yıl olmak üzere çeşitli cezalar almışlardır. Önce anlatılan Hüsamettin usta ile Dr. Hikmet arasındaki olay burada yer almaktadır.

Reşat Fuat ilk olarak 1930'da 4 yıla mahkûm oldu.

7 Kasım 1930'da başlayan tevkifatta 13 kişi mahkûm oldu, bunlardan sadece Hasan Ali Ediz dörtbuçuk yıla, diğerleri ise 2 yıldan 15 güne kadar değişik cezalar aldı. Hasan Ali hapiste iken açılan ikinci bir davadan da (askeri isyana teşvik) suçundan 7,5 yıla mahkûm edildi (1931).

İşte T.K.P. içindeki 1927 «Menşevik Seka» sı olayından sonra ilk önemli bölünme bu dönemde yer alır (1930-1932) bu da parti içi muhalefetin ihraç edilmesi ile sonuçlanacak ihtilafdır, bazı kaynaklar buna işçi muhalefeti de demektedirler, oysa Nazım Hikmet de bunların arasında bulunmakta, Sarı Mustafa, Hamdi Şamilof bunların arasında yer almaktadır.

Hüsamettin usta ise bu dönemde hapiste bulunmaktadır.

T.K.P. nin üçüncü ve son kongresinden hemen sonra 23 Şubat 1932 İstanbul ve Samsun'u yapsayan tevkifatta Emin Sekün 7 yıla ve aralarında Margareta Vilda'nın (Kominterin delegesi) bulunduğu 15 sanık hüküm giydiler, Zeki Baştımar beraat etti.

29 Nisan 1932 günü «Kahrolsun Açlık ve Sefalet» flaması Süleymaniye Camiine şoför Halit ve şoför İsmail tarafından asılıp yakalandıklarından ve 1 Mayıs bildirisi olayından sonra Emin Bilecan dört yıla olmak üzere 14 sanık mahkûm oldu.

1933'de ise değişik nitelikte bir tevkifat yer almaktadır. Bu defa Bursa ve Adanada örgütlenmiş bulunan ve faaliyete geçen muhalefet'in davası Bursada görülmektedir, ne iddia makamı ne de sanıklar davayı bu yönü ile ele almak istememektedirler, üstelik örgüdün alt kademelerinin meselenin bu tarafını bilmemesi bile mümkündür, belki mahkeme dahi meseleyi bilmemektedir. Oysa bu davada ajanlar normalinden fazladır çünkü gizlilik kuralları fazla ciddiye alınmamıştır. Nazım Hikmet bu davaya dahil edilmiştir. 21 sanık mahkûm olmuştur, cezalar bir yılı aşmamaktadır.

1936 İstanbul, 1937 İzmir davalarında 1929'larda olduğu gibi mahkemede adeta komünist gösteriler yapılmıştır, ancak 1929'un aksine bu gösterilerin basında propagandaya olanak vermemeleri için dikkatli davranılmaktadır. (*)

1936'da Partide dağınık düzen ile çalışmak kararı alınmıştır. (**)

Önce söylediğimiz gibi onuncu yılın affı, Ceza Kanununun değişmesi infazları asgariye indirmektedir. Bu dâvalar sözü geçen dönemdeki davaların sadece en önemlileridir. Yoksa sürelice komünist eylemlerinden, beyanname ve neşriyattan davalar devam edegelmektedir, an-

(*) «Katkı» dergisinde de bir dava listesi çıkmıştır ve küçük davaları kapsamaktadır.

(**) O dönemde, pek başarı sağlıyamayan, bir de C.H.P.'ye sızma takdiği de uygulanmıştı.

cak bunlar örgüt davası haline çoğu kez girmemektedirler.

●

Bundan sonra önce «Yeni Edebiyat» dergisi davası, sonra da 1944 T.K.P. davasına sıra gelmektedir. Bu davada (iddianamede 71 sanık vardır), Hasan Basri Alp İstanbul Emniyet Müdürlüğünün penceresinden düşüp ölmüş, Ankara Garnizon Mahkemesinde 65 sanık hakkında karar verilmiştir (3 Mart 1945). İlegalde (yani gizlenmiş) olan Parti İcra Komitesi Sekreteri Reşat Fuat Baraner 9 yıla mahkûm oldu, diğer sanıklardan 31 tanesi 6 yıl dokuz aydan, 6 aya kadar ceza görmüşler, Parti Merkez Komitesi üyesi Zeki Baştımar'ın dahil olduğu diğer sanıklar beraat etmişlerdir. Davada Merkez Komitesi meydana çıkmadığından Dr. Şefik Hüsnü dava dışı kalmıştır. Merkez Komitesinden tutuklu olan üçüncü kişi Celâl Zühtü Benneci'dir.

Tevkifat Yd. Sb. Okulu öğrencisi (Avukat) Ziya Nur Erün'e ait parti bülteninin okulda yakalanması ile başlamış (12.2.1944), 5 Nisan'a kadar sürmüştür. Sanıklardan dokuz tanesi önceki davalarda yer alan kişilerdir. İstanbul'dan 2 ajan, Karabük'ten sabotaj provokasyonu yapan 3 ajan şahit olarak dinlenmiştir.

Bu kararda (Sahife 128) bir sanık için: «Her ne kadar hazırlık tahkikatından beri suçu üzerine almasına ve ağabeysi aleyhine de beyanda bulunmasına rağmen sanığın suçu olduğuna mahkeme vicdanî kanaat getirememiştir. Çünkü kendisi çok ileri derecede tüberküloz'dur. Vücudu çok zayıf olduğundan ve duruşmadaki hallerinden ruhen hasta olduğu anlaşılmıştır. *Fazla olarak Partiye samimî olarak girmiş ve Komünistliği benimsemiş olsa böyle suçu kabul eder konuşmasına bir imkân görülmemektedir... Beraatına.*» denmektedir.

Reşat Fuat GEREKÇELİ HÜKÜM'e kısmen aktarılan savunmasında doğrudan doğruya faşizme ve Saracoğlu hükûmetine sert bir şekilde hücum etmektedir.

«İleri Gençlik Birliği» davasına gelince, bu dava Mihri Belli ile Tahsin Berkmen'in Süleymaniye Camii minarelerine Başbakan Saracoğlu aleyhine yafta asmağa teşebbüs ederken kaçmağa mecbur olmaları ve yaralanan Tahsin Berkmen'in sonradan yakalanması üzerine Ekim 1944'de İstanbulda başlamış ve İstanbul 1 Nolu Sıkıyönetim Mahkemesinde görülmüştür. 25 Şubat 1946 günü karara bağlanan davada en çok iki yıl ceza verilmiştir. Davaya sonradan «Feshane Grubu» diye bir grup ithal edilmiştir. Birçok yazarın sandığının aksine bu dava ile T.K.P. davası birleşmemiştir.

Bu davanın ilginç bir yönü T.K.P. nin eski Merkez Komitesi üyelerinden tornacı Emin Sekün'ün sanıklar arasında bulunmasıdır. Kendi söylediğine göre bir eğitim konferansı verdiği gerekçesi ile tutuklanmış, aslında konferansı veren Reşat Fuat olduğundan davaların birleşmesine olanak yaratmamak için suçlamayı kabullenmişti.

●

1946 legal Parti davaları, Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Emekçi Köylü Sosyalist Partisi davalarından önceden de söz etmiştim, parti ve Sendika dâvaları birarada yürütüldü. Bu davada 43 sanık mahkûm olmuştur, 4 yıl hapsine hüküm verilenler: T.E.K.S.P.'den Dr. Şefik Hüsnü, Ahmet Korucu, Nail Çakırhan ile T.S.P. nden Hüsamettin Özüdoğru'dur (*), bu da gösteriyor

(*) A. Sayılganı yanıltan budur. Hüsamettin ustaya T.E.K.S.P. sanığı diyor. a.g.e., sa: 281.

ki karar T.K.P. ölçeğine göre verilmiştir. T.S.P.'liler, Esat Adil Müstecaplıoğlu ve arkadaşları beraat etmişlerdir.

●

T.E.K.S.P.'nin kapatılmasından hemen sonra 1947 yılında İzmir'de başlayan illegal örgütlenme, bir tarih dönemine son verecek olan 1951 T.K.P. tevkifatı davası ile sonuçlanacaktır. Olay İzmir'de sözümona polisten gizlenen Mehmet Bozışığın Şükrü Dinsel ve Yusuf Etik gibi iki Millî Emniyet Ajanının dahil olduğu İzmir il komitesini kurması ve Zeki Baştımar ile temasa geçtikten sonra İstanbul ve Ankara örgütlerinin kurulması ile başlar (*), davada şahit olarak dinlenen çoğu İzmirli 8 ajan bulunmaktadır. Dosyada yer alan bu hususu açıklamamın nedeni iddia edildiği gibi gizli partinin Dr. Sevim Tarı'nın yurt dışına çıkarken üzerinde bazı gizli belgelerin 27.10.1951 günü yakalanması ile meydana çıktığı efsanesini yıkmak içindir. Bu tutuklama sadece bir vesile teşkil etmiştir. Amaç Demokrat Partinin iktidara gelmesi ile çıkan Af'dan yararlanarak hapisten çıkan bütün eski sol liderlerini içine alacak büyük bir operasyona girişmekti. Oysa yine de bazı «aydın»ların bilerek ve ilerideki operasyonlarda «yemlik» olarak kullanılmak üzere dava dışı bırakıldığı bir gerçektir. Ayrıca yurt dışında bulunduklarından «İleri Jön Türkler» de davaya dahil edilemediler. Bu dönemde büyük sayıda tütün işçisi ve üniversiteli genç ihtiyatsızca ve ciddi bir eylem olmadığı halde partiye kaydolunmuştur. 1951-1953 tevkifatının kabarık olmasının bir nedeni de budur. Teşkilat sekreterliğini Zeki Baştımar üstelenmiş bulunuyordu. Af'dan sonra eski Merkez Komitesini topladı, Celâl Ben-

(*) Bu iki ajan eskiden komünist iken poliste çözülüp Millî Emniyet ajanlığı kabul eden kişilerdir. Dinsel 12 Marttan sonra da gençleri polise teslim etmiştir.

neci ile Ahmet Fırıncı tehlikeyi sezerek buna yanaşmadılar. Ancak yine de bu vesile ile bütün eski liderler tutuklanabildi. Mihri Belli ise «İleri Gençlik Birliği» cezasını çektikten sonra yurt dışına kaçmıştı, o da dönüp Seka toplantısına katıldı. Dosyaya göre Halil Yalçınkayanın da katıldığı üçlü bir icra komitesi kuruldu. Haklarında karar verilen 188 sanıktan 131 sanık 10 yıldan yedi aya kadar hapse mahkûm oldular (7-8 ay arasında olan cezalar 49 kişiyi kapsamaktadır). Beraat edenler 55 sanıktır, (1953 yılında davaya dahil edilen) Behice Boran beraat edenlerdendir.

Yargıtay'ın bozma kararından sonra yeniden görülen davada yakalanmış bulunan firarî Ali Kerti ile yurda dönmüş bulunan Sadun Aren'in katılması ile 40 sanık hakkında nihaî karar verildi. Ali Kerti beş yıla mahkûm olurken aleyhinde üç kesin şahit bulunan Sadun Aren beraat etti.

Bu sanıklardan 17 tanesi suçu kabul edip «samimi ikrardan» (T.C.K. 141/7) cezalarının 3/4'ü indirime uğrayan kişilerdi, Aclan Sayılgan da bunlardandır. Bunlardan (bir kişi) bir yıl dört ay, diğerleri dört aya kadar ceza almış bulunuyorlardı. Bu kararda altı sanık daha beraat etmiş, Dr. Şefik Hüsnü'nün cezası yaş nedeniyle 1/6 indirilmiştir. (7 Ağustos 1957 günlü karar.)

İnfazlar tamamlandıktan az sonra da Türkiye tarihinde yeni bir dönem, 27 Mayıs 1960 hareketi dönemi, eski hükümlülerin katılamadığı yeni bir legalite dönemi başlamıştır. Bu dönemde uzun süre için T.İ.P. sol harekete damgasını basacaktır.

SONSÖZ

Bu kitap 1951 tevkifatı ile sonuçlanmaktadır. Oysa «hayat tükenmez», ancak tarih incelemelerinin bir sonu bulunur. Bu son, gazete havadislerinde olabileceği gibi günümüze kadar uzanamaz. Tarih yazabilmek için bir mesafe gerekir. Kaldı ki, konumuz olan T.K.P. gerçeğinde 1951 tevkifatı davası ve onu izleyen, 1960'a kadar uzayan tutuklama ve sürgünler bir bakıma bir dönemin sonunu teşkil etmektedir. 1960 yıllarına damgasını vuran Türkiye İşçi Partisi gerçeğidir. 1970 yılları ise bugün için sol'un sayısız parçalanmasını kapsamaktadır.

Bu kitapta bazı yeni neşriyat denemelerini noktalamak ve neyin yazılıp neyin yazılamıyacağını belirtmek için T.K.P. gerçeği hakkında dağınık olarak sunulan yazı ve belgeleri toparlamak gayretinde bulundum. Bu yaptığım, bugün için olanaksız bulduğum, bir T.K.P. tarihi denemesi olmaktan çok uzaktır. Zaten bu nedenle bölük pörçük olarak sıraladığım veriler şeklinde kitabımı sunmayı tercih ettim.

Mete Tuncay'ın, Kerim Sadi'nin (Cerrahoğlu), Fethi Tevetoğlunun, Aclan Sayılgan'ın, Mahmut Goloğlu'nun, Hikmet Bayur'un eserlerini, ve sayısız gazete ve dergi yazılarını kaynak olarak göstermek mümkündür. İbrahim Topçuoğlu'nun kitabı ise ne yazık ki, bu lis-

teye girmemektedir. Hatta kitabın bel kemiği olan Ali Rıza Keskin'in kimliği bile sadece kendisinden menkul bulunmaktadır, anlattıklarının çoğu ve kendisi hakkındaki iddialar başka yerlerde rastlanmamaktadır.

Kitabımızı sonuçlandırmadan önce hiç bir şekilde polemiğine girmek istemediğim başka bir konuya da değinmek zorundayım. Bu da bazı yurtdışı neşriyatın basınımızda yansıyan kısımlarıdır. Yani T.K.P. dış bürosu olayıdır, önce konu bir bakıma 1950 yıllarına kadar yazdığımız T.K.P. gerçeğine ters düşmektedir çünkü «dış büro» 1919'dan 1950'lere kadar — ve mevcut olduğu ölçüde — bir iç örgüdün yurt dışındaki koludur, müstakil bir varlık değildir, olamaz da. Ayrıca 12 Mart sonrası T.K.P. davası isminde bir dava İstanbul Sıkı Yönetim mahkemelerinde görülmüştür. Bu dava o derecede düzmece bir dava idi ki, müsnet suçtan bütün sanıklar, Sebahattin Eyüboğlu ve arkadaşları beraat etmişlerdir. Tek, konu ile ilgisi olmayan bir derginin bazı yazarları ceza gördüler.

Konu nedir, ve neden üzerinde duruyoruz?

1951 tevkifatı davasında bir bölünme olduğu herkesçe bilinen bir olaydır. Dr. Şefik Hüsnü, Reşat Fuat sorguda suçu kabul etmedikleri ve de, davada sorguda kısmen veya tamamen çözülenlerin suçu ve sorgularını reddetmelerini istedikleri halde, Zeki Baştımar ortaya çıkan olayları derlemeği tercih etmiştir, uzun bir sorgu ifadesi vermiştir. Mahkeme ise kararlarında bu davranışı ölçek olarak kabul etmiştir. Örneğin 1953 davasında, sanık T.A. hakkında «İsnatları kabul ederse suç unsuru kalmayacağından beraatine, yok redde devam ederse parti disiplinini halen kabul ettiği anlaşılacağından mahkûmiyetine» karar verilmesi talep edilmiş ve bu

yolda mahkûmiyet kararı verilmiştir. Bu karar 1944 davaları hakkında zikrettiğimiz ilginç beraat kararı ile aynı doğrultuda bir görüşün ifadesidir, 1951 tevkifatından sonra bu davranış farkı dolayısıyla hapishanede bir bölünme olmuş, Zeki Baştımar ile eski Merkez Komitesinin irtibatı kesilmiştir. Zeki Baştımar cezasını çektikten sonra bir süre yayıncılık ve tercümanlık yapmış, sonra da yurttan kaçmıştır. Gazete havadislerinden ve resmî makamların beyanlarından T.K.P. dış bürosu Genel Sekreteri unvanını taşıyan Yakup Demir'in Zeki Baştımar olduğunu öğrenmiş bulunduk. Yine bu kişinin bu kere kendisini Partiden uzaklaştıranları, Reşat Fuat ve arkadaşlarını «ihraç ettiğini» yurt dışındaki dergisine atfen basından öğrenmiş bulunduk.

Bundan sonraki gelişme ilginçtir. Bir taraftan dergi ve radyo ile Zeki Baştımar Türkiyedeki oluşumlar hakkında yorumda bulunurken ve Dr. Şefik Hüsnü ile Reşat Fuat aleyhinde bir tutum takınırken, diğer taraftan Millî Demokratik Devrim tezine karşı çok sert eleştirilerde bulunuyordu, hatta bu konudaki bir broşürünü Türkiyedeki sağcı unsurlar yayınlayıp dağıtmışlardı. Oysa Lenin'in ölümünün yüzüncü yıldönümünde yayınlanan «La Nouvelle Revue İnternationale» dergisinin 141 ve 142 sayılarında aynı Zeki Baştımar yazdığı teorik yazıda Millî Demokratik Devrim tezini desteklemek zorunda kalmıştır.

Zeki Baştımar'ın öldüğünü iddia eden «Atılım» dergisinde ise ondan sonra hava değişmiş, bu kez Reşat Fuat'a övgüler yazılmağa başlanılmış ve fakat yine de Dr. Şefik Hüsnü boy hedefi olarak alınmağa devam edilmiştir. Kendisinin 1937'de yönetimden alındığı, fakat yine tevkifattan yararlanıp partinin başına geçtiği Hasan Ali Ediz ile çalıştığı bu dergide yazılmaktadır.

(Bak: Katkı, Sayı: 13'de «Atılım»ın fotokopisi). Oysa bütün bunlar olanaksızdır, örneğin o tarihlerde Hasan Ali Ediz çoktan bu gibi faaliyetlerin dışındadır.

Biz tarihçi olarak ve bazı ipuçlarına dayanarak bu yayınların bir yorumunu vermeği deneyeceğiz. Zeki Baştımar'ın tutumu kendi açısından tutarlıdır. Kendisini Partiden uzaklaştıran grubun aleyhindedir. M.D.D. tezine gelince, Mihri Belli tarafından ve onun yaptığı şekilde ileri sürülmesine karşıdır, ancak genel bir teorik doğru olacak, bu tezi teorik bir yazıda kabul etmek zorundadır. Ölümünden sonraki değişiklik nedir? Bu konuda da bazı ipuçları vardır. Reşat Fuat'ın «gür saçlarından asılarak» işkence edildiği aynı dergide yazılıdır, oysa Reşat Fuat'ın kendi ifadesine göre bir defa falakadan sonra açık pencerenin önünde bir kış günü ellerinden asılmıştır. Eski arkadaşlarının iddiasına göre, «gür saçlarından» asılma Laz İsmail (Mara)'nın eski bir değimidir. Oysa Reşat Fuat ile Laz İsmail'in birbirini çok sevdikleri bilinen bir gerçektir. Reşat Fuat bana bir gün Laz İsmail'den çok olumlu olarak söz etmiş, eski arkadaşlıklarını yad etmişti. Oysa yine eski T.K.P. lilerin, Hüsamettin'lerin, Emin Sekün'lerin, Dede Ahmet'lerin söylediklerine göre Dr. Şefik Hüsnü'nün tarzı ile Laz İsmail'in tarzı çok değişik olduğundan araları bir hayli açıkmış.. Bu iki veri birleştirilince yurt dışındaki bazı yayınların yönü ve nedeni aydınlanmış olabilir. Bunu bir gerçek olarak değil de, bilimsel tahlil'e dayanan bir öneri olarak sunarken, bugüne ait bir polemik yapmadığımı, sadece 1950 öncesi olaylar hakkında, 1950 öncesi verilerle bir açıklama denemesinde bulunduğumu hatırlatır ve bunun «hatıralara» dayandığından kaydı ihtiyati ile ele alınması gerektiğini belirtirim. Ancak o dönemin inceleme denemesi yapılırken yurt dışındaki bazı yayınların

bizim basında yansıyan verilerine cevap vermemezlik edemezdim. Ve yine de üzerinde ısrarla duruyorum, bunların bizim güncel konularımız ile, sorunlarımız ile yakından, uzaktan ilişkisi olamaz, bu notlar sadece tarihsel bir açıklama denemesinden ibarettir.

Son söz olarak yine aynı konunun üzerinde durmam gerekiyor, amacım hiç bir şekilde bir polemik yapmak ve sürdürmek değildir. Aksi yönde yeni veriler, bilimsel değeri olan veriler yayınlanırsa bundan ancak tarihimiz açısından memnunluk duyarım. Türkiye Komünist Partisi'nin tarihini yazmak zamanı bence gelmemiştir, ayrıca bunun pratik bir yararı ve olanağı olduğunu sanmıyorum.

İbrahim Topçuoğlu'nun, kendi deyimi ile «söylentiler» le tarih yazılmaz. Aclan Sayılgan'ın belge sıralaması şeklinde tarih yazılmaz. Tarihin bilimsel ve eleştirici bir yöntemi vardır. Ayrıca bazı politik grupların karşı politik gruplara karşı polemikleri ve sataşmaları da tarih değildir, hele geçmişi kendi politik çıkarları yararına sömürme eğilimlerinin tarihle hiç bir ilişkisi yoktur. Bu konularda bugün bir fikir karmaşası ve bulanıklığı hüküm sürmektedir. Bu nedenle yaptığım bilimsel araştırma denemesinin bir yararı olacağı kanısındayım.

İÇİNDEKİLER

	Önsöz	7
	Birinci Bölüm	11
	İbrahim Topçuoğlu Olayı	11
I —	Baku Kongresi ve Mustafa Suphi	23
II —	İstanbul Kongresi (1925)	47
III —	Üçüncü Kongre (1932)	52
IV —	1946 olayları	56
V —	Şahsî Bir Sataşma	60
	İkinci Bölüm	65
I —	Mustafa Suphi Hakkında	65
II —	M. Suphi ve E. Nejat'ın Atatürk'e Mesajları	78
III —	M. Suphi'nin Öldürülmesi Hakkında İki Yazı	84
IV —	Ethem Nejat Hakkında	91
V —	Şefik Hüsnü'ye Göre Türkiye'nin Sınıfsal Yapısı	113
	Üçüncü Bölüm	117
I —	Atatürk Döneminde Sol'a Karşı Tutum	117
II —	İnönü Dönemi	125
III —	T.K.P. Davaları	128
	Son söz	139

15 Lira